

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

RUMELİFENERİ KALESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Reyhan Evrim KARADAĞ

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : RESTORASYON

OCAK 2003

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

RUMELİFENERİ KALESİ RESTORASYON PROJESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Mimar Reyhan Evrim KARADAĞ
(502991079)

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 24 Aralık 2002
Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Ocak 2003

Tez Danışmanı : Doç.Dr. K.Kutgün EYÜPGİLLER
Diğer Jüri Üyeleri Prof.Dr. Ahmet ERSEN (İ.T.Ü.)
Yrd. Doç. Dr. Mevlude KAPTİ (M.S..Ü.)

OCAK 2003

ÖNSÖZ

İlkçağlardan bu yana Dünya'nın denizyolu ile ulaşım ağında kilit noktalardan biri olan İstanbul Boğazı, günümüze dek izleri kalan birçok uygarlığa evsahipliği ve üç devlete başkentlik yapmıştır. Kenti korumak için çağlar boyunca Boğaz Kıyıları'nda birçok savunma yapısı inşa edilmiştir. Bunların bazıları günümüze kadar ayakta kalmıştır ve inşa edildikleri devrin mimari teknikleri konusunda bizleri aydınlatmaktadır. Karadeniz Boğazı'nda 18.yy'da inşa edilen Rumelifeneri Kalesi günümüzde terkedilmiş durumdadır. Araştırma konusu olarak bu yapının seçilmesinde, Karadeniz Boğazı Kaleleri üzerine daha önce bir çalışma yapılmamış olması etkili olmuştur ve tamamen yitirilmeden bu savunma yapısının belgelenerek kent kimliğine kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu tez konusunu seçmemde ve yaptığım araştırmalarımda yönlendiriciliğini esirgemeyen danışmanım Doç Dr Kutgün Eyüpgiller'e, kalenin optik yöntemle ölçülmesini gerçekleştiren Öğr Gör Kani Kuzucular'a, çeşitli aşamalarda destek sağlayan İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyelerine teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırma konusu olan Rumelifeneri Kalesi'nde belgeleme çalışmalarını gerçekleştirebilmem için gerekli izni veren T.C. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'na, rölöve çalışmalarında bana yardımını esirgemeyen babam Latif Karadağ, annem Leman Karadağ ve teyzem Aydan Arat'a, T.C. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nden elde ettiğim belgelerin tercümelerinin yapılmasına destek olan teyzem Nurdan Türkün'e, rölöve aşamasında destek olan arkadaşlarıma ve araştırmalarım ile çalışmalarım süresince bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

ARALIK 2002

Evrin Karadağ

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	xx
SUMMARY	xxii

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1 AMAÇ	1
1.2 YÖNTEM ve KAYNAKLAR.....	1
2. KALE MİMARİSİ	3
3. KARADENİZ BOĞAZI KALELERİ	9
3.1 KARADENİZ BOĞAZI VE İSTANBUL	9
3.1.1 TOPOGRAFIK ÖZELLİKLER.....	10
3.1.2 İKLİM	10
3.1.3 TARİHSEL GELİŞİM	11
3.2 TARİH BOYUNCA KARADENİZ BOĞAZI KALELERİ.....	15
3.2.1 KARADENİZ BOĞAZI'NDA BİZANS KALELERİ	15
3.2.2 KARADENİZ BOĞAZI'NDA 15.YY	
OSMANLI KALELERİ.....	18
3.2.2.1 ANADOLU HİSARI	18
3.2.2.2 RUMELİ HİSARI	19

3.2.3	KARADENİZ BOĞAZI'NDA	
	17.YY OSMANLI KALELERİ	20
3.2.3.1	RUMELİKAVAĞI KALESİ	21
3.2.3.2	ANADOLUKAVAĞI KALESİ	22
3.2.4	KARADENİZ BOĞAZI'NDA	
	18.YY OSMANLI KALELERİ	22
3.2.4.1	MACAR KALESİ	24
3.2.4.2	BÜYÜKLİMAN KALESİ	24
3.2.4.3	FİLBURNU KALESİ	24
3.2.4.4	GARİPÇE KALESİ	25
3.2.4.5	POYRAZ KALESİ	25
3.2.4.6	RUMELİFENERİ KALESİ	26
3.2.4.7	ANADOLUFENERİ KALESİ.....	26
3.2.4.8	KİLYOS(BAĞDADCIK) KALESİ.....	27
3.2.4.9	RİVA KALESİ	27
3.3	KARADENİZ BOĞAZI KALELERİ'NDE YÖNETİM	28
3.4	KARADENİZ BOĞAZI'NDA 19.YY OSMANLI TABYALARI	29
4.	RUMELİFENERİ KALESİ'NİN TANIMLANMASI	29
4.1	KONUM	29
4.2	RUMELİFENERİ KÖYÜ TARİHİ	29
4.3	RUMELİFENERİ KALESİ TARİHÇESİ	32
4.4	RUMELİFENERİ KALESİ'NİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ..	36
4.4.1	MEKAN ANALİZLERİ	36
4.4.2	CEPHE ANALİZLERİ.....	40
4.4.3	YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME ANALİZLERİ	44

4.4.3.1	TEMELLER	44
4.4.3.2	DUVARLAR	44
4.4.3.3	DÖŞEMELER	45
4.4.3.4	ÜST ÖRTÜ	45
4.5	DOĞU KULESİ'NİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ	46
4.5.1	MEKAN ANALİZLERİ	46
4.5.2	CEPHE ANALİZLERİ	48
4.5.3	YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME ANALİZLERİ	50
4.5.3.1	TEMELLER	50
4.5.3.2	DUVARLAR	50
4.5.3.3	DÖŞEMELER	51
4.5.3.4	ÜST ÖRTÜ	51
4.6	ANA GİRİŞ KAPISI'NIN MİMARİ ÖZELLİKLERİ	52
4.6.1	MEKAN ANALİZLERİ	52
4.6.2	CEPHE ANALİZLERİ	53
4.6.3	YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME ANALİZLERİ	54
4.6.3.1	TEMELLER	54
4.6.3.2	DUVARLAR	55
4.6.3.3	DÖŞEMELER	55
4.6.3.4	ÜST ÖRTÜ	55
4.7	RUMELİFENERİ KALESİ'NDE BOZULMALAR	56
4.7.1	DIŞ ETKENLERDEN KAYNAKLANAN BOZULMALAR	56
4.7.2	YOKOLAN YAPI BİLEŞENLERİ	56
4.7.3	STRÜKTÜREL BOZULMALAR	56

4.7.4	MALZEME BOZULMALARI	58
4.7.5	EK VE DEĞİŞİKLİKLER	59
4.8	DOĞU KULESİ'NDE BOZULMALAR	60
4.8.1	DIŞ ETKENLERDEN KAYNAKLANAN BOZULMALAR	60
4.8.2	YOKOLAN YAPI BİLEŞENLERİ	60
4.8.3	STRÜKTÜREL BOZULMALAR	60
4.8.4	MALZEME BOZULMALARI	61
4.8.5	EK VE DEĞİŞİKLİKLER	62
4.9	ANA GİRİŞ KAPISI'NDA BOZULMALAR	62
4.9.1	DIŞ ETKENLERDEN KAYNAKLANAN BOZULMALAR	62
4.9.2	YOKOLAN YAPI BİLEŞENLERİ	62
4.9.3	STRÜKTÜREL BOZULMALAR	63
4.9.4	MALZEME BOZULMALARI	63
4.9.5	EK VE DEĞİŞİKLİKLER	64
5.	RESTİTÜSYON	65
5.1	RUMELİFENERİ KALESİ RESTİTÜSYONU.....	65
5.2	DOĞU KULESİ RESTİTÜSYONU	69
5.3	ANA GİRİŞ KAPISI RESTİTÜSYONU	70
6.	RESTORASYON	72
6.1	MÜDAHALE YÖNTEMLERİ	72

6.1.1	EK TEMİZLEME-YIKMA-KALDIRMA	72
6.1.2	CEPHE TEMİZLEME	72
6.1.3	SAĞLAMLAŞTIRMA	73
6.1.4	BÜTÜNLEME	73
6.1.5	YENİLEME	73
6.1.6	YENİDEN YAPIM	74
6.1.7	ÇAĞDAŞ EK	74
6.2	YAPI İÇİN YENİ İŞLEV ÖNERİSİ	75
7.	SONUÇ VE ÖNERİLER	77
KAYNAKLAR		78
EKLER		82
EK A :	Harita ve fotoğraflar	83
EK B :	Çizimler	217
ÖZGEÇMİŞ		350

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil A	:	Dünyadan kale mimarisini örnekleyen ürünlerin çizim ve fotoğrafları	84
Şekil A1	:	Maiden Kalesi planı(İngiltere)	85
Şekil A2	:	Maiden Kalesi havadan fotoğrafı(İngiltere)	86
Şekil A3	:	Eriha surlarından (İsrail)	86
Şekil A4	:	Çatalhöyük'ten görünüş	87
Şekil A5	:	Hierakonpolis'in planı	87
Şekil A6	:	Mycanea'nın planı	88
Şekil A7	:	Tyrins'in planı	89
Şekil A8	:	Limes Germanicus'tan ayrıntı	90
Şekil A9	:	İstanbul surlarının görünüşü	90
Şekil A10	:	Kahire Kalesi'nin planı	91
Şekil A11	:	White Tower'ın planı	92
Şekil A12	:	White Tower'ın görünüşü	92
Şekil A13	:	Dover Kalesi'nin planı	93
Şekil A14	:	Dover Kalesi'nin görünüşü	93
Şekil A15	:	Gaillard Şatosu'nun planı	94
Şekil A16	:	Gaillard Şatosu'nun görünüşü	94
Şekil A17	:	Castel del Monte'nin görünüşü	95
Şekil A18	:	Caernarvon Şatosu'nun planı	95
Şekil A19	:	Caernarvon Şatosu'nun görünüşü	96
Şekil A20	:	Krak des Chevaliers'in planı	96
Şekil A21	:	Nettuno Kalesi'nin görünüşü	97
Şekil A22	:	Lucca Kalesi'nin planı	97
Şekil A23	:	Lucca Kalesi'nin görünüşü	98
Şekil A24	:	Vauban'ın tasarımlarından ayrıntı	98
Şekil A25	:	Besançon Kalesi'nin görünüşü.....	99
Şekil A26	:	Belfort Kalesi'nin çizimi	99
Şekil B	:	Karadeniz Boğazı Kaleleri ile ilgili haritalar	100
Şekil B1	:	İstanbul Boğazı Haritası, ölçek:1/25.000	101
Şekil B2	:	Karadeniz Boğazı Admiralty haritası	103
Şekil B3	:	Rumelifeneri ve Garipçe köyleri Belediye haritası, ölçek:1/5000	105
Şekil B4	:	Rumelifeneri Kalesi ve çevresini gösteren belediye haritası ölçek:1/1.000	107

Şekil C	:	Karadeniz Boğazı ve Rumelifeneri Köyü ile ilgili tarihi haritalar	109
Şekil C1	:	‘Natoliae Quae Asia Minor Nova Descriptio’ isimli Anadolu haritası, basım tarihi : 1584, ölçek:1 / 4.000.000	110
Şekil C2	:	‘Anapulus Bosphori Thracii’(Guilelmo Sanson, 1666)	111
Şekil C3	:	‘Bosforo Tracio’ isimli harita, basım tarihi : 1688(Coronelli)	112
Şekil C4	:	‘Anapulus Bospori Thracii’(D.Anselmo Banduri, 1729)	113
Şekil C5	:	‘Bosphorus Thracicus’ isimli harita, basım tarih:1764	114
Şekil C6	:	‘Plan von Constantinople’, basım tarihi : 1770-1778	115
Şekil C7	:	‘İstanbul Boğazı’(Barbie du Bocage, 1784)	116
Şekil C8	:	‘Mekteb-i Hayriye Mansura’nın Boğaziçi Haritası’, Ölçek : 1 / 5.000(Topkapı Sarayı Arşivi, 1838)	117
Şekil C9	:	Mekteb-i Mansura’nın Boğaziçi Haritası’ndan Rumelifeneri Kalesi’ni gösteren ayrıntı	118
Şekil C10	:	‘Kilyos Kalesi’, basım tarihi:20.yy başı, ölçek : 600 zira-i Osmani’dır	119
Şekil D	:	Karadeniz Boğazı Kaleleri ile ilgili gravürler	120
Şekil D1	:	‘1480’lerde İstanbul’, (Andrea Vasvassore,1550)	121
Şekil D2	:	‘Osmanlılar’ın Konstantinopolis Kuşatması (Cod. Par. Français 9087, 1453)	122
Şekil D3	:	‘Zindan Kapı’dan Ayazma Kapı’ya Haliç Kıyıları’ (Lorichs, 1560)	123
Şekil D4	:	‘Boğaziçi Kavak’ isimli gravür, basım tarihi:1698 (Reisen van Cornelis de Bruyn, Cornelis de Bruyn)	124
Şekil D5	:	‘Boğaziçi, Karadeniz Girişi ve Anadolu Yakası’ isimli gravür, basım tarihi:1698 (Reisen van Cornelis de Bruyn, Cornelis de Bruyn)	125
Şekil D6	:	‘Boğaziçi, Karadeniz Girişi ve Rumeli Kavağı’ isimli gravür, basım tarihi:1782-1822 (Voyage Pittoresque de la Grèce, Comte de Choiseul-Gouffier)	126
Şekil D7	:	‘Yuşa Tepesi’nden Boğaziçi, Karadeniz Girişi’ isimli gravür, basım tarihi:1835 (The beauties of the Bosphorus, Julia Pardoe)	127
Şekil D8	:	‘Yuşa Tepesi’nden Boğaziçi Karadeniz Girişi’ isimli gravür, basım tarihi:1839 (Constantinople and the scenery of the seven churches of Asia Minor, Robert Walsh)	128

Şekil D9	:	‘Yuşa Tepesi’nden Boğaziçi, Karadeniz Girişi’ isimli gravür, basım tarihi:1855 (Historia Contemporanea del Imperio Otomana, osea de la Guerra de oriente; Don Fransisco de Paula-Vidal).....	129
Şekil D10	:	‘Boğaziçi, Karadeniz Girişi’ isimli gravür, basım tarihi:1860(Ho brettanikos aster)	130
Şekil D11	:	‘Kuzeyden Boğaz’a Bakış’(Melling, 1819)	131
Şekil D12	:	‘Boğaziçi Anadolu Yakasında Kale’ isimli gravür, basım tarihi:1790(Viage a Constantinopla en el ano de 1784, Joseph Moreno)	132
Şekil D13	:	‘Boğaziçi Anadolu Yakasında Kale’ isimli gravür, Basım tarihi:1790(Viage a Constantinopla en el ano de 1784, Joseph Moreno)	133
Şekil D14	:	‘Boğaziçi Anadolu Yakasında Kale’ isimli gravür, basım tarihi:1790(Viage a Constantinopla en el ano de 1784, Joseph Moreno)	134
Şekil D15	:	‘Boğaziçi Rumeli Yakasında Kale’ isimli gravür, basım tarihi:1790(Viage a Constantinopla en el ano de 1784, Joseph Moreno)	135
Şekil D16	:	‘Boğaziçi Rumeli Yakasında Kale’ isimli gravür, basım tarihi:1790(Viage a Constantinopla en el ano de 1784, Joseph Moreno)	136
Şekil D17	:	‘Boğaziçi Rumeli Yakasında Modern Kale’ isimli gravür, basım tarihi:1790 (Viage a Constantinopla en el ano de 1784, Joseph Moreno)	137
Şekil D18	:	‘Boğaziçi, Karadeniz Girişi’nde Anadolu Feneri’ isimli gravür, basım tarihi:1854 (L’illustration : Journal Universel).....	138
Şekil D19	:	‘Boğaziçi Karadeniz Girişi’nde Anadolu Feneri’ isimli gravür, basım tarihi:1855(A voyage in the Black Sea, the Bosphorus, the Sea of Marmara and the Dardanelles; Jean-Baptiste Henri Durand-Brager)	139
Şekil D20	:	‘Kilyos Kalesi ve su terazileri’ isimli gravür, basım tarihi:1828(Constantinople et le Bosphore de Thrace, Antoine-François Andréossy)	140
Şekil E	:	Karadeniz Boğazı Kaleleri fotoğrafları	141
Şekil E1	:	Yoros Kalesi’nin görünüşü	142
Şekil E2	:	Şile Kalesi’nin bulunduğu kayalık ile ilişkisinin görünüşü	142
Şekil E3	:	Şile Kalesi’nin görünüşü	143

Şekil E4	:	Anadolu Hisarı'nın denizden görünüşü	143
Şekil E5	:	Rumeli Hisarı'nın denizden görünüşü	144
Şekil E6	:	Rumelikavağı Kalesi'nin ana giriş kapısı	144
Şekil E7	:	Anadolukavağı Kalesi	145
Şekil E8	:	Rumeli yakasındaki Gazi Hasan Paşa Kulesi	145
Şekil E9	:	Anadolu yakasındaki Gazi Hasan Paşa Kulesi	146
Şekil E10	:	Anadolu yakasındaki Gazi Hasan Paşa Kulesi	146
Şekil E11	:	Macar Kalesi'nin denizden görünüşü	147
Şekil E12	:	Garipçe Kalesi	147
Şekil E13	:	Garipçe Kalesi	148
Şekil E14	:	Garipçe Kalesi dendanlarının görünüşü	148
Şekil E15	:	Poyraz Kalesi'nin Poyraz Köyü mendireğinden görünüşü	149
Şekil E16	:	Poyraz Kalesi'nin kuzey yamaçtan görünüşü	149
Şekil E17	:	Poyraz Kalesi'nde girişin görünüşü	150
Şekil E18	:	Poyraz Kalesi'nde bir mekanın görünüşü	150
Şekil E19	:	Kilyos Kalesi	151
Şekil E20	:	Riva Kalesi'nin doğudan görünüşü	151
Şekil E21	:	Riva Kalesi'nin girişi	152
Şekil E22	:	Riva Kalesi'nin dendanları	152
Şekil E23	:	Riva Kalesi'nden bir iç mekanın görünüşü	153
Şekil F	:	Rumelifeneri Köyü'nün fotoğrafları	154
Şekil F1	:	Rumelifeneri Köyü'nün Anadolu yakasından görünüşü	155
Şekil F2	:	Çarpışan Kayalar'ın üzerinde yer alan Pompei Sütunu	155
Şekil F3	:	Rumeli Feneri'nin Rumelifeneri Mendireği'nden görünüşü	156
Şekil F4	:	Rumelifeneri Köyü'ndeki Eski Camii	156
Şekil F5	:	Rumelifeneri Limanı'na inen yolda yer alan çeşmenin görünüşü	157
Şekil F6	:	Rumelifeneri Limanı'na yoldaki çeşmenin yazıtı	157
Şekil F7	:	Rumelifeneri Çarşısı'nın içindeki çeşmenin görünüşü	158
Şekil F8	:	Rumelifeneri Çarşısı'nın içindeki çeşmenin yazıtı ..	158
Şekil F9	:	Kale Yolu üzerindeki çeşmenin görünüşü	159
Şekil F10	:	Kale Yolu üzerindeki çeşmenin yazıtı	159
Şekil G	:	Rumelifeneri Köyü ile ilgili gravürler	160
Şekil G1	:	'Rumeli Feneri' isimli resim, yapım tarihi:1574(Freshfield Albümü)	161
Şekil G2	:	'Rumeli Feneri' isimli gravür, basım tarihi:1817(Pertusier)	162

Şekil G3	:	‘Rumeli Feneri’, basım tarihi:1854(Laurens)	163
Şekil G4	:	‘Boğaziçi, Karadeniz girişinde Rumeli Feneri’, basım tarihi:1854(Jean-Baptiste Henri)	164
Şekil G5	:	‘Boğaziçi, Karadeniz girişinde Rumeli Feneri’, basım tarihi:1855 (Jean-Baptiste Henri Durand-Brager)	165
Şekil H	:	Rumelifeneri Kalesi’nin fotoğrafları	166
Şekil H1	:	Kalenin sahilden görünüşü	167
Şekil H2	:	Kalenin Rumelifeneri Köyü’nden görünüşü.....	167
Şekil H3	:	Güneydoğu ve doğu beden duvarı iç görünüşü.....	168
Şekil H4	:	Doğu, kuzeydoğu ve kuzay beden duvarlarının iç görünüşü	168
Şekil H5	:	Kuzeydoğu beden duvarları iç görünüşü.....	169
Şekil H6	:	Kuzeybatı beden duvarları iç görünüşü.....	169
Şekil H7	:	Kuzeybatı duvarı iç görünüşü	170
Şekil H8	:	Ana Giriş Kapısı ve yanındaki boşluğun iç görünüşü	170
Şekil H9	:	Kuzeybatı beden duvarının üst avludan görünüşü..	171
Şekil H10	:	Güneybatı seğirdimi görünüşü	171
Şekil H11	:	İstinat duvarı kalıntısı görünüşü	172
Şekil H12	:	Huruç kapısı ve KAD3 atış deliği görünüşü.....	172
Şekil H13	:	KAD3 kodlu atış deliğinin alt avludan görünüşü	173
Şekil H14	:	KAD1 kodlu atış deliğinin üst avludan görünüşü	173
Şekil H15	:	Ana Giriş Kapısı’nın dış görünüşü	174
Şekil H16	:	Alt avludan merdiven görünüşü	174
Şekil H17	:	Alt avludan rampa görünüşü	175
Şekil H18	:	Kuzeydoğu seğirdimindeki konsollar	175
Şekil H19	:	Kuzeybatı beden duvarının önündeki taş döşeme görünüşü	176
Şekil H20	:	K6K’nın görünüşü	176
Şekil H21	:	K6K’nın görünüşü	177
Şekil H22	:	Sarnıçın alt avludan görünüşü	177
Şekil H23	:	Moloztaş merdivenin görünüşü	178
Şekil H24	:	K2K kodlu kemerli açıklığın alt avludan görünüşü	178
Şekil H25	:	K3K kodlu kemerli açıklığın alt avludan görünüşü	179
Şekil H26	:	K4K kodlu kemerli açıklığın alt avludan görünüşü	179
Şekil H27	:	KAD3 kodlu kemerli açıklığın görünüşü	180
Şekil H28	:	KAD4 kodlu kemerli açıklığın görünüşü	180
Şekil H29	:	Batı Kulesi’nin KB1 kodlu kemerli kapı boşluğu	181
Şekil H30	:	Batı Kulesi’nde içmekandan niş görünüşü	181

Şekil H31	:	Batı Kulesi'nde iç mekandan betonarme iskelet sistemden ayrıntı	182
Şekil H32	:	Batı Kulesi'nde iç mekandan kapı boşluğu görünüşü	182
Şekil H33	:	Batı Kulesi'nde iç mekandan kapı boşluğu görünüşü	183
Şekil H34	:	Batı Kulesi'nde iç mekandan görünüş	183
Şekil H35	:	Batı Kulesi'nde KB2 kodlu kapının kemeri	184
Şekil H36	:	Batı Kulesi'nde geç dönem eki kulenin altındaki boşluğunun görünüşü	184
Şekil H37	:	Batı Kulesi'nde KDZ1 kodlu kapıdan cebehaneye mekana bakış	185
Şekil H38	:	Doğu Kulesi'nde cebehaneden görünüş	185
Şekil H39	:	Doğu Kulesi'nde KDZ2 kodlu kapı boşluğunun görünüşü	186
Şekil H40	:	Doğu Kulesi'nde giriş sahanlığından 1. kata çıkan merdivenlerin görünüşü	186
Şekil H41	:	Doğu Kulesi'nde KD11 kodlu kapı boşluğunun iç mekandan görünüşü	187
Şekil H42	:	Doğu Kulesi'nde KD11 kodlu kapı boşluğunun seğirdimden görünüşü	187
Şekil H43	:	Doğu Kulesi'nde 1.kattan, 2.kata çıkan merdivenlerin görünüşü	188
Şekil H44	:	Doğu Kulesi'nde 2.kattan, dandanlara çıkan merdivenlerin görünüşü	188
Şekil H45	:	Doğu Kulesi'nde dandanlara ulaşan merdivenlerin görünüşü	189
Şekil H46	:	Doğu Kulesi'nde kuzey duvarı seğirdimi iç görünüşü	189
Şekil H47	:	Doğu Kulesi'nde kuzeybatı duvarı seğirdimi iç görünüşü	190
Şekil H48	:	Doğu Kulesi'nde merdiven üstündeki tonoz görünüşü	190
Şekil H49	:	Doğu Kulesi'nde iç mekanda tuğla tonoz örtüden ayrıntı	191
Şekil H50	:	Ana Giriş Kapısı görünüşü	191
Şekil H51	:	Güneybatı beden duvarı görünüşü	192
Şekil H52	:	Güneybatı beden duvarı görünüşü	192
Şekil H53	:	KAD1 kodlu atış deliği görünüşü	193
Şekil H54	:	Güneydoğu beden duvarı görünüşü	193
Şekil H55	:	Güneydoğu beden duvarı görünüşü	194
Şekil H56	:	Güneydoğu beden duvarı görünüşü	194
Şekil H57	:	Huruç kapısı ve KAD3 kodlu atış deliği görünüşü	195
Şekil H58	:	Güneydoğu beden duvarında K24K, K25K ve K26K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	195
Şekil H59	:	Güneydoğu beden duvarında K22K, K23K ve K24K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	196

Şekil H60	:	Güneydoğu beden duvarında K21K ve K22K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	196
Şekil H61	:	Doğu beden duvarında K19K ve K20K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	197
Şekil H62	:	Doğu beden duvarında K17K ve K18K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	197
Şekil H63	:	Kuzeydoğu beden duvarında K16K kemerli açıklığın görünüşü	198
Şekil H64	:	Kuzeydoğu beden duvarında K14K ve K15K kemerli açıklıklarının görünüşü	198
Şekil H65	:	Konsolların ve çıkmanın görünüşü.....	199
Şekil H66	:	Kuzeydoğu beden duvarında K13K ve K14K kemerli açıklıklarının görünüşü	199
Şekil H67	:	Kuzeydoğu beden duvarında K12K ve K13K kemerli açıklıklarının görünüşü	200
Şekil H68	:	Kuzeydoğu beden duvarında K11 kemerli açıklıklarının görünüşü	200
Şekil H69	:	Kuzey beden duvarında K9K ve K10K kemerli açıklıklarının görünüşü	201
Şekil H70	:	Kuzey beden duvarında K7K ve K8K kemerli açıklıklarının görünüşü	201
Şekil H71	:	Kuzeybatı cephesinde K5K ve K6K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	202
Şekil H72	:	Kuzeybatı cephesinde K2K, K3K ve K4K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	202
Şekil H73	:	Kuzeybatı cephesinde K1K, K2K ve K3K kodlu kemerli açıklıklarının görünüşü	203
Şekil H74	:	Kuzeybatı cephesinin Batı Kulesi'ne birleştiği bölüm	203
Şekil H75	:	Kuzeybatı duvarı görünüşü	204
Şekil H76	:	Batı Kulesi güneydoğu görünüşü	204
Şekil H77	:	Batı Kulesi doğu görünüşü	205
Şekil H78	:	Batı Kulesi kuzeydoğu görünüşü	205
Şekil H79	:	Batı Kulesi kuzeydoğu görünüşü	206
Şekil H80	:	Batı Kulesi kuzey görünüşü	206
Şekil H81	:	Batı Kulesi kuzeybatı görünüşü	207
Şekil H82	:	Batı Kulesi batı görünüşü	207
Şekil H83	:	Batı Kulesi güneybatı görünüşü	208
Şekil H84	:	Batı Kulesi güney görünüşü	208
Şekil H85	:	Doğu Kulesi kuzeybatı(giriş) görünüşü	209
Şekil H86	:	Doğu Kulesi tonozlu giriş görünüşü	209
Şekil H87	:	Doğu Kulesi kuzey görünüşü	210
Şekil H88	:	Doğu Kulesi tonozlu bölüm girişi	210
Şekil H89	:	Doğu Kulesi kuzeydoğu görünüşü	211
Şekil H90	:	Doğu Kulesi kuzeydoğu görünüşü	211

Şekil H91	:	Doğu Kulesi doğu görünüşü	212
Şekil H92	:	Doğu Kulesi güneydoğu görünüşü	212
Şekil H93	:	Doğu Kulesi güney görünüşü	213
Şekil H94	:	Doğu Kulesi güneybatı görünüşü	213
Şekil H95	:	Doğu Kulesi güneybatı görünüşü	214
Şekil H96	:	Ana Giriş Kapısı dış görünüşü	214
Şekil H97	:	Ana Giriş Kapısı görünüşü	215
Şekil H98	:	Ana Giriş Kapısı güneydoğu seğirdimine çıkan merdivenler	215
Şekil H99	:	Ana Giriş Kapısı kuzeybatı seğirdimine çıkan merdivenler	216
Şekil H100	:	Konsolların görünüşü	216
ŞEKİL I	:	Rumelifeneri Kalesi'nin çizimleri	217
Şekil I1	:	Vaziyet planı rölövesi	218
Şekil I2	:	Rumelifeneri Kalesi 16.00 kotu plan rölövesi	219
Şekil I3	:	Rumelifeneri Kalesi 16.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	220
Şekil I4	:	Rumelifeneri Kalesi 16.00 kotu plan rölövesi (çapraz ölçülü)	221
Şekil I5	:	Rumelifeneri Kalesi 21.00 kotu plan rölövesi	222
Şekil I6	:	Rumelifeneri Kalesi 21.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	223
Şekil I7	:	Rumelifeneri Kalesi 21.00 kotu plan rölövesi (çapraz ölçülü)	224
Şekil I8	:	Rumelifeneri Kalesi 31.00 kotu plan rölövesi	225
Şekil I9	:	Rumelifeneri Kalesi 31.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	226
Şekil I10	:	Batı Kulesi'nin 21.00 kotu plan rölövesi	227
Şekil I11	:	Batı Kulesi'nin 21.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	228
Şekil I12	:	Batı Kulesi'nin 21.00 kotu plan rölövesi (çapraz ölçülü)	229
Şekil I13	:	Batı Kulesi'nin 24.00 kotu plan rölövesi	230
Şekil I14	:	Batı Kulesi'nin 24.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	231
Şekil I15	:	Batı Kulesi'nin 27.00 kotu plan rölövesi	232
Şekil I16	:	Batı Kulesi'nin 27.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	233
Şekil I17	:	Rumelifeneri Kalesi A-A kesiti rölövesi	234
Şekil I18	:	Batı Kulesi'nin B-B kesit rölövesi	235
Şekil I19	:	Batı Kulesi'nin C-C kesit rölövesi	236
Şekil I20	:	Rumelifeneri Kalesi güneybatı cephesi rölövesi	237
Şekil I21	:	Rumelifeneri Kalesi güneydoğu cephesi rölövesi	238
Şekil I22	:	Rumelifeneri Kalesi kuzeydoğu cephesi rölövesi	239
Şekil I23	:	Rumelifeneri Kalesi kuzeybatı cephesi rölövesi	240
Şekil I24	:	Batı Kulesi'nin güneydoğu(giriş) cephe rölövesi	241
Şekil I25	:	Batı Kulesi'nin doğu cephe rölövesi	242
Şekil I26	:	Batı Kulesi'nin kuzeydoğu cephe rölövesi	243
Şekil I27	:	Batı Kulesi'nin kuzey cephe rölövesi	244
Şekil I28	:	Batı Kulesi'nin kuzeybatı cephe rölövesi	245

Şekil I29	:	Batı Kulesi'nin batı cephe rölövesi	246
Şekil I30	:	Batı Kulesi'nin güneybatı cephe rölövesi	247
Şekil I31	:	Batı Kulesi'nin güney cephe rölövesi	248
Şekil I32	:	Doğu Kulesi'nin 16.00 kotu plan rölövesi	249
Şekil I33	:	Doğu Kulesi'nin 16.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	250
Şekil I34	:	Doğu Kulesi'nin 16.00 kotu plan rölövesi (çapraz ölçülü).....	251
Şekil I35	:	Doğu Kulesi'nin 18.50 kotu plan rölövesi	252
Şekil I36	:	Doğu Kulesi'nin 18.50 kotu plan rölövesi(ölçülü)	253
Şekil I37	:	Doğu Kulesi'nin 18.50 kotu plan rölövesi (çapraz ölçülü).....	254
Şekil I38	:	Doğu Kulesi'nin 21.00 kotu plan rölövesi	255
Şekil I39	:	Doğu Kulesi'nin 21.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	256
Şekil I40	:	Doğu Kulesi'nin 21.00 kotu plan rölövesi (çapraz ölçülü).....	257
Şekil I41	:	Doğu Kulesi'nin 26.00 kotu plan rölövesi	258
Şekil I42	:	Doğu Kulesi'nin 26.00 kotu plan rölövesi(ölçülü)	259
Şekil I43	:	Doğu Kulesi'nin 26.00 kotu plan rölövesi (çapraz ölçülü).....	260
Şekil I44	:	Doğu Kulesi'nin D-D kesiti rölövesi	261
Şekil I45	:	Doğu Kulesi'nin E-E kesiti rölövesi	262
Şekil I46	:	Doğu Kulesi'nin kuzeybatı cephe rölövesi	263
Şekil I47	:	Doğu Kulesi'nin batı cephe rölövesi	264
Şekil I48	:	Doğu Kulesi'nin güneybatı cephe rölövesi	265
Şekil I49	:	Doğu Kulesi'nin güney cephe rölövesi	266
Şekil I50	:	Doğu Kulesi'nin güneydoğu cephe rölövesi	267
Şekil I51	:	Doğu Kulesi'nin doğu cephe rölövesi	268
Şekil I52	:	Doğu Kulesi'nin kuzeydoğu cephe rölövesi	269
Şekil I53	:	Doğu Kulesi'nin kuzey cephe rölövesi	270
Şekil I54	:	Ana Giriş Kapısı planı rölövesi	271
Şekil I55	:	Ana Giriş Kapısı planı rölövesi (ölçülü)	272
Şekil I56	:	Ana Giriş Kapısı F-F kesiti rölövesi	273
Şekil I57	:	Ana Giriş Kapısı dış cephe ve iç cephe rölövesi	274
Şekil I58	:	Doğu Kulesi'nin 16.00 kotu planı hasar analizi	275
Şekil I59	:	Doğu Kulesi'nin 18.50 kotu planı hasar analizi	276
Şekil I60	:	Doğu Kulesi'nin 21.00 kotu planı hasar analizi	277
Şekil I61	:	Doğu Kulesi'nin 26.00 kotu planı hasar analizi	278
Şekil I62	:	Doğu Kulesi'nin D-D kesiti hasar analizi	279
Şekil I63	:	Doğu Kulesi'nin E-E kesiti hasar analizi	280
Şekil I64	:	Doğu Kulesi'nin kuzeybatı cephesi hasar analizi	281
Şekil I65	:	Doğu Kulesi'nin batı cephesi hasar analizi	282
Şekil I66	:	Doğu Kulesi'nin güneybatı cephesi hasar analizi	283
Şekil I67	:	Doğu Kulesi'nin güney cephesi hasar analizi	284
Şekil I68	:	Doğu Kulesi'nin güneydoğu cephesi hasar analizi	285
Şekil I69	:	Doğu Kulesi'nin doğu cephesi hasar analizi	286

Şekil I70	:	Doğu Kulesi'nin kuzeydoğu cephesi hasar analizi	287
Şekil I71	:	Doğu Kulesi'nin kuzey cephesi hasar analizi	288
Şekil I72	:	Ana Giriş Kapısı planı hasar analizi	289
Şekil I73	:	Ana Giriş Kapısı F-F kesiti hasar analizi	290
Şekil I74	:	Ana Giriş Kapısı dış cephe ve iç cephe hasar analizi	291
Şekil I75	:	Doğu Kulesi'nin 16.00 kotu planı malzeme ve dönem analizi	292
Şekil I76	:	Doğu Kulesi'nin 18.50 kotu planı malzeme ve dönem analizi	293
Şekil I77	:	Doğu Kulesi'nin 21.00 kotu planı malzeme ve dönem analizi	294
Şekil I78	:	Doğu Kulesi'nin 26.00 kotu planı malzeme ve dönem analizi	295
Şekil I79	:	Doğu Kulesi'nin D-D kesiti malzeme ve dönem analizi	296
Şekil I80	:	Doğu Kulesi'nin E-E kesiti malzeme ve dönem analizi	297
Şekil I81	:	Doğu Kulesi'nin kuzeybatı cephesi malzeme ve dönem analizi	298
Şekil I82	:	Doğu Kulesi'nin batı cephesi malzeme ve dönem analizi	299
Şekil I83	:	Doğu Kulesi'nin güneybatı cephesi malzeme ve dönem analizi	300
Şekil I84	:	Doğu Kulesi'nin güney cephesi malzeme ve dönem analizi	301
Şekil I85	:	Doğu Kulesi'nin güneydoğu cephesi malzeme ve dönem analizi	302
Şekil I86	:	Doğu Kulesi'nin doğu cephesi malzeme ve dönem analizi	303
Şekil I87	:	Doğu Kulesi'nin kuzeydoğu cephesi malzeme ve dönem analizi	304
Şekil I88	:	Doğu Kulesi'nin kuzey cephesi malzeme ve dönem analizi	305
Şekil I89	:	Ana Giriş Kapısı planı malzeme ve dönem analizi	306
Şekil I90	:	Ana Giriş Kapısı F-F kesiti malzeme ve dönem analizi	307
Şekil I91	:	Ana Giriş Kapısı dış cephe ve iç cephe malzeme ve dönem analizi	308
Şekil I92	:	Vaziyet planı restitüsyonu	309
Şekil I93	:	Rumelifeneri Kalesi 16.00 kotu plan restitüsyonu	310
Şekil I94	:	Rumelifeneri Kalesi 21.00 kotu plan restitüsyonu	311
Şekil I95	:	Rumelifeneri Kalesi 26.00 kotu plan restitüsyonu	312
Şekil I96	:	Rumelifeneri Kalesi 28.50 kotu plan restitüsyonu	313

Şekil I97	:	Rumelifeneri Kalesi 31.00 kotu plan restitüsyonu	314
Şekil I98	:	Rumelifeneri Kalesi 36.00 kotu plan restitüsyonu	315
Şekil I99	:	Rumelifeneri Kalesi A-A kesiti restitüsyonu	316
Şekil I100	:	Rumelifeneri Kalesi güneybatı cephesi restitüsyonu	317
Şekil I101	:	Rumelifeneri Kalesi güneydoğu cephesi restitüsyonu	318
Şekil I102	:	Rumelifeneri Kalesi kuzeydoğu cephesi restitüsyonu	319
Şekil I103	:	Rumelifeneri Kalesi kuzeybatı cephesi restitüsyonu	320
Şekil I104	:	Doğu Kulesi'nin 16.00 kotu plan restitüsyonu	321
Şekil I105	:	Doğu Kulesi'nin 18.50 kotu plan restitüsyonu	322
Şekil I106	:	Doğu Kulesi'nin 21.00 kotu plan restitüsyonu	323
Şekil I107	:	Doğu Kulesi'nin 26.00 kotu plan restitüsyonu	324
Şekil I108	:	Doğu Kulesi'nin 28.50 kotu plan restitüsyonu	325
Şekil I109	:	Doğu Kulesi'nin 36.00 kotu plan restitüsyonu	326
Şekil I110	:	Doğu Kulesi'nin D-D kesiti restitüsyonu	327
Şekil I111	:	Doğu Kulesi'nin E-E kesiti restitüsyonu	328
Şekil I112	:	Doğu Kulesi'nin kuzeybatı cephe restitüsyonu	329
Şekil I113	:	Doğu Kulesi'nin batı cephe restitüsyonu	330
Şekil I114	:	Doğu Kulesi'nin güneybatı cephe restitüsyonu	331
Şekil I115	:	Doğu Kulesi'nin güney cephe restitüsyonu	332
Şekil I116	:	Doğu Kulesi'nin güneydoğu cephe restitüsyonu	333
Şekil I117	:	Doğu Kulesi'nin doğu cephe restitüsyonu	334
Şekil I118	:	Doğu Kulesi'nin kuzeydoğu cephe restitüsyonu	335
Şekil I119	:	Doğu Kulesi'nin kuzey cephe restitüsyonu	336
Şekil I120	:	Ana Giriş Kapısı 21.00 kotu, 26.00 kotu ve 28.50 kotu planı restitüsyonu	337
Şekil I121	:	Ana Giriş Kapısı F-F kesiti restitüsyonu	338
Şekil I122	:	Ana Giriş Kapısı dış cephe ve iç cephe restitüsyonu	339
Şekil I123	:	Vaziyet planı restorasyonu	340
Şekil I124	:	Rumelifeneri Kalesi 16.00 kotu plan restorasyonu	341
Şekil I125	:	Rumelifeneri Kalesi 21.00 kotu plan restorasyonu	342
Şekil I126	:	Rumelifeneri Kalesi 23.50 kotu plan restorasyonu	343
Şekil I127	:	Rumelifeneri Kalesi 28.50 kotu plan restorasyonu	344
Şekil I128	:	Rumelifeneri Kalesi A-A kesiti restorasyonu	345
Şekil I129	:	Rumelifeneri Kalesi güneybatı cephesi restorasyonu	346
Şekil I130	:	Rumelifeneri Kalesi güneydoğu cephesi restorasyonu	347
Şekil I131	:	Rumelifeneri Kalesi kuzeydoğu cephesi restorasyonu	348
Şekil I132	:	Rumelifeneri Kalesi kuzeybatı cephesi restorasyonu	349

RUMELİ FENERİ KALESİ RESTORASYON PROJESİ

ÖZET

Anadolu ile Trakya'nın zenginliklerini birbirine bağlayan Boğaz'da, tarih boyunca stratejik önemi nedeniyle sakinleri ile istilacılar arasında mücadeleler yaşanmıştır. İstanbul'un kent merkezi ile Boğaz kıyılarında farklı dönemlerde devrin ihtiyaçlarına göre savunma yapıları inşa edilmiştir. Byzantion kurulduğunda Sarayburnu'ndaki kent merkezi tahkim edilmiş, Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girdikten sonra ise kent surları kuvvetlendirilmiştir.

Boğaziçi'nde varlığı bilinen ilk savunma yapılaşması, 13.yy'ın son yarısında Bizans İmparatoru VIII. Mihael Palaeologos'un yaptırdığı Anadolu yakasındaki Hieron ve Rumeli yakasındaki Serapion Kaleleridir. Boğaz'ın tahkim çalışmaları kenti kuşatmaları sırasında Osmanlılar tarafından, 14.yy sonunda Anadolu yakasında Anadolu Hisarı, 15.yy ortasında Rumeli yakasında Rumeli Hisarı'nı inşa ettirmeleri ile sürdürülmüştür. 17.yy'ın ilk yarısında Rumelikavağı ve Anadolukavağı sahilinde karşılıklı inşa edilen iki kaleyi, 18.yy sonunda Karadeniz Boğazı sahillerindeki iki kale ve yamaçlarındaki iki kule izlemiştir.

Bu araştırmanın konusu olan Rumelifeneri Kalesi ile ilgili en eski kayıt T.C. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nde bulunan 1769/1183 H.tarihli belgedir. Rumelifeneri Kalesi Boğaz'ın Rumeli yakasında Karadeniz'in Boğaz ile birleştiği noktada, Rumelifeneri Köyü'nün kuzeybatısında kayalık bir arazide inşa edilmiştir.

Plan şeması kuzeydoğu ve kuzeybatı köşeleri pahlanmış bir dikdörtgenin, güneybatı duvarına kemerli ana giriş kapısının ve güneydoğu ile kuzeybatı duvarlarına sekizgen planlı birer kule yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Kalenin dış duvarlarının sınırlandırdığı alan iki ayrı kotta teraslanmıştır. Giriş avlusunun altında, alçak kottaki avludan girilen bir sarnıç bulunmaktadır. Özgün niteliklerini koruyan doğu kulesinin zemin kattaki kubbeli mekana ulaştıran ile seğirdim kotuna erişen taş merdivenlerin sahanlığına açılan iki girişi bulunmaktadır.

Türk Askeri Mimarlığı'ndaki yeri ve İstanbul Boğazı'ndaki eşsiz konumu düşünülerek, günümüzde terkedilmiş ve harap bir durumda olan Rumeli Feneri Kalesi için ilkeli ve ivedi bir restorasyon çalışması gerçekleştirilmelidir.

RESTORATION PROJECT OF RUMELİ FENERİ FORTRESS

SUMMARY

Bosphorus, combining the wealth of Anatolia and Thrace, has always been an issue of struggle between the inhabitants and the invaders throughout the history due to its strategic importance. According to the needs, fortifications were built along Bosphorus and in Istanbul in different periods of time. When Byzantium had been established, the city center in Sarayburnu was fortified with walls. These were strengthened under Roman rule.

The first fortifications established along Bosphorus are Hieron at Anatolian- and Serapion at Rumeli side that were built by the Byzantine Emperor, Mihael Palaeologos the VIIIth in the middle of 13th century. Ottomans continued the fortification activities with the Anadolu Hisarı in the late 14th century and Rumeli Hisarı at Rumeli side in the middle of the 15th century, when they besieged Constantinople. After the construction of two strongholds facing each other on the shores of Anadolukavağı and Rumelikavağı in the early 17th century, six citadels were founded and two towers on the slopes at the both coasts of Northern Bosphorus.

The first document which contains information on the Rumelifeneri Castle dates back to 1769/1183 H and kept in the Turkish Republic State Documentary Department of Ottoman State Archives.

The Rumelifeneri Castle was constructed at the edge of Black Sea and the Bosphorus at Rumeli side on a rocky site located on the north-west of Rumelifeneri village. The layout is created as a beveled rectangle of its north-west and north-east corners, the arched main entrance door was located on south-west wall, and towers designed as an octagon on south-east and north-west walls. The interior space bordered by the outer walls of the castle are terraced in two levels. There is a cistern placed under the entrance court and entered from the lower court.

With its original characteristics, the East Tower has two entrances. The first one is opening to the domed space on the ground floor and the second one is opening to the stone stairs reaching to the recoil platform.

Having taken into consideration the value for the Turkish Military Architecture and Bosphorus, an urgent conservation work must be activated for the Rumelifeneri Castle, which has been left as a ruins since many years.

1. GİRİŞ

1.1 AMAÇ

İki büyük imparatorluğun başkentliğini yapan İstanbul, Avrupa ve Asya ile Karadeniz ve Marmara Denizi arasındaki bağlantıyı sağlayan Boğaz'ı ile tarih boyunca dünyanın en önemli kentlerinden biri olmuştur. Bu nedenle İstanbul'un kent merkezi ve Boğaz kıyıları farklı dönemlerde devrin gereksinimlerine yanıt verecek biçimde savunma yapıları ile tahkim edilmiştir. Günümüzde gelişmiş ülkelerde mimari korumacılığın her ölçekte ve ileri düzeyde uygulanmasına karşın, çok eski ve önemli bir yerleşim olan İstanbul'da tarihi fiziksel çevrenin yeterince korunamadığı ve birçok değerın yitirildiğı görölmekte ve sözü edilen savunma yapılarının da yitirilen değerler arasında yeraldığı tesbit edilmektedir.

Bu bağlamda, İTÜ Mimarlık Faköltesi Restorasyon Programı'ndan yüksek lisans tezi için araştırma konusu olarak Rumelifeneri Kalesi seçilirken daha önce bu konu üzerinde ayrıntılı bir çalışma yapılmamış olması ve hazırlanacak projenin kültür mirasının korunmasına katkı sağlayacağı gözönünde bulundurulmuştur. Türkiye'nin başka birçok yöresinde kale ve tabyaların sahipsiz ve henüz incelenmemiş durumda olduğı düşünölerek, bu araştırmanın ileride hazırlanacak kapsamlı çalışmalara ışık tutması hedeflenmiştir.

Mimarlık yapıtları, geçmişte yaratıldıkları ortamı anlamak için kuşkusuz en önemli ipuçlarıdır. Boyutları, planimetrisi ve konumu ile Osmanlı Askeri Mimarisi'nin kargir binaları içinde özel bir yeri olan Rumelifeneri Kalesi günümüzde her türlü dış etkiye açıktır. İvedi bir koruma çalışması gerçekleştirilmemesi durumunda hızla tahrip olacaktır. Oysa ki, savaş ve saldırılara karşı, savunma amacıyla inşa edilmiş bu yapı kendisine verilecek birçok barışçı işlevi karşılayacak niteliktedir.

1.2 YÖNTEM ve KAYNAKLAR

Rumelifeneri Kalesi'nin bir savunma yapısı olması ve İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışında yer alması gözönünde bulundurularak, araştırma bu iki konunun üzerinde yoğunlaştırılmıştır. İnsanların toplu-yaşama geçtiğı günden beri inşa edilegelen istihkamlar tarih boyunca mimari anlamda birçok değişim geçirmiştir. Rumelifeneri Kalesi'nin bu süreç

içinde bulunduğu yeri saptamak için savunma yapılarının tarihsel gelişimini ve birbirinden farklı örneklerini inceleyen kaynaklar taranmıştır. Dünyadan ve ülkemizden örnekler kronolojik sırayla, birarada sunulmuş, ana hatlarıyla karşılaştırılmıştır.

Rumelifeneri Kalesi'nin inşa edildiği yıl ile ilgili belirsizlikler bulunmaktadır. Dönemin Osmanlı belgelerinin incelenmesi ile kesin bir tarihe ve mimar ismine ulaşılabileceği düşünülmüş ve T.C. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nde belge taraması yapılmıştır. Rumelifeneri Kalesi ile diğer Karadeniz Boğazı Kaleleri hakkında onarım ya da ek inşaatı gibi birçok değerli bilgiye ulaşılmıştır. Rumeli Feneri ve Anadolu Feneri ile, içerisinde bulundukları yerleşimler hakkında önemli kayıtlar elde edilmiştir.

Tarih boyunca İstanbul Boğazı'nı ziyaret eden gezginlerin bir bölümü oldukça ayrıntılı, bir bölümü ise daha yüzeysel olmakla birlikte bölgenin o devirdeki durumunu kaydetmişlerdir. Araştırmanın bu konuyla ilgili bölümünde Boğaziçi'ni gösteren tarihi haritalar da değerlendirilerek, Rumelifeneri Kalesi'nin bu haritalarda yer almaya başladığı tarih saptanmaya çalışılmıştır.

Kalenin rölövesi hazırlanırken, binanın anahatlarının elektronik, diğer detaylarının ise geleneksel yöntemlerle oluşturulmasına gidilmiştir. Projenin restitüsyon aşamasında kalenin kayıp ya da bozulmuş unsurlarının saptanmasına çalışılmış ve bu amaçla çeşitli kaynaklarda yer alan az sayıdaki gravüre başvurulmuştur. Bu çizimlerde kulelerinin külahlı betimlendiği ve içinde fener kulesine benzer yüksek bir kulenin bulunduğu görülmüştür. 1838 tarihli Mekteb-i Hayriye Mansura'nın hazırladığı Boğaziçi'ni gösteren 1/5000 ölçekli haritada, Rumelifeneri Kalesi'nin içinde kırma çatılı yapıların bulunduğu saptanmıştır ve restitüsyon projesinde bu bilgiler değerlendirilmiştir.

Çalışma kapsamında; İTÜ Merkez ve Mimarlık Fakültesi kitaplıkları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi, Alman Arkeoloji Enstitüsü ve T.T.O.K. İstanbul Kitaplığı'nda yer alan çok sayıda kaynağa başvurulmuştur.

2. KALE MİMARİSİ

Kale, tabya gibi isimler taşıyan savunma yapıları, ‘’istihkam’’ olarak adlandırılan yapılar grubunda ele alınırlar. İstihkam sözcüğü ise birbirine bağlı 3 ayrı anlam içerir. ([1], s.91) :

1. Askerlikte savunma amaçlı yapıların tasarım ve yapımı ile ulaşım ve iletişim hatlarının yapım ve bakımını kapsayan destek hizmetleri
2. Yukarıda belirtilen hizmetleri yerine getiren muharebe sınıfı
3. Düşman saldırısına karşı koymak amacıyla düzenlenmiş yer

Savunma yapıları, insanoğlunun göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçmesi ile beraber, egemen olduğu alanları koruma çabası ile doğru orantılı gelişmiştir. İstihkamlar için konum seçilirken arazinin koşullarından yola çıkılmış, genelde ulaşılması zor tepelerin yamaçları seçilmiş ya da Venedik gibi su kenarları tercih edilmiştir.

Demir Çağı(M.Ö. 1200)istihkamları geniş bir hendeğin arkasına toprak set yığılması ile oluşturulmuştur. Böylece uzak mesafedeki düşmanın gözlenmesinde ve gelişebilecek saldırılara karşılık vermede avantaj sağlanmıştır. Bu tip savunma yapılarının örneği olarak İngiltere’de Dorset’te 6 hektarlık bir alanı kaplayan ve içerisinde 4.000 kişinin yaşadığı 3 sıra hendeği ve toprak seti ile Maiden Kalesi verilebilir(Şekil A1-A2).

Erken savunma yapılarının bir başka örneği İ.Ö.7500 yılına tarihlenen Eriha’daki 7m yüksekliğindeki taş konstrüksiyon duvardır (Şekil A3). İ.Ö. 6000’de Anadolu’da Çatalhöyük ve Hacılar’da kapısız ve penceresiz, iç mekanlarına çatıdan ulaşılan, dışarıdan gelecek her türlü tehlikeye karşı korunma sağlamak amacıyla birbirine bitişik inşa edilen tek katlı evler de ilk savunma yapıları içinde sayılabilir(Şekil A4).

Mısır’da Abydos ve Hierakonpolis’te, İ.Ö.3000 yılından kalma, çift sıra duvar ile çevrilmiş ve tahkim edilmiş kapılar bulunmuştur(Şekil A5). Nil Nehri kıyısındaki İ.Ö.2000 yılına tarihlenen istihkam dizisinin arazinin engebesine göre tasarlanmış yapıları, o dönem için en karakteristik örneklerdir. Yamaçlarda ya da tepelerde, yapı eğime göre biçimlendirilirken; düz arazide inşa edilen istihkamalarda, dörtgen plan şeması yeğlenmiştir.

Hititler İ.Ö.1900’de başkentleri Boğazköy’ü, kalınlığı 2-4m arasında değişen taş-tuğla almalı örgülü çift sıra duvarla çevrelemiş ve bu duvarı derin ve dar su dolu bir hendekle sarmışlardır.

Yunanlar, İ.Ö.1500 yılında Mycanea ve Tyrins'te tepelerin üzerinde yer alan, bir rampa ile çıkılan ve çift kapıdan geçilerek girilebilen tahkimatlar inşa etmişlerdir(Şekil A6-A7).

Mancınının İ.Ö.4.yy'da Yunanlılar tarafından icat edilmesi, kale mimarisinin de gelişme göstermesine neden olmuştur. Kuleler, çevreye ve yaklaşan düşmana üstünlük sağlayacak kadar yüksek ve ağır silahları taşıyacak kadar güçlü ve büyük tasarlanmaya başlanmıştır. Mancınık ve diğer silahlar, rutubete karşı korumak amacıyla kulelerin kapalı mekanlarına yerleştirilmiştir. Dairesel ya da çokgen planlı bu mekanların duvarlarındaki küçük açıklıklardan değişik yönlerde ateş açılması ve daha etkin bir savunma yapılması sağlanmıştır. Bu dönemde kalelerin tasarımında ikinci aşama olarak 'derinliğine savunma' fikri ön plana çıkmış, içiçe geçmiş halkalarla kademeli olarak çarpışmaya olanak sağlayan ve böylece merkezi güvende tutan tahkimatlar inşa edilmeye başlanmıştır.

Anadolu'da Milet ve Priene, Hippodamus şehir şemasının tepe üstünde uygulanması ile kurulmuş şehir devletleridir. Savunma amacıyla zikzak(testere dişi)plan şemalı surlarla çevrilmiş olan bu yerleşimlerden Milet'te her 60m'de bir sur üzerinde bir kule bulunmaktadır. Devletlerin ortaya çıkması ve düzenli askeri birliklerin yapılandırılması ile istihkamlar, savunma düzeninin önemli parçaları haline gelmiştir. En önde gelen işlevleri herhangi bir saldırının gelebileceği kara ve su yollarını denetim altında tutmaktır. Bu şekilde düşmanın yolunu kesip onu zayıflatma ve bağlı bulunduğu ordunun toparlanması için zaman kazandırma amacı güdülmüştür.

Doğal koşulların savunma için yetersiz kaldığı yerleri tahkim ederek güvenliğini sağlama fikrini, ilk kez Samaralıları, Dicle ile Fırat arasına Medean Duvarı'nı inşa ederek gerçekleştirmişlerdir. Bunu 6000km uzunluğu ile insanoğlunun elinden çıkan en büyük yapı olan Çin Seddi(İ.Ö.246) ve Tuna ile Ren arasına Romalıların inşa ettiği Limes Germanicus izlemiştir([2], s.154-155, Şekil A8).

Roma İmparatorluğu, en parlak çağını yaşadığı İ.S.1.ve 2.yy'larda inşaat tekniklerinde geliştirmiş olduğu yöntemleri, ele geçirdiği yörelere de götürmüş ve yeni fetihlerin önünü açmıştır. Askeri amaçlı sistem ve yapıların tasarlanmasının yanı sıra; köprüler, mancınıklar, deniz fenerleri ve yollar gibi günümüzde ayakta duran bayındırlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

413 yılında Bizans İmparatoru II.Theodosius(hd 408-44) başkent Konstantinopolis'in I.Konstantin'in hükümdarlığı sırasında inşa ettirdiği surlarını her 360m'de bir kulelerle tahkim ettirmiş ve 447 yılında savunma hattı ilave edilerek kuvvetlendirmiştir (Şekil A9). 4.yy sonu ve 5.yy başında inşa edilen, Eski Kahire'nin etrafını saran surlar, Nil Deltası'nın ağzında yer almaktadır. Yapının Nil'e bakan cephesinde birbirlerinden 20m uzaklıkta yer alan, her biri 27m çapında olan dairesel planlı kulelerin duvarları çift cidarlıdır. Aralarında yer alan kargir bağlantılar bu cidarların statik açıdan tek bir duvar gibi davranmasını sağlamaktadır(Şekil A10).

Mimari özellikleri açısından değerlendirildiğinde, Romalılar'ın dörtgen planlı kale şemasının köşelerine ve kenarlarına çeşitli çıkıntılar ve kuleler ekleyerek binanın çevre uzunluğunu, dolayısıyla da savunma yüzeyini artırdıkları ancak Eski Yunan Medeniyeti'nin yarattığı askeri mimarlık ürünlerinin düzeyine ulaşamadıkları görüşü vardır.

Tek merkezden yönetilen geniş topraklara sahip Roma İmparatorluğu'nun 395'te ikiye bölünüp Avrupa'daki kolunun 476'da yıkılmasının ardından Ortaçağ'ın başlaması ile kılıç ve mızrakla savaş tekniğine dönüş olmuş, derebeyleri hakimiyeti ele almış ve küçük bir askeri birliğin savunabileceği derecede sağlam, taş konstrüksiyonlu, çıkıntıları olmayan yalın planlı şato-kaleler inşa ettirmişlerdir([1], s.91).

Avrupa'da Ortaçağ kaleleri, Yunan ve Roma uygarlıklarının ulaştığı düzeyden çok daha geri yöntemlerle inşa edilmişlerdir : Danimarka'daki Viking kalesi Trelleborg'da hendek ve toprak set ile yerleşimin korunması amaçlandığı bilinmektedir. Ortaçağ Askeri Mimarisi'nin bir sonraki adımı, Londra'daki White Tower'ın kare plan şeması ve feodal beyin üst katlarında yaşadığı kargir ana kule tasarımı ile atılmıştır (Şekil A11-12).

Haçlı seferleri ile Doğu'ya giden Avrupalılar'ın ülkelerine dönüşlerinde askeri mimaride yaptıkları değişim ilk olarak 1185'te Dover Kalesi'nin, derinlemesine savunma fikrinden yola çıkarak dış surlarla çevrilmesi ile başlamıştır (Şekil A13-14). Silindirik kitlelerin lağımcılara ve açılan ateşe karşı daha dirençli olduğunun anlaşılmasından sonra, bir Haçlı Kumandanı olan Aslanyürekli Richard tarafından 1196'da yaptırılan Gaillard Şatosu'nda kulelerde karesel plan şemalarından dairesel planlı şemalara geçiş yaşanmıştır (Şekil A15-16). Bizans askeri mimarisinin etkisinin en yoğun olarak görüldüğü örnek ise tüm köşelerinde sekizgen kulelerin

bulunduğu sekizgen bir avluya sekizgen ana kulenin yerleştirilmesi ile 1240'da inşa edilmiş olan İtalya'daki Castel del Monte'dir (Şekil A17).

Haçlı Seferlerine katılan bir başka kral olan I.Edward'ın inşa ettirdiği simetrik düzenli Harlech Kalesi'nde ana kulenin iç sura tutunan masif giriş kulelerine dönüşmesi ve Caernarvon Kalesi'nde daha önceki dönemde yaptırdığı istihkamlardan farklı olarak ön plana çıkan amorf bir hat izleyen duvarları, sekizgen kuleleri ve dekoratif taş işçiliği, onun Konstantinopolis'in surlarından esinlenmiş olduğunu göstermektedir (Şekil A18-19).

Filistin'de Haçlılar bölgeyi korumak için oluşturdukları güçlü istihkamlar zincirinde askeri aristokrasiye dayanan bir sistem kurmuştur. Bunlardan Güney Lübnan'daki Beaufort halen askeri amaçlarla kullanılmaktadır. Suriye'de 1210 ile 1252 yılları arasında inşa edilen Krak des Chevaliers yukarı doğru incelen duvarlara takılı içiçe geçmiş dairesel kuleleri ve planın merkezinde ana yapı olarak birbirine bağlı üç kulesi ile günümüze dek ayakta kalmış en ilginç askeri mimari örneklerindendir([2], s.156-157, Şekil A20).

Osmanlılar Konstantinopolis'i kuşatmadan önce, 1397'de Boğaziçi'nin Anadolu yakasında tek kuleli Anadolu Hisar'ını, 1452'de ise Avrupa yakasında birbirine bağlı 3 ana kuleli Rumeli Hisarı'nı karşılıklı olarak inşa etmişlerdir. Osmanlılar, topları yardımıyla kenti ele geçirdikten sonra Haliç ile Marmara Denizi arasında uzanan Bizans Kara Surları'nın güneyinde yer alan, Altın Kapı adı verilen yerde mevcut olan önüne iki Bizans kulesi ile iki burçdan yararlanarak ve üç dairesel planlı kule ekleyerek Yedi Kule Hisarı olarak adlandırılan kaleyi inşa etmişlerdir. Bu kale yapısal özellikleri ile Yeniçağ'ın gelişen ağır silahlarına karşı koymaktan uzak olmakla birlikte, plan şeması ile sonraki yüzyıllarda geliştirilecek kale mimarisinin öncüsü olmuştur([3], s.233).

Çıkıntılarla savunma yüzeyi artırılmış kale duvarları, istilacıların dayayacakları merdivenlerin yetersiz kalması için yüksek, öte yandan ağır top ve silahları taşıyamayacak kadar ince ve zayıf yapılıdır. Bu nedenle askeri bir gelişme olarak duvarların kalınlığının artırılmasına gidilmiştir. Bunun ilk örneği geniş top kundakları ile Fransa'daki Salses'te verilmiştir. Evrimin bir sonraki adımında, kalenin çevresinde geniş ve derin bir hendek kazılması ile yapının içinde duvarın en üst noktasına kadar eğimle yükselen toprak set düzeninin oluşturulmasıdır. Yer seviyesinden daha az yükseklikte örüldüğü halde derin hendek

sayesinde aynı savunma yüksekliği elde edilen duvarın ardındaki toprak set üzerinden uzaktaki düşmana ateş açılabilecektir. Buna karşılık düşman kuvvetleri hendeği geçmek ve yüksek duvara tırmanmak zorunda kalacaktır.

İngiltere Kralı VIII.Charles'ın, İtalya'ya büyük yıkımlara yol açan 1494 yılındaki saldırılarının ardından, Ortaçağ Kalelerinin yetersizliği ortaya çıkmış ve Rönesans Hareketi'ni yaşamakta olan İtalya'da askeri mimarlık alanında Alberti, di Giorgio ve da Vinci gibi otoritelerin katkılarıyla önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemin en özgün eseri 1520'de uygulanan, kuleler yerine üçgen burçların tercih edildiği Nettuno Kalesi'dir (Şekil A21).

İngiltere'de VIII.Henry, 1540'da, ülkenin güney kıyılarını dairesel ve simetrik planlı istihkamlarla koruma altına almıştır. Bunların en büyüğü olan Deal Kalesi, merkezindeki dairesel kuleyi çevreleyen altı adet yarım daire planlı iki sıra alçak duvar sistemi ile en dikkat çekici örnektir.

Mevcut bir kenti surlarla çevrelemek askeri birliklerin savunacağı bir istihkam oluşturmaktan daha zor bir tasarım sorunudur. Toskana'daki Lucca, çevresinde araziye doğru uzanan, eğimli ve kaygan yüzeyli hendeklerle 1561'de sarılmış, böylece kent merkezi düşmanın atış menziline uzak tutulmuştur. (Şekil A22-23).Öte yandan, yeni bir yerleşim ile surları arasında ilişkiler kurmak mimarlar için yaratıcılıklarını daha özgürce kullanabildikleri bir alan olmuştur([2], s.158-159).

Yeniçağ'da yaşanan ateşli silahların gücündeki artış sonucunda kalelerin kalın taş duvarları ağır zararlar görmeye başlamıştır. Bu dönemde Fransız mühendis Vauban(1633-1707) savunma yapısı tasarımlarını bir sisteme oturtmuş ve ağır kuşatmalara karşı koyacak binalar üzerinde çalışmıştır. Vauban, XIV.Louis'nin krallığı süresince 120 kalenin inşasını ya da onarımını gerçekleştirmiş ve ülkeyi bir istihkam zinciri ile donatmıştır. Vauban'ın salt bir teorisyen istihkamlar hakkında her şeyi savaş meydanlarında bizzat yaşayarak, yerinde öğrenmiş bir asker olduğu da bilinmektedir. Kale mimarisi konusundaki ünü, öncelikle kumanda ettiği taaruzlara hiçbir kale ya da istihkamın karşı koyamamasından kaynaklanır. Onun tahkim etme tekniklerini çağdaşı askeri mimarlık teorisyeni Pagan incelemiş ve 1645'te 'Traité de fortification' adlı eserinde toplamıştır. Vauban'ın ayırteci özelliği, bilinen prensipleri düzenlemesi ve onları inşa edileceği arazi gereksinimlerine yanıt verecek biçimde

uyarlamasıdır. Vauban'ın tasarımlarında çıkış noktalarını, arazinin verileri, barınacak askeri birliğin büyüklüğü ve savunmada kullanılacak ateşli silahların miktarı oluşturmaktadır. Onun düşüncesine göre, saldırı tehlikesi ile karşı karşıya kalan bir kalede topların en iyi savunma yaptığı kesim, duvar bölümüdür(Şekil A24). Çalışmaları düşük eğimli, açık arazide yapılandırılmış olmak koşulu ile 3 grupta sınıflandırılmıştır([4], s.297-299) :

1. Önünde hendek bulunan alçak burçlu plan şeması,
2. Geniş hendek içine yerleştirilmiş ve kale duvarı hizasından dışarı çıkıntı yapan burçlu plan şeması,
3. Geniş hendek içine yerleştirilmiş ve kale duvarlarından koparılmış burçlu plan şeması.

İlk gruptaki kalelerde, bir doğrultuda uzanan duvar yüzey uzunlukları 70m'den 340m'ye kadar değişebilmektedir. Yan burçlar oldukça büyümüş, 1668'de inşa edilen Lille Kalesi'nde 90m ve 1681 yılında inşa edilen Strasbourg Kalesi'nde 160m uzunluğa erişmiştir.

Vauban'ın ikinci grupta savunma derinliğinin artırılması anlayışına yöneldiği ve burçların arkasına duvar boyunca topçu donanımı yerleştirdiği görülmektedir. Ağır silahların bulunduğu yer, duvar hizasından çıkıntı yapan burçların düşmana karşı savunulmasına ve burçların düşmanın eline geçmesi halinde bu bölümlere saldırılmasına olanak vermektedir. Bu gruba ait örnekler arasında 1687'de yaptığı Besançon ile 1689'da yaptığı Belfort kaleleri yer alır(Şekil A25-A26).

Üçüncü grup için, askeri birliklerle beraber sivil halkın da yaşayacağı bir yer olarak 1698 ile 1699 yılları arasında tasarlanan, sekiz kollu yıldızvari planlı Neuf Brisach'ı örnek vermek gerekir. Sivil halk surların ortasında ızgara planlı yerleşimde yaşarken, askeri birliklerin kentin surlarına paralel durumdaki savunma hattı üzerinde yer alan kışlalarda barınması planlanmıştır. Place d'armes(Ordu Meydanı) denilen meydan, pazar alanı olduğu gibi askeri talimlerin yapıldığı alan işlevini de görmüştür.

Pozitif bilimlerde 19.yy'da yaşanan gelişmeler askeri teknikleri de etkilemiş, masif kent surlarının savunması ateşli silahların menzillerinin ve güçlerinin hızla artmasıyla güçleşmiştir. Bu nedenle, bir kenti korumak için merkezin dışında birbirlerine yürüme mesafesi uzaklığında ve etki sahaları kesişen istihkamlar inşa edilmesine yönelinmiştir. Bu araştırmanın konusu olan Karadeniz Boğazı Kaleleri de, denizden ve karadan gelebilecek saldırılara karşı bu

düşünce temel alınarak, Anadolu ve Rumeli sahillerinde simetrik ve kademeli olarak 18.yy sonlarında inşa edilmiştir.

İstihkamların elektrik enerjisi gibi teknolojik gelişmelerle biçimlenmesi, 20.yy'ın başında yaşanan I.Dünya Savaşı ile gerçekleşmiştir. Almanlar, dar yarık biçimli siper modelini tepelerin içini oyarak yaptıkları birbirine bağlı sığınaklar, siperler ve makinalı tüfek yuvaları sistemine çevirmiş, sonraki dönemlerde alçak beton yapıların içine telefon santralleri, kıışlalar, hastaneler yerleştirmişlerdir.

II. Dünya Savaşı'nda, teknolojik ilerlemeye dayalı yöntemlerle bu istihkamlar da işlevsiz kalmış, özellikle tahrip gücü yüksek patlayıcılar, hava bombardımanları ve ağır tanklar bu gibi savunma yapılarını yoketmiştir. Almanlar, ordu donanımlarını havadan bombardımana karşı güvence altına almaya çalışarak, Bremen yakınlarındaki denizaltı montaj atölyesini örten 7 m kalınlığındaki beton çatı gibi binalar inşa etmişlerdir. Yine Almanların, 1943 yılında yeraltında kurdukları bir silah fabrikası ise, birbirine paralel olarak uzanan ve 200m'lik galerilerle birbirine bağlanan, 2 km uzunluğundaki tünellerden oluşmaktaydı. Alman ordularının kullandığı diğer bir yapı tipi 10 kata kadar yükselebilen kulelerdir. Bunların alt katlarında hastane üst katlarında radar donanımları bulunmaktaydı([2], s.160-161).

II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak, dünya yörüngesinde dolaşan uydulardan faydalanan ve nükleer silahlarla tasarlanan sistemlere karşı geçmişin etkisini tamamen yitirmiştir.

3. KARADENİZ BOĞAZI KALELERİ

3.1 KARADENİZ BOĞAZI VE İSTANBUL

3.1.1 TOPOGRAFİK ÖZELLİKLER

Asya ve Avrupa arasında, kuzeyindeki Karadeniz'i güneyindeki Marmara Denizi'ne bağlayan bir su yolu olan Boğaziçi, İstanbul'u yüzyıllar boyunca dünyanın en önemli kentlerinden biri yapmıştır. Batıda Tophane ile Rumeli Feneri, doğuda Salacak ile Anadolu Feneri arasında

uzanan Boğaz'ın en dar yeri 698m ile Rumeli ve Anadolu hisarları arası, en geniş yeri 3600m ile Rumeli ve Anadolu Fenerleri arasındır. Boğaz'ın sahil uzunluğu, Anadolu yakasında, Anadolu Feneri ile Salacak arasında 35 km, Avrupa yakasında, Rumeli Feneri ile Sarayburnu arasında, 55km'dir.

Farklı yönlerde keskin dirseklerle dönen Boğaz'ın iki yakasında kıyılar, koylar karşısında burunlar olmak üzere koşutlu biçimlenmiştir. En derin yeri 110m ile Rumeli Hisarı önü olan kanal, Sarayburnu-Harem arasındaki topuğa kadar 50m derinliğinde bir eşderinlik çizgisine sahiptir. Boğaz oluşu güneyde bu topuktan sonra Marmara Denizi içinde ve kuzeyde Karadeniz'de bir denizaltı vadisi olarak uzanır(Şekil B1).

Boğaz'da, Karadeniz ve Marmara Denizi arasında, iki doğrultuda akıntı vardır. Karadeniz'in suları kuzeyden güneye Boğaz'ın üst yüzeyinden taşınırken, Marmara'nın suları bir alt akıntı ile güneyden kuzeye ilerler(Şekil B2). Bunun iki nedeni vardır: Karadeniz düzey olarak Marmara Denizi'nden 25 cm daha yüksektedir ve suyu daha az tuzlu, dolayısıyla daha hafiftir([5], s.267-268).

Boğaz'ın her iki yakasında engebeli arazi akarsu vadileri ile yarılmıştır. Boğaz kıyılarında en dik yamaçlar iki yakanın kuzey kısımlarında bulunmaktadır. Batıda Rumelikavağı'nda, doğuda ise Beykoz'da kıyılardan başlayarak yükselen eğim %60 civarındadır. Yüksek tepeler daha çok Anadolu yakasındadır: Çamlıca Tepesi 262m ve Yuşa Tepesi 201m yüksekliğindedir.

Boğaz'ın oluşumu Antik Çağ'dan beri inceleme ve tartışma konusu olmuştur. İ.Ö. 270'de ünlü tarihçi Strabon, Boğaz'ın, Karadeniz'in taşan suları ile aşınmış bir kara parçası olduğunu ileri sürmüştür. 19.yy sonundan itibaren yerbilimde yaşanan gelişmelere paralel olarak Boğaz'ın oluşumu ile ilgili farklı hipotezler oluşturulmuştur. Günümüzde, III.Zaman'da alçak seviyede olan Karadeniz'i besleyen akarsuların IV. Devir ortalarında taşması ve yerinde tepelik bir kara parçasının olduğu Marmara ve Boğazlar'ın su ile dolmuş olduğu görüşü en yaygın olarak kabul gören savdır.

Boğaz'ın kuzey bölümü, doğuda Anadolukavağı, batıda ise Sarıyer'e kadar II. Jeolojik Zaman sonuna tarihlenen volkanik bir arazi yapısında ve çentikli genç kıyı tipindedir. Diğer bölümler I.Zaman ortalarında oluşmuş devoniyendir. Akarsu vadilerinde toprak kalınlığı 25-30m'yi

aşar. Dereağızlarında deltalar akıntı nedeniyle küçük kalmıştır. Her iki kıyıda da 100-200m arasında yükselen plato bölgeye egemendir([5], s.266).

3.1.2 İKLİM

Boğaz ve çevresinde Akdeniz iklimi egemendir. Yazlar sıcak, kışlar ılık geçer. Güneybatıdan esen lodos havanın kışın ılımasına, yazın da boğucu hale gelmesine neden olur. Genel olarak nemlilik oranı oldukça yüksektir. Yıl boyunca ortalama %70'in altına düşmez. Yaz mevsiminin sonundan başlayarak yağmur sonbahar boyunca bol miktarda düşer. Sonbaharda sıkça görülen sis, deniz suyu ile kara yüzeyi arasındaki sıcaklık farkı nedeniyle, Boğaz'ın kuzeyinde oluşarak güneyine iner([5], s.268).

3.1.3 TARİHSEL GELİŞİM

Boğaziçi'nde en eski yerleşimler doğuda Küçüksu ve Göksu dereleri kıyılarında, batıda Belgrad Ormanı içerisinde oluşmuştur. Antik çağda kurulduğu bilinen ilk yerleşimler, İ.Ö. 678'de Kadıköy civarındaki Khalkedon ve İ.Ö.658'de Sarayburnu'ndaki Byzantion'dur. Byzantion, kuruluşundan başlayarak iki yüzyıl içinde ticaret sayesinde hızla büyümüş, ancak İ.Ö.513 yılında Perslerin, İ.Ö.405 yılında Spartalılar'ın egemenliğine girmiştir. Büyük İskender, imparatorluğunu genişletirken, İ.Ö.318'de Byzantion'u egemenliği altına almış ve Ege'nin kuzeyine kayan siyasi otorite merkezi, kentin ve Boğaz'ın önemini artırmıştır(Şekil C1). Asya ve Avrupa arasında köprü niteliği nedeniyle bölgeye yönelen akınlar, İ.Ö.280'de Galatlar ve Makedonyalılar ile sürmüştür([6], s.78). Bu devirde Boğaz'ın kuzey kıyılarında yerleşimlerin gelişmediği, yalnızca denizcilerin sığınma amacıyla elverişli koyları kullandığı anlaşılmaktadır. Karadeniz'e çıkmadan önce çoktanrılı inanışlar doğrultusunda adak sunmak ve dua etmek amacıyla mabetler ile sunaklar inşa etmişlerdir.

İmparator Konstantin'in(hd 324-337) İ.S.330'da Roma İmparatorluğu'nun başkentini, Septimus Severus'un İ.S.196 yılında ele geçirdiği ve stratejik açıdan kritik noktada gördüğü Byzantion'a taşıması ile Boğaz'ın önemi artmıştır([1], s.439-440, Şekil D1). Önce Doğu Roma İmparatorluğu, daha sonra da Bizans İmparatorluğu bölgenin coğrafi konumunun verdiği avantajları kullanmış, Boğaz'ın Avrupa ve Asya arasındaki ticaretteki öneminden faydalanmış ve kentin nüfusu İ.S.5.yy'da 100.000 civarına ulaşmıştır. Bir çekim merkezi olan

Bizans başkenti, her zaman hücum ve kuşatma tehdidi altında olmuş, bu nedenle kent surdışında Sycae (günümüzde Galata) dışında gelişmemiştir. Bizans devrinde Anaplus ve Bizade adını taşıyan, Beşiktaş ile Dolmabahçe arasındaki bir yere denk gelmesi gereken Hagios Mamas yerleşiminin ismi İ.S.5.yy'dan itibaren çeşitli kaynaklarda geçmeye başlamıştır([7], s.18-19).

Sonraki yüzyıllarda Boğaz'da küçük balıkçı köylerinin oluştuğunu, yazlık saraylar, hapishaneler, tecrit mekanları için kıyılar ve yamaçların tercih edildiği bilinmektedir. İstanbul'u kuşatma ve ele geçirme girişimlerinden Boğaz kıyıları da payını almış, 7.yy'da Sasani ve Avar, 8.yy'da Arap, 9.yy'da Bulgar ve Viking birlikleri bölgeyi talan etmişlerdir. 1204'den 1261'e kadar İstanbul'la beraber Boğaz, Haçlılar'ın egemenliğinde kalmıştır. Bizans İmparatorluğu'nun çöküş devrinde kentte kalabalık kolonileri bulunan Venedik ve Cenevizliler arasında egemenlik mücadeleleri başlamıştır. Boğaz, 1328'de Galata'ya egemen olan Cenevizliler'i zor durumda bırakmak amacıyla Venedikliler tarafından ablukaya alınmış, bölge 1352 ve 1377'de bu iki devletin filolarının çatışmasına sahne olmuştur ([7], s.12-13,).

Sonuç olarak, Bizans İmparatorluğu devrinde Boğaz'da görülen yapılaşma dört grupta ele alınabilir:

1. Çeşitli tapınaklar, adak yerleri ve manastırlar;
2. Saray mensupları ve Hanedanın konut ve saraylar,
3. Savunma amaçlı istihkamlar (Anadolu yakasında Hieron, günümüzdeki adıyla Yoros Kalesi ve karşı kıyıda Serapion Kalesi);
4. Balıkçılık ve tarımla geçinen, kent merkezinden bağımsız köy yerleşmeleri.

Osmanlılar, 14.yy'da İstanbul'u ele geçirmek için harekete geçmiş, 1352'de Üsküdar, 1353'te ise Kadıköy Orhan Gazi(hd 1324-1360) tarafından kuşatılmıştır. 1390 yılında Bizans Devleti'nin zayıf düşmesinden faydalanan Yıldırım Bayezid(hd 1389-1402) kenti ablukaya almış ve son olarak 1402'de İstanbul'u bir kez daha kuşatmışsa da ele geçirememiştir. II.Murad(hd 1421-1451) kenti 1422'de zaptetmeye çalışmış, fakat başarılı olamamıştır([6], s.209-214). Nihayet kent 1453 yılında Osmanlıların eline geçmiştir(Şekil D2).

Fetihle beraber kentte önemli imar faaliyetlerine girişilmiş, özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde(hd 1520-1566) bu faaliyetler hızlanmış; surlar onarılmış, ardı ardına külliyele

inşa edilmiştir(Şekil D3). Bu devirde Boğaz kıyılarında has bahçeler ve bazı kasırların bulunduğu bilinmektedir. Bunlara örnek olarak Fatih Sultan Mehmet'in Tokat Bahçesi, II.Bayezid'in(hd 1481-1512) Beşiktaş Bahçesi sayılabilir([8], s.418-419).

800.000'lik nüfusu ile Avrupa'nın en kalabalık başkenti olan kentin Boğaz kıyıları, Osmanlı donanması Kefe'de iken 20 Temmuz 1624'te Kazaklar tarafından yağmalanmıştır. Akıncılar Karadeniz Boğazı'ndan geçerek, Yeniköy'e kadar ilerlemiş, bunu haber alan bostancı neferleri eldeki kayıklarla saldırınca geri çekilmişlerdir([9], s.162). Bu tür olaylara karşın, Boğaz'ın yapay fiziksel çevresinin gelişimini etkileyen elverişli koylarda kayıkhaneler, iskeleler kurulmuş; kıyılarda ve yamaçlarda ilk olarak hasbahçeler yeniden düzenlenmiş ve yalılar yapılmıştır. Türkler, Anadoluhisarı, Rumelihisarı ve Üsküdar'a, Rumlar, Avrupa yakasındaki köylere yerleşmeye başlamış; Boğaz kıyıları, suriçinde yaşayanlar için dinlenme, eğlenme ve mesire yeri olarak gözde bir yer haline gelmiştir(Şekil C2).

18.yy'da Duraklama Devri'nde bulunan Osmanlı Devleti girdiği savaşıardan yenik çıkmakta ve toprak kaybetmektedir. Çöküşün önüne geçmek için benimsenen başta askerlik olmak üzere 'Batı'ya Açılış' yaşamın her alanını etkilemiştir. Bir değişim hareketi olarak başlayan Lale Devri'nde(1712-1730) devlet büyükleri ve saray mensupları Boğaz ve Haliç kıyılarına yönelmiş ve mimaride Avrupa etkisi kıyıda yalıları, ve vadi içlerine doğru gelişen köylerin oluşturduğu Boğaziçi yerleşimlerini de etkilemiştir.

Osmanlı'nın gücünü iyice yitirdiği ve hemen her alanda kapitalist ilişkilerle Avrupa'ya bağımlı hale geldiği 19.yy'da, başta Pera olmak üzere Boğaz'ın batı kıyıları özellikle Levantenler tarafından tercih edilen yerler olmuştur. Padişah, saray mensupları, devlet büyükleri, zengin tüccar ve yabancı konsolosluklar tarafından Osmanlı konut mimarisinin en gösterişli örnekleri ile donatılan Boğaz kıyıları, önce düzenli kayık, 1850'den sonra Şirket-i Hayriye'nin vapur seferlerinin başlaması ile kalabalıklaşmıştır([1], s.79). 19.yy sonlarında Avrupa'nın nüfusunun çoğunun sanayileşme ve sömürgecilik sonucu belli merkezlerde toplanmasına koşut olarak, Batı ile güçlü ilişkileri olan Osmanlı Devleti de 20.yy'a girerken bu tip bir dinamikle karşı karşıya kalmıştır. Savaşlar ve işsizlik, halkı İstanbul'da toplamış, Boğaz kıyıları da bu göçten payına düşeni almıştır.

Osmanlı Devleti, 1536 yılında Fransızlara verilmiş olan, ancak zamanla pek çok Avrupa ülkesinin elde ettiği ve sınırsız ticari olanaklar içeren kapitülasyon haklarını 1914’de tek taraflı olarak kaldırmıştır. Ancak, 1920’de imzalanan Sevres Antlaşması’nda kapitülasyonlar eskisinden ağır biçimde yürürlüğe konmuştur. Ankara Hükümeti Kurtuluş Savaşı sonrasında, 24 Temmuz 1923’de Lozan Barış Antlaşması’nda kapitülasyonları sona erdirmiştir([10], s.625-626). Bu bağlamda, Lozan Antlaşması’na göre Boğazlar’ın durumu aşağıdaki gibi ele alınmıştır :

- Ticaret ve savaş gemileri barış döneminde Boğaz’dan serbestçe geçebilecektir. Türkiye’nin tarafsız olduğu savaş dönemlerinde ise sadece ticaret gemileri serbest geçiş hakkına sahip olacaktır. Türkiye’nin taraf olduğu savaş dönemlerinde ticaret gemileri ve tarafsız savaş gemileri düşman tarafa yardım etmemek koşulu ile Boğaz’dan geçebilecektir.
- Karadeniz Boğazı ile Çanakkale Boğazı’nın Doğu ve Batı kıyısından 15 kilometre uzaklıkta belirlenmiş bir çizgiye kadar uzanan bölge askerden arındırılacaktır. Belirlenmiş sayıdaki güvenlik güçleri bu yerlerde görev yapacaktır.

Cumhuriyetin ilanından sonra tüm ülkede başlayan imar çalışmaları çerçevesinde 1937 senesinde Fransız plancı Henri Prost(1874-1959) kenti İstanbul, Beyoğlu ve Kadıköy olarak üç bölüme ayırdığı bir plan hazırlamış, günümüzdeki yapılanmanın temeli bu öneriyle üzerine atılmıştır([1], s. 79). Haliç kıyılarına orta ve büyük ölçekli sanayinin girdiği bu düzenlemeden sonra, her ne kadar Anadolu’nun gelişmesi için sanayi yatırımları ülke içlerine çekilmeye çalışılsa da, 1947’de Belediye İmar Müdürlüğü’nün İstanbul Sanayi Bölgelerine ait Talimatnamesi’nin 1949 tarihli komisyon raporu ile İstanbul’un tüm kıyılarında yeni üretim tesisleri kurulmasının önü açılmıştır([1], s. 80). Şişe ve cam, ispirto ve rakı, kibrit fabrikaları ile kömür depoları 1950’li yıllara kadar 2000 yıllık mimari birikimini koruyabilmiş olan Boğaziçi kıyılarında boy göstermiş, 20.yy’ın ikinci yarısından sonra karayollarının kıyı boyunca ve alçak platolar üstünde hızla inşa edilmesi ile ilk etapta birbirine paralel yürüyen planlı ve çarpık kentleşmeyle karşı karşıya kalmıştır([1], s.80).

Bu tarihten sonra, 1954 yılında Beyoğlu Nazım Planı ile sanayi Boğaz'da yayılma olanağını tekrar bulmuş, 1955'te İstinye ve Beykoz bu kapsamın dışına çıkarılmıştır. 1969 yılında ise İstinye tekrar sanayi bölgesi içine dahil edilmiştir([11]).

Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 1965 yılında yürürlüğe girmesi ile İstanbul'un her yerinde apartmanlaşma dönemi başlamış ve geleneksel dokular hızla zarar görmüştür. 1970 yılında sahil şeridindeki yalıların tescil edilmesi, tümel koruma açısından ilk ciddi girişimdir. 1971'de ise 1/5000 ölçekli Boğaziçi Sahil Şeridi İmar Koruma Planı hazırlanmış ve Boğaziçi 'Sit Alanı' ilan edilmiştir. Büyükşehir Belediyeleri Kanunu 1984'te çıkarılmış, böylece ilk defa 1857 yılında kurulmuş olan Belediye Teşkilatı bir büyükşehir belediyesi ve ona bağlı ilçe belediyelerinden oluşan yeni bir yapılanma içine girmiştir. Bu tarihten sonra Boğaz ve Haliç kıyılarında istimlakler ve yeşil alan düzenlemeleri, Arnavutköy ve Büyükdere'de kazıklı yollar yapılmıştır([1], s. 80-81).

Sırasıyla 1973 ve 1989 yılında açılan Birinci ve İkinci Boğaz Köprüleri ulaşımın kent içine dağılımını dolayısıyla arazi kullanımını da etkilemiş, yanlış kentleşme yetersiz altyapıyla birleşerek yakın çevreyi niteliksiz binalarla doldurmuştur([11]).

İnceleme konusu olan Boğaz'ın kuzey kıyılarının ise bu hızlı yapılaşmadan yalıtılması, bu alanın askeri bölge olarak yerleşime kapalı tutulması ile sağlanmıştır. 20.11.1995 tarihinde yürürlüğe giren bir karar ile Beykoz ve Sarıyer ilçeleri, İstanbul 3 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 'doğal sit alanı' ilan edilmiş, Boğaz'ın Karadeniz'e açılan bölgesi başta olmak üzere tüm orman alanlarında imar izinleri askıya alınmıştır([11]).

20.yy'ın sonunda ortaya çıkan bir sorun, "Boğaziçi Sit Alanı" olarak adlandırılan Boğaz kıyılarına yüksekliği sisteminin 40 metreye ulaşan radar kulelerini dikilmesi girişimidir. "Radar Kuleleri" projesini, inşa edilmeleri öngörülen Garipçe, Rumelikavağı, Beykoz, İstinye, Kandilli, Üsküdar ve Ahırkapı'nın peyzaj bütünlüğüne uygun görmeyen İstanbul 3 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu "ret" kararı ile geri çevirmiştir. Ne var ki günümüzde radar kulelerin yapım çalışmaları sürmektedir.

3.2 TARİH BOYUNCA KARADENİZ BOĞAZI KALELERİ

3.2.1 KARADENİZ BOĞAZI'NDA BİZANS DEVRİ KALELERİ

Istanbul bulunduğu coğrafyaya bağlı olarak her zaman stratejik önem taşımış ve kent ilk dönemlerden başlayarak surlarla çevrelenmiştir. Romalılar'ın egemenliğine geçene kadar kent surları çeşitli onarımlar görmüştür. ([8], s.75-76). Bu surların, Yalı Köşkü Kapısı güneyinden tepeyi dolaşarak Ahırkapı Feneri'nin kuzeyine kadar uzandığı bilinmektedir. Septimus Severus kenti ele geçirince bu tahkimatı bir sava göre ortadan kaldırmış, ancak ilerisinde yeni bir sur yaptırmıştır. Farklı bir görüşe sahip olan Cyril Mango'ya göre İmparator Severus kentin bu surlarını hiç yıktırmamıştır. I. Konstantin kenti Roma İmparatorluğu'nun başkenti ilan ettikten sonra 4.yy'ın ilk yarısında varolan surun dışına günümüzde de ayakta olan surları inşa ettirmiştir. Vasvassore'nin '1480'lerde İstanbul' gravürü sözü edilen yapıları göstermesi açısından önemli bir belgedir(Şekil D1). Sonraki yüzyıllarda defalarca onarılarak, kuvvetlendirilen bu yapıyı üç ayrı başlık altında incelemek olasıdır:

- 1 Haliç Surları : II.Theodosius'un 439 yılında yaptırdığı Pteron Suru ile ilk bölümü oluşturulan Haliç Surları çeşitli dönemlerde yapılan eklerle büyütülmüş, tarih boyunca birçok onarım geçirmiştir. Farklı tarihlerde yapılan incelemelerde uzunluğu, burç ve üzerindeki kapı sayılarında değişik sonuçlara ulaşılmıştır. Boundelmonti'ye göre 14 kapısı ve 110 burcu, 1934'teki Şehir Rehberi'ne göre 5420m uzunluğu, 123 burcu vardır.
- 2 Marmara Surları : Üzerinde 188 burcu ve 36 kapısı olan, uzunluğu 8.5km'yi bulan bu tahkimat ilk olarak I.Konstantin tarafından kara surlarının denize ulaştırılması için Samatya'nın doğusuna kadar inşa ettirilmiş, II.Theodosius'un kapsamlı onarım ve güçlendirme çalışmaları sırasında Kara Surları ile birleştirilmiştir. Tarih boyunca deprem ve saldırılarda gördüğü zararlar kadar, deniz kıyısında yer almasına bağlı olarak dalgaların aşındırıcı etkisi ve zayıf zemindeki çökme ve kaymalar nedeniyle de birçok onarım geçirmiştir.
- 3 Kara Surları : Ana sur, ön sur ve hendekten oluşan üç kademeli düzeni ve kombinasyonu ile Haliç ve Marmara kıyılarındaki surlara göre daha güçlü bir savunma

hattı oluşturulması amacı güdölerek tasarlanan Kara Surları, II.Theodosius Dönemi'nde tamamlanmıştır([8], s.75-79).

Bizans başkenti için Boğaz'dan geçen gemilerden alınan vergiler önemli bir gelir kaynağı oluşturmakta idi. Buna bağlı olarak bulunduğu bölgenin en zengin kenti olması nedeniyle İstanbul, birçok saldırıya uğramakta, bunların bir kısmı da Karadeniz yoluyla gelmekteydi. Bu nedenle Boğaz kıyılarının da tahkim edilmesi gerekmiş, kenti 1261'de Haçlıların boyunduruğundan kurtaran VIII. Mihael Palaeologos(hd 1259-1282), Boğaz'dan geçişleri denetlemek amacıyla günümüzde Anadolukavağı ile Rumelikavağı köylerinin tepelerinde yer alan, Hieron ve Serapion Kaleleri'ni 13.yy'ın ikinci yarısında yaptırmıştır ([7], s.41-40, Şekil E1)

Osmanlı döneminde Yoros adını alan Hieron Kalesi, günümüzde mevcut olmayan Rumeli yakasındaki Serapion Kalesi ile beraber Boğaz'ın girişini gözetlemek ve denetim altında tutmak için, Anadolukavağı'nın üstündeki bir tepede inşa edilmiştir. İsminin; Hieron (kutsal yer), Ourios (Zeus'un niteliklerinden biri olan uygun rüzgarlar) ya da Oros(dağ) sözcüklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. İlk olarak 1305 senesinde geçici bir süre için, daha sonra 1391'deki kuşatma esnasında ikinci kez Osmanlıların eline geçen, Yoros Kalesi, Anadolu Hisarı'nın yaptırılması sırasında (1397 yılı sonrasında) bir üs olarak kullanılmıştır. Bu tarihten 1414 yılına kadar Osmanlıların elinde kalmış, Avrupa'dan Semerkant'a İstanbul üzerinden giden İspanyol Ruy Gonzalez Clavijo(?-1412) 1403 tarihli eserinde yapıyı "Türklerin elindeki bakımlı tahkimat" olarak tanımlamıştır([7], s.75).

İstanbul'un fethi ile beraber Boğaz kıyıları tümüyle Osmanlıların eline geçmiş, 1576'da II.Bayezid'ın Yoros Kalesi'ni onarttığı, aynı dönemde içine bir mescit ve bir hamam inşa ettirdiği tespit edilmiştir. 18.yy'ın sonlarında İncicyan, kalenin içinde 25 evlik bir Türk mahallesi ve 20 kişilik bir kuvvet bulunduğunu söylemektedir. 19.yy'da terk edilmiş olan kale, günümüzde, özellikle haftasonları halkın gezmek ve piknik yapmak amacıyla geldiği bir yer durumundadır.

İki tepe üzerinde, doğu-batı doğrultusunda yerleşen ve 500m'lik boyu ve 60-130m arasında değişen eni ile geniş bir alan kaplamaktadır. Karadeniz'den gelen akınlara olduğu kadar, kara yönünden gelişebilecek saldırılara da karşı koyabilmesi amacıyla büyük bir yapı olarak

tasarlandığı düşünülebilir. Taş-tuğla almasıık duvar örgüsüne sahip olan kalenin inşaatında devşirme malzeme, olasılıkla burada daha önceden varolduğu söylenen Hieron Tapınağı'nın kalıntılarının, kullanıldığı görölmektedir. Çevreye egemen bir noktada bulunan ana girişin her iki yanında, bina kütesinin karakteristik öğeleri olan dairesel planlı kuleler yükselmektedir. M.Heberer 1585'te bu tahkimatı görmüş ve 'Cavac' adındaki gravüründe iki dairesel planlı kuleyi bir duvarla birbirine bağlanmış biçimde resmetmiştir([7], s.41, s.76). Corneille Le Bruyn'un "Cornelius de Bruyn'un Seyahatleri" adlı kitabındaki 1698 tarihli iki gravürden biri Yoros Kalesi'ni, diğeri Boğaz yamaçlarındaki dairesel planlı ve külahlı bir kuleyi-olasılıkla Rumeli yakasındaki Serapion Kalesi'nin harap yapısını-betimlemektedir(Şekil D4-D5). 18.yy sonuna tarihlenen başka bir gravürde Sarıyer taraflarından Kavaklar resmedilmiş, Anadolu yakasında Yoros Kalesi betimlenmiştir(Şekil D6).

1835 tarihli Bartlett gravürlerinde ve 1855 tarihli Don Fransisco de Paula-Vidal'ın çizimlerinde Yoros Kalesi çevreye egemen bir kale olarak resmedilmiştir. Yoros Kalesi'nin denizle buluştuğu noktada bir fener bulunduğ u Allom'un 1839 yılına ait bir gravüründen anlaşılmaktadır(Şekil D7-D8).

1855 tarihli bir gravürde Yoros Kalesi Karadeniz Boğazı ile beraber betimlenmiştir.(Şekil D9) 1860 yılına gelindiğinde, gravürlerde Anadolu yakasındaki Yoros Kalesi'nin resmedildiği, karşı tarafta ise Serapion Kalesi'nin olması gereken noktada hiçbir yapının belirtilmediği görölmektedir(Şekil D10).

Yoros Kalesi'nin Rumeli yakasındaki karşılığı olan Serapion Kalesi günümüze ulaşmamıştır. Clavijo, 1403 yılında Kale'nin oldukça harap durumda olduğunu yazmaktadır ([7], s.40). Serapion Kalesi, Anadolu yakasındaki çağdaşının günümüze kadar ayakta kalmış olmasına karşın, Bizans Devleti'nin son döneminde ihmal edilmesi ve Osmanlı döneminde hiç bakım görmemesi nedeniyle yokolmuştur.

Kaynaklar Bizans devrinde Şile ve Riva'da da birer kalenin bulunduğunu işaret etmektedir. Anadolu yakasında, Karadeniz kıyısındaki Şile Kalesi'nin, 1395'te Yoros Kalesi ile beraber Osmanlıların eline geçmiş olduğı ve 1399'da Fransız Kumandan Boucicaut'un isim vermediği ama Karadeniz kıyısında Riva Kalesi'nin günümüzdeki konumuna benzer bir

konumdaki kaleyi betimleyen bir kaleyi zaptettiği düşünülürse, Bizans Devri'nde bu iki noktada birer istihkam olduğu sonucuna varılır([7], s.96-97).

Anadolu yakasında Karadeniz kıyısındaki Şile Kalesi'nin, 1395'te Yoros Kalesi ile beraber Osmanlı'nın eline geçmiş olduğu bilgisine dayanılarak, Bizans Devri'nde bu noktada bir istihkam bulunduğu sonucuna varılır. Osmanlı Devri'nde 'Kila' adı verilen Şile'nin ismi Grekçe'deki Khelai ya da Khallai(iskele)'den gelmektedir. Kıyıları yer yer kumsal ve kayalık olan Şile'de mendireğin bağlandığı büyük kayanın üzerinde günümüzde bir kule bulunmaktadır (Şekil E2-3). Yukarıda sözü geçen Şile Kalesi'nin kalıntıları bu surlar ve kuleden ibaret olmalıdır. Günümüzde kendi haline bırakılmış ve oldukça harap bir durumda olan bu yapının doğusunda, ne olduğu bilinmeyen bir duvar kalıntısı daha görülmektedir. Bu konumuyla Rumeli Feneri önüne kadar Boğaz girişine hakimdir ve Şile'yi koruyan müstahkem mevki olmak için uygun bir noktadır.

3.2.2 KARADENİZ BOĞAZI'NDA 15.yy OSMANLI KALELERİ

Yıldırım Bayezid, İstanbul'u kuşatmaya hazırlanırken, kente kuzeyden gelecek yardımları engellemek amacıyla 1397 yılında Anadolu Hisarı'nı yaptırmıştır. II.Mehmet ise (hd 1451-1481), Rumeli Hisarı'nı 1451'de yaptırmış, böylece karşı kıyıdaki Anadolu Hisarı ile beraber Karadeniz'den yardım gelişini engellemeyi hedeflemiştir. İstanbul'un fethedilmesinin ardından, 1458 yılında kara surları üzerindeki Altınkapı'nın bitişiğinde yer alan iki kule ve iki burcu kullanarak ve sisteme üç dairesel kule ekleterek Yedikule Hisarı adı verilen yapıyı inşa ettirmiştir([8], s.458).

Melling'in 1819 tarihli gravürü Anadolu- ve Rumelihisarı'nın Boğaz'ı karşılıklı olarak daralttıklarını gösteren önemli bir belgedir(Şekil D11).

3.2.2.1 ANADOLU HİSARI

İstanbul Boğazı'nın iki yakasının birbirine en yakın olduğu yerde, Göksu Deresi'nin kıyısında Aşık Paşazade'ye göre 1391, Nişancı Mehmed Paşa'ya göre ise 1395'te, Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır([12], s.41-42, Şekil B1). II.Mehmet, Rumeli Hisarı'nı yaptırırken Anadolu Hisarı'nı da güçlendirmiş, bir dizdar ile komutasındaki neferleri buraya yerleştirmiş ve kalenin dışına bir cami inşa ettirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun parlak döneminin başlaması ile Anadolu Hisarı askeri önemini yitirmiştir(Şekil E4).

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde 17.yy'da kalenin hemen dışında bir namazgah ve mescit bulunduğundan bahsedilmektedir. 17.yüzyılda, kuzeyden denizyoluyla gelen Kazak saldırılarına karşı her iki yakada oluşturulmaya başlanan savunma kuşağının, bir halkası olmuştur.

Yamaçlardan Boğaz'a ulaşan akarsuların alüvyonlarıyla Hisar'ın denizle olan bağlantısında dolgular oluşmuştur. 19.yy'ın ilk yarısında bu alana yalıların yapılmaya başlandığı ve kapılarından karşılıklı iki tanesinin yıkıldığı bilinmektedir. 1928 yılındaki onarıma kadar Hisarpeçe'nin içindeki yerleşme varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde yapılan çalışmalarda buradaki konutlar yıkılmış, surlardan iskeleye giden yol genişletilmiş, Göksu üzerindeki ahşap köprü beton olarak yenilenmiştir.

Günümüzde Hisar'ın çevresinde lokanta ve kahvehaneler bulunmaktadır. Göksu Deresi eski güzelliğini yitirmiş ve kirlenmiştir. Fatih Sultan Mehmet Köprüsü'nün bağlantı yolunun yakınından geçirilmesi ile Anadoluhisarı semtinin peyzajı geri dönüşü olmayan bir biçimde zedelenmiştir.

Anadolu Hisarı, Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı biçimiyle moloztaş ve tuğlanın bir arada kullanıldığı duvarlardan oluşan bir yapıdır. Kare planlı bir başkule ve bunu saran dış duvardan oluşmaktadır. Baş kuleye 1.kattan girilmekte, bir alt kata batı duvarına bitişik merdivenden inilmektedir. Kuzey duvarında sonradan örüldüğü belirlenen bir boşlukta muhtemelen üst katlara çıkışı sağlayan merdivenin bulunduğu anlaşılmaktadır([13], s.251-252). II.Mehmed kalenin etrafına her köşesinde kuleleri olan bir hisarpeçe yaptırmıştır([12], s.41). Dendanların arkasındaki seğirdimyolları kuleler arasında geçişi sağlamaktadır.

1740 tarihli bir gravürde kuleler üst örtüleriyle gösterilmiştir: Anakule piramidal, diğerleri konik çatılıdır. Aynı örtü düzeni Pertusier'in(1779-1836) 1825 tarihli gravüründe de görülmektedir. Allom'un 1830 tarihli gravüründe ise bu kuleler çatısız resmedilmiştir.

Cumhuriyet döneminde müze haline getirilen Hisar, İstanbul Boğazı'nın en güzel manzaralı mekanlarından biridir.

3.2.2.2 RUMELİ HİSARI

Yukarıda belirtildiği gibi, kuşatma altındaki Bizans'a kuzeyden yardım gelmesini önlemek amacıyla Fatih Sultan Mehmet tarafından 1451 yılında yaptırılmıştır(Şekil B1). İstanbul

Boğazi'nin en dar yerinde, Anadolu Hisarı'nın tam karşısında yer almaktadır. 1000 usta ve 2000 işçinin çalışmasıyla 4 ayda tamamlanmıştır. Dönemine göre askeri teknikler açısından önemli yenilikler içermektedir.

Bunlardan ilki ateşli silahların geliştirilerek kalelerde etkin birer savaş aracı olarak kullanılmasıdır. Savaş araçlarının değişmesinden mimarlık da etkilenir. Rönesans mimarisinin en tipik unsurlarından "açılı tabya" oluşturulur. Açılı tabya, Rönesans teorisyenlerinin tasarımıyla geometrik ve merkezi planlı kale şemasını beraberinde getirmiştir. Askeri yapılar, topun gücü sayesinde pasif savunma yapılan değil, aktif bir biçimde düşmana karşı koyan savaş mekanları haline gelir.

İkincisi ise Fatih dönemi kalelerinin, geniş bir coğrafi alanı kapsayan stratejik bir düzende yerleştirilmeleridir. Kaleler, Ortaçağ'da tekil savunma öğeleri iken, Yeniçağ'da, Akdeniz ile Karadeniz arasındaki stratejik geçiş bölgesi gibi yerleri kontrol edebilir biçimde düzenlenmişlerdir. Bu eğilim, Avrupa'da monarşilerin merkezileşme eğilimleri ile paralel bir durumdur. 16.yy Avrupa monarkları da bölgelerin bir bütün olarak kontrolünü sağlayan stratejik askeri kaleler inşa etmişlerdir. Avrupa'da kale mimarisinin değişmesi ile birlikte savaş kuramları da değişmiş, matbaa bu kuramların yayılmasına katkıda bulunmuştur([14]).

Yerden yüksekliği 30 metre olan 3 büyük kulenin yapımını Çandarlı Kara Halil, Saruca ve Zaganos Paşalar üstlendiklerinden kuleler bu adlarla anılır. Hisar surlarının uzunluğu kuzeyden güneye 125 metredir. Beş kapısı bulunan kale, 30.000 m²lik bir alanı kaplamaktadır. Fetihten sonra kulelerin zemin katları hapishane ve depo olarak kullanılmış, üst katlara ise askerler yerleştirilmiştir([15], s.83-85).

1953 yılında restore edilerek içerisine açık hava tiyatrosu eklenmiş ve müzeye dönüştürülmüştür(Şekil E5).

3.2.3 KARADENİZ BOĞAZI'NDA 17.yy OSMANLI KALELERİ

Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'u başkent yaptıktan sonra Balkanlar'da ve Ortadoğu'da yüzlerce kale ve kenti ele geçirmiş, egemenlik alanını sürekli genişleterek, 15. ile 16.yy'larda gücünün doruğuna ulaşmıştır. Saldırı tehdidinin bulunmadığı bu dönemde, sınır kentleri dışında ülkenin iç bölgelerindeki yerleşmelerde olduğu gibi İstanbul'da da savunma yapılarına

gereksinim kalmamış, dolayısıyla, mevcut, kalelerin onarımına fazlaca önem verilmediği gibi Boğaz kıyılarında ek savunma binaları yapma gereği de duyulmamıştır.

Ancak, 17.yy'a gelindiğinde dengeler tersine dönmüş, Osmanlı Devleti Batı'nın Yeniçağ'daki hızlı ilerlemesine ayak uyduramayarak, Avrupa'daki topraklarını ardı ardına kaybetmiş, ayrıca kendi içinde birçok kargaşa ve isyan yaşayan bir devlet durumuna gelmiştir. Karadeniz yoluyla gelen Kazak saldırılarına karşı korunmak için IV. Murad (hd 1623-1640) döneminde Anadolukavağı ve Rumelikavağı sahilinde iki kale inşa edilmiştir([16], s.278-279). Bu dönemden başlayarak, devletin askeri zayıflığından yararlanmak isteyen grupların saldırıları ülkenin çeşitli bölgelerinde yaşanmaya başlanmıştır. Bu gruplardan biri olan Kazaklar 17.yy.'ın başlarında Boğaz kıyılarını yağmalamaya başlamışlardır.

1666 tarihli Sanson haritasında ve 1688 tarihli Coronelli haritasında Boğaz'ın kuzeyinde sadece Rumeli-ve Anadolukavağı Kaleleri resmedilmiştir(Şekil C2-C3).

3.2.3.1 RUMELİKAVAĞI KALESİ

Anadolukavağı Kalesi ile beraber, IV. Murat zamanında, 1624 yılında Boğaz'ın Rumeli yakasında yaptırılmıştır(Şekil B1). Kavak sözcüğünün "gümrük" anlamına geldiği ve Bizans devrinden bu yana Anadolu- ve Rumelikavaklarının Karadeniz'den girişi denetim altında tutan önemli noktalar olduğu bilinmektedir([17], s.359). Ancak kale ve yerleşme hakkında bilgiler son derece sınırlıdır.

Eremya Çelebi Rumelikavağı'nın kuzeyindeki yerleşmenin adını taşıyan kilisenin arka tarafında, X.Konstantin Dukas'ın eşi Eudokia'nın yaptırdığından Patrik Konstantinos'un bahsettiği, Mavromolos Manastırı ve Ayia Panayia Kilisesi'nin yer aldığına değinmiştir. 1869 yılında yapılan araştırmalarda sahilde bir mendireğin bulunduğu ortaya çıkarılmıştır ([17], s. 359).

İnciciyan'ın aktardığına göre Rumelikavağı Kalesi, IV. Murad devrindeki haliyle kalmamış, 1783'te I.Abdülhamit tahtta iken Touissant tarafından yeni burçlarla tahkim edilmiştir(Şekil E2). Nitekim, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bir belgeye göre 1778-1779/1193 H. tarihinde Rumelikavağı ve diğer kalelerin onarılmasının planlandığı anlaşılmaktadır([18]).

1795-1797/1 yılları arasında kalenin onarımıyla ilgili çalışmaların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu dönemde onarımla ilgili ilk kayıt, Rumelikavağı Kalesi'nin yakınında bir

kışlanın bulunduğu, kale dizdarının evinin ve kalenin su gereksinimini karşılayacak tesislerin yaptırıldığından bahsetmektedir([19]). Sözü edilen çalışmalarla ilgili son belgeden 1830-1831/1246 H. yılında Rumelikavağı'nda yer alan hastahanenin mutfak ve çamaşırhaneye gereksinimi olduğu öğrenilmektedir ([20]).

Bartlett'in 1835 tarihinde çizdiği gravüründe, Rumelikavağı Kalesi ve bitişiğindeki Telli Tabya, Yoros Kalesi'nin güneyindeki bir tepeden görüldüğü biçimden betimlenmiştir (Şekil D7). 18.yy sonu ve 19.yy başı tarihlenen Choiseul-Gouffier'nin gravüründe ise Sarıyer taraflarından bakışla Karadeniz girişi resmedilmiş (Şekil D6), bu gravürde alçak duvarlarıyla Rumelikavağı Kalesi, avlusundaki caminin minaresi ve çevredeki birkaç bina gösterilmiştir. 1860 tarihli bir başka gravürde, Yoros Kalesi'nin güneyindeki bir tepeden Rumeli Yakası betimlenmiş, Telli Tabya ile içindeki ve çevresindeki yapılarla Rumelikavağı Kalesi gösterilmiştir(Şekil D10).

Günümüzde, Milli Savunma Bakanlığı'nca kullanılması nedeniyle kale üzerinde inceleme yapma olanağı bulunamamıştır(Şekil E6).

3.2.2.2 ANADOLUKAVAĞI KALESİ

Rumelikavağı Köyü ile birlikte Boğaz'dan geçiş yapan gemileri denetlemekle yükümlü olan Anadolu kavağı Köyü'nde yer almaktadır. 'Anadolu Kildü'l-bahir Kalesi olarak da adlandırılmaktadır (Şekil B1).

Anadolukavağı Köyü, Bizans Devri'nden beri halkının balıkçılık ve bahçecilikle geçindiği ve denizcilerin Karadeniz'e açılmadan önce uygun rüzgarı bekledikleri ve ihtiyaçlarını sağlamak için sahile çıktıkları bir sahil kasabasıdır.

Evliya Çelebi, Kale'nin içinde köyün yönetiminden ve asayişin sağlanmasından sorumlu bir dizdar ile birkaç yüz neferin bulunduğunu ve halkın tarım, balıkçılık ve ticaretle geçindiğini belirtmiştir. İnciyan, köyde nüfusun 1000 civarında olduğunu, Kömürciyan, bu limandan Karadeniz kıyısındaki birçok şehre hububat ve odun gönderildiğini yazmıştır([13], s.260).

19.yy başına ait Bostancıbaşı Defterleri'nde Anadolu kavağı Kalesi'nden eski bir kale olarak sözedilmiştir([21, s.57]). T.C. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nde yapılan araştırmalar sonucu 1796-1797/1211 H.'dan 1830-1831/1246 H.'a kadar Anadolu kavağı Kalesi'nde bazı cebehane, iskele, su yolları onarımları ve çeşme inşaatı çalışmaları yapıldığı

anlaşılmaktadır([22], [20]). Kale, halen Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'na bağlı bulunmaktadır(Şekil E7).

3.2.4 KARADENİZ BOĞAZI'NDA 18.yy OSMANLI KALELERİ

18.yy.'da Osmanlı'nın Rusya'ya karşı kaybettiği savaşlar sonucunda Belgrad (1739), Küçük Kaynarca(1774), Yaş(1792) Antlaşmaları imzalanmış, Beserabya, Podolya ve Kırım kaybedilmiştir. Bu gelişme karşısında Boğaz'ın Karadeniz girişinde savunma hattı Osmanlı başkentini korumak için bir zorunluluk olmuştur. Bu arada, askeri eğitim başta olmak üzere benimsenen 'Batı'ya Açılış' ile Avrupalı mühendis ve mimarlar başkente gelmiş ve bu alanda da devlete katkıda bulunmuşlardır. 18.yy'ın son çeyreğinde Boğaz'ın her iki yakasında (Rumelifeneri, Büyük Liman, Garipçe, Anadolu feneri ve Poyraz yerleşmelerinde beş ayrı kale) inşa edilmiştir(Şekil B1). T.C. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nde yapılan incelemelerde, Karadeniz Boğazı'nın tahkim edilme çalışmalarına III.Mustafa (hd 1757-1774)'nın başladığı ve I.Abdülhamid'in (hd 1774-1789) padişahlığı sırasında sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu dönemin etkili devlet adamı Kaptan-ı Derya Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Donanmanın modernleştirilmesi, Karadeniz Boğazı'nda birçok savunma yapısı inşa ettirilmesi ve çevredeki çeşme ve su yollarının onarılmasında önemli katkılarda bulunduğu bilgilerine ulaşılmıştır. 1770 yılında Kaptan-ı Derya'lığa ve 1787-1788 yılında da Karadeniz Kumandanlığı'na getirilen Hasan Paşa, Kasımpaşa'da kışla ve çeşme, Çayırbaşı, Büyükdere, Yenimahalle ve Rumelikavağı'nda çeşmeler yaptırmıştır([23], [24], [25], s. 449). 1784 yılında I.Abdülhamid(hd 1774-1789)'in emri ile Bahçeköy su bendini onartmıştır. Bu çalışmalar sırasında diğer kalelerin su yolları ve çeşmelerinin yapımı gibi Rumelifeneri Köyü'nün ve Rumelifeneri Kalesi'nin su yollarını ve tesislerini de iyileştirmiş olmalıdır. Garipçe ile Poyraz köylerinin yamaçlarında "Hasan Paşa" adı ile anılan dairesel planlı iki kuleyi de onun yaptırdığı düşünülebilir(Şekil E8-10).

Karadeniz Boğazı kıyılarında ve Karadeniz'in Boğaz girişine yakın kıyılarında yer alan, ilgili savunma kuşağının parçaları olarak düşünebileceğimiz bir batarya yakınında konumlandırılmış olması muhtemel, isimleri T.C. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'ndeki birçok belgede geçen bina grupları bulunmaktadır: Boğaz'ın batı yakasında Kireç Burnu Tabyası, Mesar Burnu Tabyası, Telli Dalyan Tabyası, Papaz Burnu Tabyası, Domuzdere

Tabyası, Kısırkaya Tabyası, Karaburun Tabyası ve Doğu yakasında Yuşa Dağı Tabyası, Kılburnu Tabyası, Pilav Burnu Tabyası, Elmas Tabya, Kila (Şile) Tabyası yer almaktadır. Yukarıda sayılan bu yapıların bazıları günümüzde ayaktaadır. Bu yapılar hakkında elde edilen en eski belgeler, 18.yy'ın sonu ve 19.yy'ın başına dayandığına göre bu dönemi sözü edilen tabyaların inşa tarihi olarak değerlendirmek olasıdır.

1729 tarihli Banduri haritasında, 1764 Bosphorus Thracii isimli haritada, 1770 tarihli Plan von Constantinople isimli haritada Karadeniz Boğazı sözü geçen kaleler gösterilmeden resmedilmiştir(Şekil C4-C5-C6).

19.yy ortasında Boğaz'daki yapılaşma ile ilgili en değerli kaynak Mekteb-i Hayriye Mansura'nın ikinci sınıf öğrencisi Kamil Bey ile üçüncü sınıf öğrencisi İdris Bey'in hazırladığı Boğaziçi'ni gösteren 1838 tarihli 1/5000 ölçekli haritadır(Şekil C8). Anadolu yakasında Riva'dan başlayarak Fenerbahçesi'ne, Rumeli yakasında Kilyos'tan başlayarak Yedikule'ye kadar bu alanda yer alan tüm tersaneler, saray, kasır ve yalılar ile tabya ve kışlalar bu haritada gösterilmiştir. Bu araştırmanın konusu olan istihkamlar ise, 1/100 zira ölçekli krokiler olarak haritada yer almaktadır. Anadolu yakasında; Macar Kalesi, Anadolukavağı Kalesi, Alayburnu Kalesi, Poyraz Kalesi, Anadolufeneri Kalesi, Riva Kalesi, Elmas Tabya ve Rumeli yakasında; Kireçburnu Tabyası, Köybaşı Tabyası, Mesarburnu Tabyası, Telli Tabya, Ağaçaltı Tabya, Rumelikavağı Tabyası, Büyükliman Tabyası, Karipçe(Garipçe) Kalesi, Papazburnu Tabyası, Rumelifeneri Kalesi, Kilyos Kalesi, Çit Tabya bu haritada plan krokileri verilen yapılardır.

Sözü edilen yapılarla ilgili diğer belge, 1784 yılında Boğaziçi'ndeki her iki yakasındaki kaleleri gösteren gravürlerdir. Bunların isimleri belirtilmediği için gravürlerin hangi kaleyi betimlediği kesin olarak saptanamamaktadır(Şekil D12-17).

3.2.4.1 MACAR KALESİ

Macar Kalesi ile ilgili bilgiler son derece kısıtlıdır. Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırma sırasında saptanan, bazı belgelerde adı geçmekle birlikte, hakkında ayrıntılı bilgi edinilememiştir(Şekil B1-E11).

3.2.4.2 BÜYÜKLİMAN KALESİ

Büyükliaman Kalesi, Boğaz'ın Rumeli yakasında, Rumelikavağı ve Garipçe Kaleleri arasında inşa edilmiştir. Anadolu yakasındaki Filburnu Kalesi ile karşılıklı olup, geçişleri denetim altında tutmak için tasarlanmıştır. Bocage'a göre, ilk olarak 1785'te Lafitte-Clavé ve Monnier tarafından batarya ölçeğinde inşa edilmiş, 1806'da dönemin etkili devlet adamı Mahmut Raif Efendi yönetiminde büyütülerek kale haline getirilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Devlet Arşivi'nde bu yapı hakkında ulaşılan en eski belge 1789-1790/1204 H. yılında onarım gördüğünden söz etmektedir([26]). Bu tarihten başlayarak 1825-1826/1246 H. yılına kadar Büyükliaman Kalesi'nin onarımı ve ek yapı çalışmalarının sürdüğü aynı arşivde yapılan çalışmalarda ulaşılan belgelerden anlaşılmaktadır([27]).

Büyükliaman Kalesi günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı'na bağlı Sarıyer Deniz Er Eğitim Taburu Komutanlığı Tesisleri içerisinde kalmaktadır ve bu nedenle yakından inceleme olanağı bulunmamaktadır.

3.2.4.3 FİLBURNU KALESİ

Filburnu Kalesi, Anadolu yakasında Anadolukavağı ve Poyraz Kaleleri arasında, Rumeli yakasındaki Büyükliaman Kalesi ile karşılıklı olarak inşa edilmiştir. Bocage, 1785 yılında Lafitte-Clavé ve Monnier tarafından batarya boyutunda inşa edildiğini belirtmekte, 1806 yılında, Mahmut Raif Efendi önderliğinde aynı yerde, kale olarak yaptırıldığını da eklemektedir. Öte yandan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan incelemede, karşı yakada bulunan Büyükliaman Tabyası'nın isminin daha eski kayıtlarda geçmesine karşın Filburnu Kalesi'nden ilk olarak 1806-1807/1222 H. tarihli bir belgede bahsedildiği tespit edilmiştir([28]). Filburnu Kalesi'nin bu tarihten önce varolmadığı ve karşı yakadaki Büyükliaman Kalesi'nin büyütüldüğü sırada yapıldığı da düşünülebilir. Bu tarihten sonra 1828-1829/1244 H.'a kadar Filburnu Kalesi'nde birçok onarım ve ek yapım çalışmaları gerçekleştiği arşiv belgelerinden saptanmıştır([29]).

P.A. Dethier 19.yy sonunda Boğaz kıyılarını gezerken bu tahkimattan bahseder([30], s.88).

3.2.4.4 GARİPÇE KALESİ

Boğaz'ın Rumeli yakasında Rumelikavağı ve Rumelifeneri arasına, Anadolu yakasındaki Poyraz Kalesi ile karşılıklı olarak, IV.Mustafa tarafından 1773'te Baron de Tott'a yaptırılmıştır(Şekil B1).

Eski adı Gypopolis olan Garipçe Köyü, mitolojik bir destan olan Argo Gemicileri'nde kahramanlara Karadeniz'e çıkmanın yolunu gösteren efsanevi kral Phineus nedeniyle ünlüdür. Yunan asıllı yazar Skarlatos Byzantios(1798-1878) Bizans İmparatorluğu Devri'nde Garipçe'de Tarasios adlı bir manastırın bulunduğunu söylemektedir([5]), s.46). Her ne kadar Garipçe Köyü'nden birkaç ev diye bahsedilen yayınlar varsa da tarihçi Koçu, köyün arkasındaki mezarlıkta 1787 ve 1812 yıllarına ait taşların bulunmasından yola çıkarak en az 140 yıllık bir yerleşme olduğunu ve birkaç evlik, küçük bir yerleşim olmadığını söylemektedir. 1925 yılına kadar köyde namazın, kale içindeki camide kılındığı bilinmektedir. Köy içinde, sahilinde tarihi eser olarak bir de çeşme bulunmaktadır([31], s.5999, Şekil B3).

1838 tarihli Boğaziçi haritasında Garipçe Kalesi'nin 100 zira-i Osmani ölçekli planı bulunmaktadır(Şekil C8).

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Garipçe Kalesi'nin adı ilk olarak 1772-1773/1186 H. tarihli Karadeniz Boğazı'nda Rumeli'nde Garipçe Burnu'nda inşa olunacak kale binasından bahseden belgede geçmektedir([32]). Bu tarihten sonra 1829-1830/1245 H.'e kadar Garipçe Kalesi'nin birçok onarım gördüğü aynı arşivdeki belgelerden anlaşılmaktadır([33]).

Garipçe Kalesi günümüzde terkedilmiş durumdadır ve acil bir restorasyon projesi ile yeniden işlevlendirilerek koruma altına alınması gerekmektedir(Şekil E12-14).

3.2.4.5 POYRAZ KALESİ

Anadolu yakasında, Anadolukavağı ve Anadolufeneri arasındaki Poyraz Köyü'nde yer almaktadır(Şekil E11-14). Aynı dönemde Rumeli yakasında yapılan Garipçe Kalesi ile beraber tasarlanmıştır(Şekil B1). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan incelemelerde Poyraz Kalesi'nin yapımı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır: 1773-1774/1187 H. tarihli belge 'Karadeniz Feneri'ne yakın Totbeyzade marifeti ile inşasına başlanan kalelerdeki döşemelik ve kirişlik kereste ihtiyacından bahsetmektedir([34]). Bocage, Poyraz Kalesi'nin Macar asıllı Baron de Tott tarafından 1773 yılında yapıldığını söylemektedir. Poyraz Kalesi ile ilgili

onarım ve inşaat çalışmalarının 18.ve 19.yy'larda sürdüğü aynı arşivdeki bir dizi belgeden ortaya çıkmaktadır([35]).

1838 tarihli Boğaziçi Haritası'ndaki planın yardımıyla kalenin o dönemdeki durumu saptanabilmektedir. Günümüzde kale sahipsiz bir durumdadır ve hazırlanacak koruma projesi ile İstanbul Boğazı'nın canlı kimliğine kazandırılmayı beklemektedir(Şekil E15-18).

3.2.4.6 RUMELİFENERİ KALESİ

Araştırma konusu olan Rumelifeneri Kalesi'nin Rumeli yakasındaki Anadolufeneri Kalesi ile karşılıklı olarak 1769 yılında, Karadeniz Boğazı'nın ağzında Osmanlı'nın başkentini kuzeyden gelişebilecek saldırılara karşı korumak amacıyla inşa edilmiştir(Şekil B1, Şekil C9). Rumelifeneri köyü eski çağlardan beri Karadeniz'den İstanbul'a deniz yolculuğu yapanlar için bir karşılama noktası olduğundan burada bir fener yapılmıştır ve bu nedenle de önemli bir yerleşim haline gelmiştir. Ayrıntılı olarak Bölüm 4'te incelenecektir.

3.2.4.7 ANADOLUFENERİ KALESİ

Anadolufeneri Kalesi, Yom(Hrom) Burnu'nda, içinde bulunduğu köye ismini veren fenerin altında inşa edilmiştir(Şekil B1). Anadolu Feneri'ni Karadeniz Boğazı Anadolu sahilinde gemilerin güvenli bir biçimde geçmesini sağlamak amacıyla Köprülü Mehmet Paşa'nın(1578-1661) yeniden inşa ettirdiği Cevdet Tanzimi Askeriye'deki 1813-1814/1229 H.tarihli bir belgeden anlaşılmaktadır([36]).

Gyllius(1490-1555), Asya Kyaneai Kayaları'nı, Krommyon(soğan) Burnu olarak tanımlamakta ve bunun üzerinde eski yapı kalıntılarının bulunduğu söylemektedir([37], s.175-176). Bu kayalık günümüzdeki adıyla Yom Burnu'dur.

Barbié du Bocage, Anadolufeneri Kalesi'nin Rumelifeneri Kalesi ile beraber, bir Rum kalfa tarafından III.Mustafa(hd 1757-1774) döneminde inşa edildiğini, I. Adülhamit(hd 1774-1789)'in saltanatı sırasında 1783'te Touissant ile 1785'te Lafitte-Clavé ve III.Selim(hd 1789-1807) döneminde 1794'te Monnier tarafından yeniden ele alındığını söyler.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki, 1769-1770/1183 H. tarihli belge, Anadolufeneri Kalesi ile ilgili en eski tarihli kayıttır([38]). Anadolufeneri Kalesi'nde kışlalar inşa edileceğinden sözlemektedir. Aynı arşivde yapılan çalışmalarda Anadolufeneri Kalesi'nin 1769'dan 1830'a kadar birçok onarım gördüğü anlaşılmaktadır([39]).

1838 tarihli Boğaziçi haritasında kalenin planı bulunmaktadır(Şekil C9). ‘L’illustration:Journal Universe’ adlı yayındaki 1854 tarihli gravürde Anadolufeneri Kalesi içinde birkaç yapı, tepede Anadolu Feneri ve kalenin duvarlarının oturduğu yamaçta kışla olması muhtemel bir bina ile beraber resmedilmiştir(Şekil D18). Bu tarihte Anadolufeneri Köyü yerleşiminin henüz gelişmediği anlaşılmaktadır. Jean Baptiste Henri’nin seyahatnamesindeki 1855 tarihli gravür Anadolufeneri Kalesi’ni içerisindeki cami ve diğer binalarla, tepede Anadolufeneri ve tanımlanamayan bir yapı ile birlikte (Şekil D19). Anadolufeneri Kalesi, günümüzde Kuzey Deniz Saha Komutanlığı’nın kullanımındadır.

3.2.4.8 KİLYOS (BAĞDADCIK) KALESİ

Kilyos sahilinde kayalık bir tepenin üzerinde, Karadeniz’e ve anakaraya hakim bir noktada yer almaktadır(Şekil C10). Kilyos ismi Grekçe’deki Khelai ya da Khallai(iskele)’den kaynaklanmaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde Kilyos Kalesi’nin ismi ilk olarak 1708-1709/1120 H. tarihli bir belgede yer almaktadır ([40]). Bu belge, Kilyos Bağdadçık Kalesi’nin bina masrafından bahseden bir kayıttır. Prof. Eyice, Bizans Devri’nde burada bir kalenin bulunduğu dair kesin bir bilgi olmadığını ve Kilyos Kalesi’nin günümüzdeki yapısının Osmanlı inşaatı olması gerektiğini belirtmektedir.([5], s. 48). 1828 yılına ait bir gravür, Kilyos Kalesi’ni ve batısında yer alan kumsal ile su terazilerini göstermektedir (Şekil D20). Bu tarihten itibaren, Kilyos Kalesi’nde 1825-1826/1241 H. yılına dek çeşitli onarımların gerçekleştirildiği arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır([27]).

Kilyos Kalesi günümüzde Milli Savunma Bakanlığı’nın kullanımındadır. Bölgedeki diğer kalelere göre daha bakımlı olduğu görülmektedir (Şekil E19).

3.2.4.9 RİVA KALESİ

Karadeniz’in Anadolu sahilinde, Riva(Rhebas ya da İrve) Deresi’nin Karadeniz’e döküldüğü noktada yer almaktadır(Şekil E16). Yunan mitolojisinde altın postu arayan Argo gemicilerinin lideri İason’un burada demir çapayı aldığı ve bu nedenle Bizans İmparatorluğu Dönemi’nde bölgeye Ancyranum denildiğini ve burada bir kilise kurulduğu bilinmektedir([37], s.xx). Argo Gemicileri’nin mitolojideki yerleri ile ilgili bilgi Bölüm 4.2’de verilecektir.

Riva Kalesi, Yoros Kalesi'ni Karadeniz'in doğusundan ve karadan ilerleyecek akınlara karşı koruyan bir ön karakol işlevini görmekteydi. Günümüzde getirdiği alüvyonlar ile Karadeniz'e kavuştuğu nokta dolmuş olan Riva Deresi'ne geçmişte, Karadeniz'den gelen büyük gemilerin girmesi mümkündü. Bu nedenle denizyoluyla başlayabilecek saldırıların karadan ilerlemesini önlemek için bu kavşak noktada bir tahkimat konumlandırılmıştı.

Fransız Mareşal Boucicaut, 1399'da Anadolu yakasında Karadeniz'e dökülen bir derenin kıyısında, Türklerin hakimiyetindeki topraklara bakan bir kaleyi zaptettiğini anlatmıştır([5], s.96-97). Sözü geçen tahkimat Riva Kalesi olmalıdır.

Riva Kalesi'nin kesme taş konstrüksiyon duvarları, yuvarlak taş kemerleri, geniş mazgalları ve mahzenleri ile Bizans devri yapısı olmadığı düşünülmektedir. Eski bir kalenin yerine ya da en azından temelleri üzerine Karadeniz Boğazı tahkimat zinciri oluşturulurken inşa edilmiş bir Osmanlı yapısı olmalıdır(Şekil E20-23).

Riva Kalesi'nin 1789-90/1204 H. ve 1828-29/1244 H. arasında çeşitli onarımlar geçirdiği Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki araştırmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır([41], [42]).

Yakın bir tarihe kadar kafeterya olarak kullanılan Riva Kalesi, bugün işlevsizdir ve her türlü dış etkiye açıktır. Hazırlanacak bir restorasyon projesi sonrasında yeniden işlevlendirilmesi İstanbul halkının özellikle yaz aylarında rağbet ettiği Riva'nın tarihini yaşatmak adına olumlu bir gelişme olacaktır.

3.3 KARADENİZ BOĞAZI KALELERİ'NDE YÖNETİM

Karadeniz Boğazı'nda bulunan Büyükliman, Garipçe, Rumelifeneri, Bağdadçık(Kilyos), Poyraz, Anadolufeneri ve Riva Kaleleri, Rumelifeneri Köyü'nde bulunan kumandanlığa bağlı olup, dizdar adı verilen zabitlerin komutasında bulunmaktaydı. Kalelerde görevli askerler “Boğaz Kaleleri Yamakları” olarak adlandırılmakta ve kumandanları Boğaz Nazırı Ağa ile beraber Yeniçeri Ocağı'na bağlıydılar. III.Selim'in ölümüyle sonuçlanan Kabakçı İsyanı'nı çıkaranların bu yamaklar olduğu bilinmektedir([23], s.5999).

Rumelikavağı, Telli Dalyan, Anadolukavağı ve Yuşa Dağı Tabyası kalelerine “usta” ünvanı taşıyan bir zabit emrinde Bostancı neferleri yerleştirilmişti. Bunlar “Bostancıbaşı Ağa'ya” bağlıydılar ([23], s.5999). Bostancıbaşı Defterleri'nde, Bostancı neferlerinin Boğaz kıyılarının o dönemdeki durumunu ayrıntılı biçimde tespit etmeyi amaçlayan bir geziden sonra,

Rumelikavağı Kalesi'ne gelip bir sene kaldıkları ve bu dönemde Ağa Hüseyin Paşa'nın Boğaz kumandanı olduğu belirtilmektedir([19].s 56).

3.4 KARADENİZ BOĞAZI'NDA 19.YY OSMANLI TABYALARI

Karadeniz Boğazı kıyılarında yer alan, yukarıda sayılan kalelerin dışında, savunma kuşağının parçaları olarak düşünülebilecek bir grup yapı daha bulunmaktadır. Bu yapılar, genellikle bir batarya yakınında konumlandırılmış tabyalardır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki birçok belgede ismi geçen bu tür yapıların isimleri şunlardır: Boğaz'ın batı yakasında: Kireç Burnu Tabyası, Mesar Burnu Tabyası, Telli Dalyan Tabyası, Papaz Burnu Tabyası, Domuzdere Tabyası, Kısırkaya Tabyası, Karaburun Tabyası ve Boğaz'ın doğu yakasında: Yuşa Dağı Tabyası, Kılburnu Tabyası, Pilav Burnu Tabyası, Elmas Tabya, Kila (Şile) Tabyası. Bu yapılar hakkında ulaşılan en eski belgenin, 18.yy sonu ve 19.yy başına tarihlendirilmesine bağlı olarak inşaatlarının bu dönemde gerçekleştirildiği kabul edilebilir.

4. RUMELİFENERİ KALESİ

4.1 KONUM

Rumelifeneri Kalesi, İstanbul il sınırları içerisinde, Çatalca Yarımadası'nın kuzey ucunda, İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e açıldığı noktadadır(Şekil B3, Şekil F1). Kaleye kara yoluyla Sarıyer ilçesine bağlı Rumelifeneri Köyü'nün içinden geçilerek gidilmektedir. Köyden ayrılan dar bir yol, denize doğru akan bir çayın üstünde yer alan bir köprüden geçerek ilerler ve yazıtından Cezayirli Hasan Paşa'nın yaptırmış olduğu anlaşılan çeşmeye ulaşır(Şekil B4). Buradan kuzeye, sahile doğru ilerleyen yol, askeri bölge ikaz levhaları ile çevrili alanın içinde kalan Rumelifeneri Kalesi'nde son bulmaktadır.

4.2 RUMELİFENERİ KÖYÜ TARİHİ

Mitolojik kahraman ve kişilerin Boğaz'ın coğrafyası, yapılaşması ve tarihi ile içiçe olduğu görülmektedir. İlkçağ'ın destansı öykülerinden biri olan 'Argo Gemicileri'ni ilk olarak İ.Ö. 3.yy'da Apollonios anlatmış, Petrus Gyllius(1490-1555) da Boğaz'ı bu anlatıyı ele alarak incelemiştir. Buna göre, Symplegades ya da Kyaneai(Çarpışan Kayalar) günümüzdeki Rumelifeneri Köyü'nün sahiline denizin ve havanın koşullarına göre suyun altında ya da üstünde kalan alçak bir kayalık ile bağlıdır. Bu özelliği ile Karadeniz'den gelen veya oraya giden gemiler için sorun yaratmaktadır. İason önderliğinde Karadeniz'e, Altın Post'u aramaya giden Argonotlar, Boğaz'dan çıkarken ve bu bölgeyi geçme zorluğunu önce bir güvercin uçurup arkasından ilerleyerek altetmiş ve bu kayalar o günden sonra oldukları yere mihlanmışlardır([43], s.57).

Byzantion'un bölgeye egemen olduğu dönemde Boğaz'ın kuzey kıyılarında yerleşimler bulunmadığı, denizcilerin sığınma amacıyla bu bölgedeki elverişli koyları kullandığı, Karadeniz'e çıkmadan önce adak adamak ve dua etmek amacıyla mabetler ve sunaklar inşa ettikleri bilinmektedir. Sunak yerlerinin en ünlülerinden biri Rumelifeneri'ndeki "Symplegades" adlı kaya üzerindeki "Pompei" sütunudur. "Öreke Taşı" adı verilmiş bu sütunun dikilmesiyle kötülük ve felaketlerden korunma amaçlanmış olmalıdır. Gyllius, bu

kayalık üzerinde “Apollo Tapınağı” adıyla bir yapı bulunduğunu söylemekte, yapının günümüze ulaşmamış ayrıntılarını betimleyerek, sütunun bu sunağa ait olduğunu savunmaktadır ([37], s.174, Şekil F2).

Köye ismini veren fenerin geçmişi çok eskilere dayanmakta, ilkçağlardan itibaren Boğaz girişinde gemicilere yol göstermek amacıyla ateşler yakıldığı bilinmektedir(Şekil F3). 16.yy’da Gyllius, Avrupa yakasında Karadeniz çıkışında sekizgen planlı, her yüzünde camları olan, kurşunla örtülü bir kuleden bahseder([37], s.165). Rumeli Feneri’nin Sultan Süleyman Camii Vakfı’na dahil olduğu ve Kanuni’nin saltanatı sırasında yaptırıldığı ya da esaslı bir onarım geçirdiği bilgisine Cevdet Tanzimi Bahriye’den ulaşılmıştır([44]). Rumeli Feneri’nin 1574 tarihli bir suluboya çalışması Freshfield Albümü’nde bulunmaktadır(Şekil G1). Pertusier’in(1779-1836) 1817 tarihli gravüründe ise fener kulesinin yükseltilmiş olduğu görülür(Şekil G2). Rumelifeneri’nde 1831 yılında yerli gemiler, İstinye’de yabancı gemiler için karantina istasyonları kurulmuştur. 1855’te Fransız Kaptan Marius Michel(1820-1907) ya da bilinen adıyla Mişel Paşa önderliğinde “Memalik-i Mahrusa Fenerler İdaresi” kurulmuş ve 1856 yılında Kırım Savaşı’na giden Fransız ve İngiliz gemilerinin Karadeniz’e çıkışlarında yaşanan sorunlardan dolayı Anadolu Feneri ile beraber Rumeli Feneri de yenilenmiştir([45]). 1854 tarihli Laurens gravüründe fener kulesi hemen eteğindeki büyük yapı ile beraber resmedilmiştir(Şekil G3). Bu bina Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde birçok kayıta adına rastlanılan “Boğaz Nazırı Konağı” olmalıdır. İlk olarak 1792-93/ 1207 H., tarihli bir belgede değinilen bu yapının zaman içinde birçok onarım gördüğü, 1807-1808/1223 H’de yandığı ve etrafı kagir duvarlı içi toprak dolgulu üzeri top döşemeli tabya ile savunulduğu anlaşılmaktadır([46], [47]). Sonuç olarak, Rumelifeneri Köyü’nün, Karadeniz Boğazı Kalelerinin yönetim merkezi konumunda bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

Rumelifeneri köyündeki diğer tarihi eserler arasında cami, hamam ve üç çeşme bulunmaktadır. Cami, moloztaş konstrüksiyon duvarları, tuğla söveli pencereleri ve kırma çatısı ile 19.yy’a tarihlenmektedir(Şekil F4). 1792-93 tarihli bir belgede çatısının aktarılması ve iç mekanının onarılmasından bahsedilen Rumelifeneri Camii, bugünkü yapının yerinde yükselen daha eski bir cami olmalıdır([46]). Nitekim 1807-1808/1223 H. tarihli kayıttan caminin bitişiğindeki okul ile beraber yandığı ve yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı

belgede, günümüzde harap olan Rumelifeneri Hamamı'nın da bu yangından etkilendiği ve camekan bölümünün yeniden inşa edilmesi, 2 tane ahşap kapı takılması, 8 tane musluk konması, kıvırcık saçak yapılması gerektiği bilgisi verilmektedir([47]). 1854 tarihli 'L'illustration : Journal Universel' adlı eserde Rumelifeneri Köyü, fener binası ve Rumelifeneri Kalesi ile beraber oldukça büyük bir yerleşim olarak resmedilmiştir.

Tarihi çeşmelerden ilki köyün merkezinde, çarşının içinde yer almaktadır(Şekil F5). Kesme taştan inşa edilen çeşmenin yazıtında 1773 yılı ve el hac Ahmed Ağa'nın ismi geçmektedir(Şekil F6). 1776-1777 tarihli yazıtlarının aynı olduğu diğer iki çeşmeden ilki çarşının içinden limana inen yolda, diğeri Kale'ye giden ve yukarıda Bölüm 4.1'de bahsi geçen yolda bulunmaktadır(Şekil F7-10). Her ikisini de Hasan Paşa'nın yaptırdığı anlaşılmaktadır. Bu kişi kaptan-ı deryalığı ve Karadeniz başkumandanlığı sırasında çevrede imar faaliyetleri gerçekleştiren Cezayirli Hasan Paşa olmalıdır. Bu çalışmalar sırasında diğer kalelerin su yolları ve çeşmelerinin yapımı gibi, Rumelifeneri Köyü'nün ve Rumelifeneri Kalesi'nin su yollarını ve tesislerini de iyileştirmiş olmalıdır.

1972 yılında Rumelifeneri'nde bir mendirek yapılmaya başlanmış ve 2002 yılında dek tamamlanamamıştır. İstanbul'a deniz ürünleri sağlayan balıkçı gemilerinin çoğu Rumelifeneri mendireğinin içinde barınmaktadır([23], s.5999).

4.3 RUMELİFENERİ KALESİ'NİN TARİHÇESİ

Rumelifeneri Kalesi'nin yapım tarihi için kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Kazak saldırılarının ardından, 1624 yılında inşa edilen Rumelikavağı Kalesi'nden iki mil kuzeyde, 1769 yılında birkaç kıyı bataryası yaptırıldığı bilinmektedir ([21], s.55). 1769/1183 H.tarihli belge Rumelifeneri Kalesi ile ilgili en eski kayıt olup, Rumeli ve Anadolu Fenerlerinde yeniden inşa olunan kalelerin korunması için Dergah-ı Ali cebecilerinden tayin olunan taburların malzeme defterini vermektedir([48]).

Barbié du Bocage, o dönemde Boğaz kıyılarında bulunan istihkamları anlatarak günümüz için önemli bir kaynak bırakmıştır. Verdiği bilgiye göre bir Rum kalfa tarafından tasarlanan bu kale, I.Abdülhamit(hd 1774-1789)'in saltanatı sırasında 1783'te Touissant, 1785'te Lafitte-Clavé ve III.Selim(hd 1789-1807) döneminde 1794'te Monnier tarafından yenilenmiş, belki

de yeniden inşa edilmiştir. Joseph Moreno'nun 1790'da yayınlamış 'Viage a Constantinopla en el ano de 1784' adlı eserinde 'Rumeli Yakasında Kale' isimli gravür, çokgen planlı kuleleri olan, içinde bir fener kulesinin yükseldiği ve arkasında olasılıkla bir kışlanın görüldüğü bir kaleyi göstermektedir(Şekil D16). Bu kitlesel özellikleri ile betimlenen yapının Rumelifeneri Kalesi olduğu kabul edilmektedir. 1781-1782/1196 H.tarihli belgede diğer Karadeniz Boğazı kaleleri ile beraber Rumelifeneri Kalesi'nde de kışla yaptırılacağından, Temmuz 1791/1205 H.tarihli belgede Karadeniz Boğazı'nda bulunan dokuz kaleden Rumelifeneri Kalesi'nin cebehanesinin mimarbaşı tarafından tamiri için para gönderilmesinden sözedilmektedir([49], [50]). Aynı arşivdeki çalışmalarda 1792-1793/1207 H.tarihli bir belgede Rumelifeneri Kalesi ile ilgili şu keşif bulunmaktadır([46]) :

- Kalenin içinde erlerin kışlaları üzerinde kiremit aktarması, iç taraflarda tavan, döşeme, dolma duvar, sıva, pencere ve kanatların tümüyle onarılması,
- Toplar üzerindeki çatının bir kısmı yıkıldığından eskisi gibi enkazı ile karıştırılarak yenilenmesi,
- Büyük oda içinde tavan yenilenmesi,
- Kapıcı odası bitişiğindeki sundurma altına 12 arşın büyüğünden mıkras yenilenmesi,
- Cebehane kulesi üzeri etrafına meşe kanat yenilenmesi,
- Tuvaletlerin çatı ve döşemesinin yenilenmesi,
- Fener Köyü'ndeki Boğaz Nazırı Ağa'nın konağı etrafındaki kagir duvarlı içi toprak dolgulu üzeri top döşemeli tabyanın inşası.

Tüm bu belgeler diğer kaleler ile beraber Rumelifeneri Kalesi'nin 1769 yılından itibaren defalarca onarım geçirdiğini ve kalenin varolan kargir yapısının dışında içerisinde askerler için kışlalar bulunduğu anlaşılmaktadır. 1838 tarihli harita, Rumelifeneri Kalesi gibi, Karadeniz Boğazı istihkamlarına da kaynak oluşturan değerli bir belgedir. Rumelifeneri Kalesi'nin varolan beden duvarları ve sekizgen kulelerinin duvarla sınırlandırılmış bir avlu içerisinde olduğu ve içinde kırma çatılı iki bina bulunduğu 1/100 zira ölçekle resmedilmiştir(Şekil C8-9).

Günümüzde kendi haline bırakılmış olan Rumelifeneri Kalesi her türlü tahribata açıktır. Kısa bir süre içinde müdahale görmemesi durumunda Osmanlı Askeri Mimarisi'nin bu eşsiz ürününün yitirilmesi kaçınılmazdır.

4.4 RUMELİFENERİ KALESİ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

4.4.1 MEKAN ANALİZLERİ (Şekil H1-H84, Şekil I1-I20)

Rumelifeneri Kalesi'nin deniz seviyesine en yakın noktası olan kuzeydoğu duvarının oturduğu kot ile güneybatıda bulunan Ana Giriş Kapısı'nın oturduğu kot arasında yaklaşık 10 m'lik bir eğim farkı bulunmaktadır. Bu nedenle kale, iki değişik kotta teraslanan iki avluya oturmaktadır. Yapının ana plan şeması, alt avlunun çevresini güneydoğu, doğu, kuzeydoğu, kuzey ve kuzeybatı yönlerinde saran duvarın, güneydoğu ile kuzeybatı yönlerinde uçlarına sekizgen planlı iki adet kulenin birleştirilmesi ve üst avluyu güneybatı, güneydoğu ve kuzeybatı yönlerinde saran duvarların bu iki kuleye saplanması ile oluşturulmuştur(Şekil I1).

Üst avluda Ana Giriş Kapısı, taş döşemeli giriş avlusu ve bunun her iki yanında duvar kalıntılarının yer aldığı düzlemler bulunmaktadır. Ana Giriş Kapısı, detaylı olarak Bölüm 4.6'da incelenecektir. Giriş avlusunun plan ölçüleri 3.43m, 11.56m, 11.06m ve 8.30m'dir. Zeminde +19.76m kotundan başlayıp kuzey-güney doğrultusunda ilerleyerek +19.74m kotunda Batı Kulesi'ne birleşen duvarı boyunun iç ölçüsü 4.16m, zeminde +19.77m kotundan başlayıp +19.76m kotunda sonlanan kuzeybatı beden duvarı boyunun iç ölçüsü 6.27m, zeminde +19.77m kotundan başlayıp +19.15m kotunda sonlanan güneybatı beden duvarının boyunun iç ölçüsü 41.20m, zeminde +19.15m kotundan başlayıp +14.50m kotunda sonlanan güneydoğu beden duvarı iç ölçüsü 10.41m, zeminde +14.50m kotundan başlayıp doğu-batı doğrultusunda ilerleyerek +14.50m kotunda Doğu Kulesi'ne birleşen duvarın boyu 3.48m'dir. Güneybatı duvarının dış cephe uzunluğu 45.72m, güneydoğu duvarının dış cephe uzunluğu 12.20m, güneye bakan duvar parçasının dış cephe uzunluğu 2.15m, kuzeybatı duvarının dış cephe uzunluğu 7.86m ve batıya bakan duvar parçasının dış cephe uzunluğu 3.14m'dir(Şekil I3).

1838 tarihli haritada Ana Giriş Kapısı önündeki taş döşemeli giriş avlusunun iki yanında 2 adet kırma çatılı yapı resmedilmiştir(Şekil C9). Osmanlı Arşivi'ndeki 1792-1793/1207

H.tarihli bir belgede Rumelifeneri Kalesi'ndeki kışlakların onarılması gerektiğinden bahsetmektedir ([46]). Sözü edilen kalıntılar, bu kışlakların altyapıları olmalıdır.

Sözü edilen duvarların üzerinde yer alan ve Ana Giriş Kapısı boşluğu içindeki merdivenlerden erişilen seğirdimler üzerinde, 0.7m enindeki dendan kalıntıları vardır. Dendanların güneybatı-kuzeybatı köşesinde KAD1 kodlu tuğla konstrüksiyon özgün bir atış deliği vardır. Bu atış deliği, orta aksı yer düzlemine paralel biçimde duran üst çapı 0.4m, alt çapı 0.6m olan kesik bir koni biçimindedir. KAD2 kodlu atış deliğinin güneybatı ve güneydoğu duvarlarının birleşim noktasında yer aldığı dendanlar üzerindeki tuğla kalıntılarından anlaşılmaktadır(Şekil I5).

Üst avluda +17.99m kotundan, alt avluda +13.22m kotuna ulaşım özgün halini koruyan kaba yonu taş basamaklı merdiven ile sağlanmaktadır. Bu merdiven, kuzey-güney doğrultusunda uzanmakta ve eni 1.29m olan 15 adet basamaktan oluşmaktadır. Bununla beraber 3 adet rampa alt avlu ile üst avluyu birbirine bağlamaktadır.

Sözü edilen rampalardan ilki, Batı Kulesi'nin güneydoğu-doğu cephelerinin köşesinden K1K kemerli açıklığının önüne doğru inmektedir. bu, üst avluyu taşıyan harap isitinat duvarının sözü edilen köşede yıkılmasından sonra oluşmuştur. 1838 tarihli haritada, bu duvarın Batı Kulesi'nin güneydoğu-doğu köşesine birleştiği gösterilmiştir (Şekil C9).

Diğer rampa, giriş döşemesinin güneydoğu köşesinden sarnıcın güneydoğu köşesine inmektedir. Bu duvarların yıkılması ile oluşmuştur.

Üçüncü rampa giriş avlusunun güneydoğu köşesinden Doğu Kulesi'nin önüne inmektedir. Duvar yıkıntıları, atıklar ve bitkiler arasında özgün nitelikte taş döşeme kalıntısı görülmektedir.

Alt avluda beden duvarları üstünde 26 adet kemerli açıklık, huruç kapısı, kuzeydoğu seğirdimine çıkan moloztaş bir merdiven ve sarnıç bulunmaktadır.

Huruç kapısının üzerinde bulunduğu; zeminde +12.06m kotundan başlayıp +11.74m kotunda sonlanan güneydoğu duvarı iç ölçüsü 28m, +11.74m kotundan +12.10m kotuna uzanan doğu duvarı iç ölçüsü 15.9m, +12.10m kotundan başlayıp +11.46m kotunda sonlanan kuzeydoğu duvarı iç ölçüsü 23.52m, +11.46m kotundan +11.98m kotuna uzanan kuzey duvarı iç ölçüsü 16.12m ve +11.98m kotundan başlayıp +15.61m kotunda sonlanan kuzeybatı duvarı iç ölçüsü

29.54m'dir. Beden duvarının iç mekanda üst kotları güneydoğu duvarının Doğu Kulesi'ne bitiştir. köşede +17.00m, güneydoğu-doğu köşesinde +16.29m, doğu-kuzeydoğu köşesinde +16.30m, kuzeydoğu-kuzey köşesinde +16.32m, kuzey- kuzeybatı köşesinde +16.76m, kuzeybatı duvarının Batı Kulesi'ne saplandığı köşede +19.37m'dir. Güneydoğu duvarının dış cephe uzunluğu 30.28m, doğu duvarının dış cephe uzunluğu 18.30m, kuzeydoğu duvarının dış cephe uzunluğu 26.14m, kuzey duvarının dış cephe uzunluğu 19.29m, kuzeybatı duvarının dış cephe uzunluğu 30.72m'dir(Şekil I2).

Alt avluda eni 6-7m arasında değişen taş döşeme kemerli açıklıkların önünde güneydoğu, doğu, kuzeydoğu, kuzey ve kuzeybatı yönünde dönmektedir. Kuzeybatı beden duvarı önündeki döşeme K2K açıklığı önündeki +13.13m kotundan kuzeybatı ve kuzey köşesindeki +12.16m kotuna ulaşımı sağlamak amacıyla ilki K4K açıklığının köşesinde +12.74m kotunda, diğeri kuzeybatı-kuzey köşesinde +12.45m kotunda olmak üzere 2 kere teraslanmıştır(Şekil I2).

Alt avluya giriş, +12.20m kotunda güneydoğu beden duvarında yer alan 2.34m genişliğindeki ve 3.25m yüksekliğindeki çift sıra tuğla kemerli huruç kapısı ile sağlanmaktadır. Bu noktada duvar kalınlığı 2.60m'dir. Kapı kanadının dış mekana açıldığı, güneydoğu cephesinde kapı boşluğunun her iki yanındaki 15x19cm'lik girintilerden anlaşılmaktadır(Şekil I2).

Huruç kapısından başlamak üzere güneydoğu beden duvarı kalınlığı 2.72m, doğu beden duvarı kalınlığı 2.82m, kuzeydoğu beden duvarı kalınlığı 2.8m, kuzey beden duvarı kalınlığı 2.85m ve kuzeybatı beden duvarı kalınlığı 2.85m'dir. Beden duvarları üzerindeki 26 adet çift sıra tuğla kemerli açıklık alt avluyu çevrelemektedir. Bunların genişliği 2.69m ile 3.18m arasında değişmektedir. Sözü edilen açıklıklarda top kundaklarının yerleştirilmiş olduğu düşünülmektedir.

Alt avlunun en karakteristik öğelerinden biri üst kottaki taş döşemeli giriş avlusunun altında konumlanan 3.35m, 5.5m, 3.36m, 5.27m kenar ölçülerindeki köşeleri pahlı dörtgen plan şeması ile sarnıçtır. Sarnıcın genişliği 1.92m ve yüksekliği 2.33m olan tuğla sivri kemerli çeşme alnı boşluğu kuzeydoğuya bakmaktadır. Bunun üstündeki sivri kemerli çeşme kitabesi boşluğunun genişliği 0.73m ve yüksekliği 0.95m'dir. Sarnıç duvarının kalınlığı 0.84m'dir(Şekil I2).

Kuzeydoğu beden duvarı üzerinde K13K ve K14K açıklıkları arasında alt avludan seğirdimdeki platforma erişimi sağlayan 1m eninde moloztaş merdiven bulunmaktadır. Bu merdiven +12.03m kotundan +17.30m kotuna uzanmakta ve ulaştığı düzlem alt avluyu çevreleyen seğirdimi iki parçaya bölmektedir. Bu taş platform kuzeydoğu duvar hizzasından 3 adet taş konsol üzerinde 0.75m çıkıntı yapmakta; seğirdim kotundan batı yönünde 0.74m ve doğu yönünde 0.64m yüksekte bulunmaktadır. 1838 tarihli haritada sözü edilen yerde kırma çatılı bir yapı gösterilmiştir (Şekil C9). Bunun konumu ve biçimlenişi ile düşey taşıyıcılarla beraber üst örtüsü yitirilmiş bir gözetleme kulesi ya da nöbethane olduğu düşünülmektedir(Şekil I5).

Batı Kulesi'ne saplanan kuzeybatı ve Doğu Kulesi'ne saplanan güneydoğu seğirdimi ve dendanları oldukça harap durumdadır. Bu bölümde duvar kalınlığı 2.2m ve 2.35m arasında değişmektedir. Seğirdim güneydoğu yönünde Doğu Kulesi'nin 1.katında bulunan seğirdim kapısında +17.00m kotunda sonlanır. Seğirdim kuzeybatı yönünde Batı Kulesindeki seğirdim kapısına +19.37m kotunda ulaşır.

Tüm seğirdim boyunca merdivenin ulaştığı düzlem hariç 0.9m eninde ve 0.6m yüksekliğinde dendan kalıntıları bulunmaktadır. Bu dendanlar güneydoğu-doğu köşesinde 1.12m, doğu-kuzeydoğu köşesinde 1.1m, kuzeydoğu-kuzey köşesinde 1.12m, kuzey- kuzeybatı köşesinde 1.12m'lik pah yapmaktadırlar(Şekil I5).

Batı Kulesi'nin 1.40m enindeki giriş kapısı boşluğu, güneydoğu cephesi üzerinde yer almaktadır. Kulenin içine betonarme kolon ve kiriş sistemi yerleştirilip, bunların aralarına konan bölme duvarlar ile özgün mekan izleri yokedilmiştir. Sekizgen plan şemasına sahip kulenin, güneydoğu duvar ölçüsü 4.21m, doğu duvar ölçüsü 4.09m, kuzeydoğu duvar ölçüsü 3.08m, kuzey duvar ölçüsü 3.96m, kuzeybatı duvar ölçüsü 4.03m, batı duvar ölçüsü 3.69m, güneybatı duvar ölçüsü 3.10m ve güney duvar ölçüsü 4.10m'dir. Zemin katta güneydoğu ve kuzeydoğu duvarları hariç tüm duvarlarda, 1.katta tüm duvarlarda geç dönem eki pencereler bulunmaktadır.Kuzeydoğu duvarında KB2 kodlu kapının eni 1.20m'dir. seğirdim ile iç mekan arasında kot farkı vardır. Bu nedenle sözü edilen boşlukta basamakların yer aldığı düşünülmektedir. Kulenin özgün merdivenleri ortadan kalkmıştır.

Batı Kulesi'nin çatı döşemesi geç dönem ekidir. Sekiz köşeye tuğla yükseltir ve bir merdiven kulesi eklenmiştir. Çatıya iç mekandan çıkış bulunmamaktadır.

Doğu Kulesi'nin ilki zemin kata, diğeri üst katlara ulaşımı sağlayan iki adet tuğla kemerli girişi, alt avluya açılmaktadır. Alt avluyu çevreleyen seğirdimden Doğu Kulesi'ne giriş, yapının kuzeydoğu cephesindeki KD11 kodlu kapıdan sağlanmaktadır. Bu kule ile ilgili ayrıntılı bilgi bölüm 4.5.1'de verilecektir(Şekil I2).

4.4.2 CEPHE ANALİZLERİ (Şekil H50-75)(Şekil I20-31)

Kalenin ana yapısının güneybatı, güneydoğu, doğu, kuzeydoğu, kuzey ve kuzeybatı yönlerine bakan cepheleri vardır. Üst avluyu çevreleyen moloztaş konstrüksiyon güneybatı, güneydoğu ve kuzeybatı cephelerinin birbirlerine birleştikleri köşelerde seğirdim üzerinde atış delikleri bulunmaktadır. Sözü edilen cephelerde dendanlar yitirilmiş, duvar üzerinde izleri kalmıştır.

Alt avluyu çevreleyen güneydoğu, doğu, kuzeydoğu, kuzey ve kuzeybatı cephelerinin üzerinde kemerli açıklıklar yer almaktadır. Bunlar, içine toplar yerleştirilerek ve değişik yönlere ateş açmaya olanak sağlayan boşluklar olarak tasarlanmışlardır. Güneydoğu cephesi üzerinde huruç kapısının boşluğu, ile kuzeydoğu cephesi üzerinde taş konsollarla taşınan bir çıkma yer almaktadır. Sözü edilen platform yapısal özelliklerini yitirmiş bir nöbethane olmalıdır. Bu cephelerdeki dendanlar özgün niteliklerini yitirmiş, günümüze izleri kalmıştır.

Her iki avlu boyunca uzanan güneydoğu duvarı Doğu Kulesi; kuzeybatı duvarı ise Batı Kulesi ile iki parçaya ayrılmıştır.

Kalenin güneybatı cephesi güneybatı-güneydoğu köşesinde +14.23m kotuna, güneybatı-kuzeybatı köşesinde +19.48m kotuna oturmaktadır. Boyu 45.72m olan bu cephede güneybatı-güneydoğu köşesinden 23.32m ve güneybatı-kuzeybatı köşesinden 18.90m uzakta Ana Giriş Kapısı yer almaktadır. Ana Giriş Kapısı'nın cephe özellikleri Bölüm 4.6.2'de ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Ana Giriş Kapısı'nın kuzeybatısında 5.28m uzakta duvarda taş kaybı ile oluşmuş 1.99m eninde bir boşluk bulunmaktadır. Güneybatı cephesinin kuzeybatı cephesi ile birleştiği köşede +23.62 m kotuna oturan KAD1 kodlu tuğla konstrüksiyon atış deliği harap durumdadır. Üst çapı 0.4m, alt çapı 0.60m olan kesik koni biçimindeki bu atış deliği boşluğu özgündür. Aynı cephenin güneybatı-güneydoğu köşesinde KAD2 kodlu bir atış deliğinin izleri vardır. Sözü

edilen yerde malzeme kalıntıları vardır. Bu atış deliği +21.67m kotunda yer almaktadır. Sözü edilen cephenin dendaları ortadan kalkmıştır.

Güneydoğu cephesinin boyu 12.20 m olan ilk bölümü +14.23m ile +15.01m kotları arasında uzanmaktadır. Moloztaş konstrüksiyon bu cephede güneybatı-güneydoğu köşesinde KAD2 kodlu bir atış deliği bulunduğu yukarıda anlatılmıştır. Bu duvar +15.01m kotuna oturduğu köşede yön değiştirerek batı-doğu doğrultusunda devam etmektedir. Sözü edilen duvar parçası 3.48m boyundadır ve Doğu Kulesi'nin batı cephesine saplanmaktadır.

Güneydoğu cephesinin 29.68m uzunluğundaki diğer bölümü Doğu Kulesi'nin kuzeydoğu cephesinden başlamaktadır. Bu cephe +12.41m ve +7.98m kotları arasında uzanmaktadır. Kalenin KAD3 kodlu atış deliği, huruç kapısı, 2.87m enindeki K21K, 2.90m enindeki K22K, 2.84m enindeki K23K, 2.82m enindeki K24K, 2.89m enindeki K25K, 2.71m enindeki K26K kodlu kemerli açıklıklar bu cephe üzerinde yer almaktadır. Bu beden duvarı üzerindeki dendanlar yitirilmiştir.

Boy 18.30m olan doğu beden duvarı, +7.98m ve +8.49m kotları arasına oturmaktadır. Moloztaş konstrüksiyon bu duvar üzerinde 2.90m enindeki K17K, 2.83m enindeki K18K, 3.04m enindeki K19K ve 2.69m enindeki K20K kodlu 4 adet kemerli açıklık yer almaktadır. Güneydoğu cephesi ile doğu cephesinin birleştiği köşede +16.65m kotunda yukarı doğru genişleyerek devam eden bir pah vardır.

Kuzeydoğu cephesi, +8.49m ve +8.88m kotları arasında uzanmaktadır. Boyu 26.14m olan bu cephede 2.88m enindeki K11K, 2.77m enindeki K12K, 2.94m enindeki K13K, 3.18m enindeki K14K, 2.82m enindeki K15K ve 2.96m enindeki K16K kodlu kemerli açıklıklar yer almaktadır. Sözü edilen cephede +15.12m kotuna oturan 0.32m enindeki 3 adet konsolla taşınan bir platform bulunmaktadır. Bu düzlem +16.26m kotunda sözü edilen konsollar üstüne oturmakta ve moloztaş duvar kalıntısını taşımaktadır. Konsollar ve çıkma yapısal niteliğini yitirmiştir. Kuzeydoğu cephesi ile doğu cephesinin birleştiği köşede +16.65m kotunda yukarı doğru genişleyerek devam eden bir pah vardır.

Boy 17.69m olan kuzey cephesi +8.88m kotu ile +11.13m kotu arasına oturmaktadır. Üzerinde 2.90m enindeki K7K, 2.86m enindeki K8K, 3.04m enindeki K9K ve 2.88m enindeki K10K kodlu atış delikleri bulunan bu cephe moloztaş ve kaba yonu taş karma

konstrüksiyonla inşa edilmiştir. Kuzeydoğu cephesi ile kuzey cephesinin birleştiği köşede +16.65m kotunda yukarı doğru genişleyerek devam eden bir pah vardır.

Kuzeybatı cephesi güneydoğu cephesi gibi 2 parçalıdır. Boyu 30.12m olan ilk bölün alt avlu boyunca uzanmakta ve +11.13m ile +16.88m kotları arasına oturmaktadır. Karma taş konstrüksiyon bu cephe üzerinde 2.96m enindeki K1K, 2.96m enindeki K2K, 2.65m enindeki K3K, 2.85m enindeki K4K, 2.69m enindeki K5K ve 2.59m enindeki K6K kodlu kemerli açıklıklar yer almaktadır. Bunlardan K2K, K3K ve K4K kaba yonu taş lentoları ile alt avlunun en iyi korunmuş kemerli açıklıklarıdır. K6K'nin iç cephede ve dış cephede kemerli açıklıkları örülmüş ve özgün niteliği kaybolmuştur. Sözü edilen geç dönem eki duvarın üzeri ve kemerin yüzeyinde çimento harçlı sıva bulunmaktadır. Kuzeybatı beden duvarının Batı Kulesi'ne birleştiği noktada KAD3 kodlu tuğla konstrüksiyon atış deliği yer almaktadır. Kuzeybatı cephesi ile kuzey cephesinin birleştiği köşede +16.65m kotunda yukarı doğru genişleyerek devam eden bir pah vardır.

Eni 7.86m olan diğer parça üst avluyu çevrelemektedir. Moloztaş konstrüksiyon bu cephe +19.48m ve +20.58m kotları arasına oturmaktadır. Sözü edilen duvar +20.58m kotuna oturduğu köşede yön değiştirerek 3.14m boyunca kuzey-güney doğrultusunda devam ederek Batı Kulesi'nin güney cephesine saplanmaktadır. Seğirdimi oldukça harap olan bu duvarın üzerinde diğer duvarlarda olduğu gibi dendanların yer aldığı düşünülmektedir. Güneybatı-kuzeybatı köşesinde yukarıda anlatılan KAD1 kodlu atış deliği yer almaktadır.

Sekizgen plan şemasına sahip olan Batı Kulesi'nin sekiz adet cephesi vardır. Cephelerin köşelerinde kaba yonu taş, aralarda kaba yonu taş ve moloztaş malzeme bir arada kullanılmıştır. Yüzeyler geç dönemde çimento harçlı sıva ile kaplanmıştır.

Yapıya giriş, güneydoğuya cephesinden verilmiştir. Eni 6.40m olan güneydoğu cephesi, güney-güneydoğu köşesinde +19.28m kotuna, doğu-güneydoğu köşesinde +16.97m kotuna oturmaktadır.

Eni 1.4m olan tuğla kemerli KB1 kodlu giriş kapısı boşluğunun kenarları çimento harçlı sıva ile kaplıdır. Kapının yüksekliği 2.34m'dir. Tuğla kemerin yüksekliği 0.68m'dir ve +20.16m kotuna oturmaktadır.

Bu cephede +23.93m kotuna oturan 1m eninde ve 1.18m yüksekliğinde geç dönem eki PB7 kodlu pencere yer almaktadır. Yüzeyin genelinde taş kayıpları ve bozulmaları mevcuttur.

Doğu cephesinin eni 6.21m'dir ve doğu-güneydoğu köşesinde +16.97m kotu ile doğu-kuzeydoğu köşesinde +15.61m kotu arasında uzanmaktadır. Bu cephede +20.13m kotuna oturan 1.21m yüksekliğindeki PB6 kodlu pencere ve bunun hizzasını tutan +23.93m kotuna oturan 1.18m yüksekliğindeki PB14 kodlu pencere geç dönemde yapılmış eklerdir. Bu pencerelerin eni 1m'dir. Geç dönem eki, 0.14m yüksekliğindeki betonarme saçak cephenin her iki köşesinden 0.16 m çıkıntı yapmakta ve +25.90m kotuna oturmaktadır.

Eni 6.32m olan kuzeydoğu cephesine, kalenin kuzeybatı beden duvarı saplanmaktadır. Doğu-kuzeydoğu köşesinde +15.61m kotuna, alt avluda kuzeybatı beden duvarının cepheye birleştiği noktada +15.56m kotuna oturmaktadır.

Bu cephede kuzeybatı duvarı üzerindeki seğirdime açılan tuğla kemerli bir kapı yer almaktadır. Bu kapı boşluğunun eni 1.49m, yüksekliği 2m'dir. Kemer +21.37m kotuna oturmaktadır. Bu cephede, geç dönem eki 1m enindeki ve 1.18m yüksekliğindeki +23.93m kotuna oturan PB13 kodlu pencere yer almaktadır.

Kuzey cephesi kuzey-kuzeydoğu köşesinde +16.73m kotu ile kuzey-kuzeybatı köşesinde +17.71m kotu arasında uzanmaktadır. Eni 6.38m olan bu cephenin üzerinde, +20.13m kotuna oturan 1.21m yüksekliğindeki PB5 kodlu pencere ile +23.93m kotuna oturan 1.18m yüksekliğindeki PB12 kodlu pencere yer almaktadır. Enleri 1m'dir.

Kuzey-kuzeybatı köşesinde +17.71m kotuna, kuzeybatı-batı köşesinde +19.86m kotuna oturan kuzeybatı cephesi'nin eni 6.28m'dir. Cephe üzerinde +20.13m kotuna oturan 1.21m yüksekliğindeki PB4 kodlu pencere ve +23.93m kotuna oturan 1.18m yüksekliğindeki PB11 kodlu pencereler yer almaktadır. Bu geç dönem eki pencerelerin eni 1m'dir.

Eni 6.24m olan batı cephesi, batı-kuzeybatı köşesinde +19.86m kotu ile batı-güneybatı köşesinde +19.78m kotu arasında uzanmaktadır. Bu cephede geç dönemde açılmış olan PB3 ve PB10 kodlu pencerelerin eni 1m'dir. Yüksekliği 1.21m olan ilki +20.13m kotuna oturmakta ve yüksekliği 1.18m olan diğeri +23.93m kotuna oturmaktadır. Cephede çimento harçlı sıva kaplama bulunmaktadır.

Güneybatı cephesi batı-güneybatı köşesinde 19.78m kotuna, güney-güneybatı köşesinde +20.16m kotuna oturmaktadır. Eni 5.81m olan bu cephede geç dönemde açılan 1.21m yüksekliğindeki PB2 kodlu pencere +20.13m kotuna oturmakta, 1.18m yüksekliğindeki PB9 kodlu pencere +23.93m kotuna oturmaktadır. Enleri 1 m'dir.

Eni 6.16m olan güney cephesine güneybatı beden duvarı saplanmaktadır. Güney-güneybatı köşesinde +20.16m kotuna, güney-güneydoğu köşesinde +19.28m kotuna oturmaktadır. Geç dönemde açılmış olan PB1 kodlu pencere +20.13m kotuna oturmaktadır. Aynı dönem eki olan yüksekliği 1.18m olan PB8 kodlu pencere ise 1.18m yüksekliğindedir ve +23.93m kotuna oturmaktadır. Enleri 1m'dir.

Doğu Kulesi'nin cephe analizi Bölüm 4.5.2'de ayrıntılı biçimde ele alınacaktır. Kalenin Ana Giriş Kapısı'nın cepheleri Bölüm 4.7.2'de ayrıntılı olarak incelenecektir.

4.4.3 YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME ANALİZLERİ

Rumelifeneri Kalesi'nin mevcut yapısı farklı malzemelerin birarada kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Bunlar kaba yonu taş, moloztaş ve tuğladır.

Tüm duvarlarda köşelerde kaba yonu taş, aralarda kaba yonu taş ve moloztaş beraber kullanılmıştır. Taşların cinsi kum taşı ve bazalttır.

Kalede mevcut üst örtüler tuğla konstrüksiyondur ve tuğla boyutunda kullanıldığı yere göre değişiklik görülmektedir.

Doğu Kulesi'nin yapım tekniği ve malzeme analizi Bölüm 4.5.3'te, Ana Giriş Kapısı'nın yapım tekniği ve malzeme analizi Bölüm 4.6.3'te ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

4.4.3.1 TEMELLER

Rumelifeneri Kalesi, Karadeniz Boğazı'nın tipik jeolojik yapısı olan volkanik arazi üzerine konumlandırılmıştır. Yapının temellerini incelemek bu araştırma kapsamında mümkün olmamıştır, ancak bu büyüklükteki bir kompleksin temellerinin kargir olduğu anlaşılmaktadır.

4.4.3.2 DUVARLAR

Üst avlu beden duvarları, Batı Kulesi duvarları ve seğirdime çıkan merdivenler moloztaş konstrüksiyondur. Alt avluda beden duvarı ve dendan konstrüksiyonu moloztaş konstrüksiyondur. Beden duvarı üzerindeki kemerler ve bunların tonozları, güneydoğu beden

duvarı üzerindeki huruç kapısı kemeri tuğla konstrüksiyondur. Kullanılan tuğla boyutu 27x27x2.5cm'dir.

Batı Kulesi'nde kapıların kemerlerinde kullanılan tuğla boyutu 29x29x2.5cm'dir.

Sarnıç mekanının duvarları sıvalı olduğu için yapım tekniği ve kullanılan malzeme saptanamamıştır. Çeşme alnı ve kitabe boşluğunun kemerlerinde 17x17x2.5cm'lik tuğla kullanılmıştır.

4.4.3.3 DÖŞEMELER

Giriş avlusunun taş döşemesi özgündür. Üst avludan alt avluya inen merdivenler kaba yonu taş basamaklıdır. Özgün niteliğini yitirmiş olan rampanın moloztaş döşemesinin kalıntıları görülmektedir. Alt avlu sıkıştırılmış toprakla kaplıdır. Sözü edilen avluyu çevreleyen özgün döşeme taş kaplıdır ve kemerli açıklıkların içinde devam etmektedir. Seğirdimlerin döşemesi taştır ve özgün niteliğini yitirmiştir.

Batı Kulesi'nin zemini şaptır, ancak üzeri atıklar ile kaplıdır. Sarnıç mekanının zemini şap kaplıdır.

4.4.3.4 ÜST ÖRTÜ

Rumelifeneri Kalesi'nde üst örtülerde dış etkenlere bağlı tahribat büyüktür. Rumelifeneri Kalesi'nin güneydoğu beden duvarı üzerinde yer alan huruç kapısı, 2.34m genişliğinde, 1.12m yüksekliğinde ve +14.13m kotuna oturan çift sıra tuğla kemerle örtülüdür. Duvar üzerindeki kemerli açıklıklar, iç mekandan cepheye doğru genişliği ve yüksekliği azalan tuğla beşik tonozlar ile örtülüdür. Kullanılan tuğla boyutu 0.27x0.27x0.025m'dir.

Batı Kulesi tüm kale yapısı içinde en çok müdahaleye uğrayan bölüm olup, günümüzdeki üst örtüsü 20.yy'da değiştirilmiştir. İç mekanda 4 adet 30 x 30cm'lik B.A. kolon ve bunları beden duvarlarına bağlayan 0.3m yüksekliğindeki B.A. kirişler üzerine oturan 12 cm kalınlığındaki B.A. döşeme çatıda her kenardan 0.16m taşarak yaparak saçağı oluşturur. Bu saçaklar çatı zemininden 2 cm yükselerek parapet işlevini yerine getirmektedir. B4 kodlu geç dönem eki tuğla konstrüksiyon babanın önünde bir tahliye boşluğu bulunmaktadır. Çatıda yer alan kulenin örtüsü betonarme konstrüksiyondur.

Alt avluda yer alan sarnıcın örtüsü beşik tonozdur. Üzeri sıvalı olan bu örtünün tuğla konstrüksiyon olduğu düşünülmektedir.

4.5 DOĞU KULESİ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

4.5.1 MEKAN ANALİZLERİ (Şekil H38-49)(Şekil I32-45)

Doğu Kulesi Rumelifeneri Kalesi'nin cebehanesinin bulunduğu ve Boğaz'ın Karadeniz girişine hakim konumu ile gözetleme mekanlarının bulunduğu bölümüdür. Yapının ilki zemin kata, ikincisi üst katlara çıkan merdivenlere ulaşımı sağlayan 2 adet alt avlu girişi vardır. Batı yönünden verilen 1.75m enindeki tuğla kemerli giriş, döşemesi şap kaplı, duvarları moloztaş konstrüksiyon, örtüsü tuğla tonoz olan +13.81m kotundaki 3.77m, 1.96m, 3.64m ve 1.75m kenar ölçülerindeki DZ01 kodlu mekana açılmaktadır. DZ01 mekanı ile DZ02 mekanı arasında, doğraması yitirilmiş KDZ1 kodlu kapı yer almaktadır. Şap döşemeli, moloztaş konstrüksiyon duvarlı ve tuğla tonozlu DZ02 kodlu cebehaneye girişi sağlayan bir geçit işlevindedir. KDZ1 kodlu kapının bulunduğu DZ03 mekanının plan ölçüleri 1.02m, yan duvarlar 2.04m ve 2.05m, cebehane mekanının kuzey duvarı üzerindeki kenarı 1.82m'dir.

Sekizgen plan şemasına sahip olan DZ03 kodlu cebehane mekanı, +13.81m kotuna oturmaktadır. Kenar ölçüleri kuzey duvarından başlamak üzere 3.54m, 4.03m, 3.60m, 3.74m, 3.48m, 3.90m, 3.54m ve 3.84m'dir. Duvarlar +14.92m kotuna kadar moloztaş konstrüksiyonla yapılmış, bunun üstüne örtü olarak çapı 8.83m ve yüksekliği 4.58 m olan tuğla kubbe yerleştirilmiştir. Kuzeybatı duvarında, DZ03 kodlu merdiven sahanlığına açılan geç dönem eki 0.61m genişliğinde ve 0.63m yüksekliğinde PDZ1 kodlu pencere yer almaktadır.

Kuzeybatı cephesinde 0.1m rıht yüksekliğinde taş bir basamaktan sonra ulaşılan giriş +14.10m kotunda, döşemesi şap kaplı, duvarları moloztaş konstrüksiyon, örtüsü tuğla tonoz olan DZ04 kodlu mekana açılmaktadır. Sözü edilen hacim üst katlara ulaşımı sağlayan merdivenlerin sahanlığı işlevini görmektedir ve 1.21m, 1.26m, 1.13m, 1.26m plan ölçülerine sahiptir. Zaman içinde doğraması ortadan kalkmış olan KDZ2 kodlu tuğla kemerli kapının eni 1.68m, yüksekliği 2.23m'dir. Kuzeybatı duvarı üzerindeki izlerden kapının dışa açıldığı anlaşılmaktadır.

Seğirdim önündeki sahanlığa çıkan, kaba yonu taş basamaklı merdivenlerin eni 1.13m'dir ve 12 adet rıhttan oluşur. Yan duvarlar moloztaş konstrüksiyon, örtü tuğla tonozdur. Kuzeybatı cephesine açılan PDZ2 kodlu havalandırma penceresinin yüksekliği 0.6m ve plan ölçüleri 0.58m, 0.10m, 0.60m, 0.57m' dir.

Sözü edilen merdivenler, +17.11m kotundaki D101 kodlu sahanlığa erişmektedir. Uzun kenarı 5.54m, kısa kenarı 3.63m olan mekanın duvarları moloztaş yığma konstrüksiyon, döşemesi şap, örtüsü tuğla tonozdur. Kuzey duvarı üzerinde 0.40m yüksekliğinde PD11 ve 0.50m yüksekliğinde PD12 pencereleri bulunmaktadır. Plan ölçüleri 1.24m, 3.63m, 1.88m ve 5.54m'dir. Buradan kuzeydoğu duvarında, seğirdime açılan tuğla kemerli bir kapısı bulunan 2.07m, 1.08m, 1.14m, 1.22m ve 1.88m plan ölçülerindeki D102 kodlu sahanlığa ulaşılır. Döşeme şap, duvarlar moloztaş konstrüksiyon örtü tuğla tonozdur. Sözü edilen KD11 kodlu tuğla kemerli kapının eni 0.82m, yüksekliği 1.59m'dir. Tuğla kemer +19.10m kotuna oturmaktadır. Her iki yanında enleri 0.25m yükseklikleri 1.6m olan özgün kaba yonu taş söveler, alt kısımda eni 0.28m, yüksekliği 0.2m ve boyu 1.12m olan özgün kaba yonu taş eşik ve üst kısımda eni 0.28m, yüksekliği 0.30m ve boyu 1.12m olan kaba yonu taş lento bulunmaktadır.

Dendanlara kadar çıkan 1.08m enindeki kaba yonu taş basamaklı merdivenlerin yan duvarları moloztaş konstrüksiyon, örtüsü tuğla tonozdur. Sözü edilen merdiven 9 basamak boyunca kuzeydoğu duvarına paralel ilerlemekte, 10.basamaktan sonra doğrultu değiştirerek doğu duvarına paralel biçimde 0.95m basamak eninde devam etmektedir. Üst örtü olarak tuğla tonoz kullanılmaktadır. Doğu cephesine açılan 0.62m yüksekliğindeki PD21 kodlu pencerenin plan ölçüleri 0.35m, 0.77m, 0.77m ve 0.76m'dir.

Merdivenin 12.basamağı diğerlerine göre daha büyük tutulmuş, kubbe üstünde yer alan ve zaman içinde ortadan kalkmış olan 2.kat döşemesinin giriş sahanlığı olarak tasarlanmıştır. KD21 kodlu 0.85m enindeki ve 1.98m yüksekliğindeki kapının altında 0.85m boyunda ve 0.75m eninde taş eşik yer almaktadır. Sözü edilen kapının tuğla kemeri yokolmuştur.

Örtü ve döşemesi zaman içinde yitirilmiş olan D201 mekanın duvarları moloztaş konstrüksiyondur. Kulenin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu beden duvarları +19.88m kotunda incelerek yükselmektedir. Yokolan döşemeyi taşıyan kirişlerin ahşap olduğu ve +19.88m

kotunda girinti yapan duvarların üstüne ve duvarların yüzeyindeki kiriş yuvalarına oturduğu anlaşılmaktadır. Bu hacimde değişik yönleri gözlemek için yapılan atış delikleri yer almaktadır. Güneydoğu duvarında 0.80m yüksekliğinde PD22 ve kuzeybatı duvarında 0.60m yüksekliğinde PD24 pencereleri bulunmaktadır. Güneybatı duvarı üzerindeki PD23 kodlu atış deliği harap durumdadır. Kuzeydoğu duvarında, +21.31m kotuna oturan, 0.73m yüksekliğindeki PD25 kodlu penceresi yer almaktadır. Bu pencerenin plan ölçüleri 0.15m, 1.06m, 1.05m ve 0.55m'dir.

Kuzeybatı, kuzey, kuzeydoğu, güneydoğu, güney, güneybatı ve batı beden duvarları +22.00m kotunda incelerken, +23.85m kotundaki seğirdim seviyesine yükselmektedir. Doğu duvarı denden seviyesine kadar herhangi bir kotta incelmeden aynı kalınlıkta devam etmektedir.

12.basamaktan sonra doğu duvarına paralel biçimde dendenlara çıkan merdiven, 21.basamakta yeniden doğrultu değiştirerek, güneydoğu duvarına paralel biçimde 0.82m eninde devam etmektedir. 27.basamakta merdiven dendenların seğirdimine ulaşmaktadır. Güneydoğu duvarına paralel ilerleyen merdivenler doğu-güneydoğu köşesinde tonoz örtünün sona ermesine bağlı olarak açık hava koşullarının etkisine maruz kalmış ve tahribat görmüştür. Bu nedenle seğirdim kotu +23.85m iken, son basamağın kotu +23.71m'dir.

Doğu Kulesi dendenlarının büyük bölümü yıkık durumdadır. Dendan düzeni her cephede 3 parçalı sisteme oturmaktadır. Güneydoğu-doğu cepheleri köşesinde yapının içinden yükselen merdivenin üst örtüsü ile beraber, güneydoğu cephesinde bu basamakların yanında bulunan 2 adet denden da ortadan kalkmıştır.

4.5.2 CEPHE ANALİZLERİ (Şekil H85-95)(Şekil I46-53)

Sekizgen plan şemasına oturan Doğu Kulesi'nin 8 cephesi bulunmaktadır. Yapının tüm cephelerinin köşelerinde kaba yonu taş malzeme, bunların aralarında, tuğla kapı kemerleri hariç, moloztaş ve kaba yonu taş beraber kullanılmıştır.

Yapının 5.87m enindeki kuzeybatı cephesi, kuzey köşesinde +13.42m, batı köşesinde +14.50m kotuna oturmaktadır. Yapının içinden yükselen merdivenlerin DZ04 kodlu giriş sahanlığına açılan KDZ3 kodlu kapıya, 1 adet kaba yonu taş basamakla ulaşmaktadır. Bu kapı boşluğunun eni 1.68m'dir. Üzerinde yer alan tuğla kemer 0.30m yüksekliğindedir ve +16.33m kotuna oturmaktadır. Aynı cephe üzerinde +15.80m kotuna oturan 0.10m eninde ve

0.60m yüksekliğinde PDZ2 kodlu ve +21.10m kotuna oturan 0.60m eninde ve 0.85m yüksekliğinde PD24 kodlu pencereler yer almaktadır. Kuzeybatı cephesinin 3 parçalı dendan sistemi +24.40m kotunda başlamakta ve +25.58m kotunda sona ermektedir(Şekil I46).

Doğu Kulesi'nin zemin kattaki mekanlarına giriş, binanın kuzey duvarına bitişik ek bir yapıdan verilmiştir. Sözü edilen mekanın KDZ1 kodlu 1.75m enindeki ve 2.81m yüksekliğindeki kapının tuğla kemeri, +15.87m kotuna oturmaktadır. Kapının yanındaki çift sıra duvarın eni 1.8m'dir. Kulenin 5.4m enindeki batı cephesine, +14.50m kotuna oturan ve +21.07m kotuna kadar yükselen üst avlu seğirdimi saplanmaktadır. Kuzeybatı köşesinde +14.50m kotuna, güneybatı köşesinde +15.00m kotuna oturan bu cephede herhangi bir pencere ya da kapı bulunmamaktadır. Yükseklikleri 1.18m olan ve +25.58 m kotunda sonlanan dendanlar bu cephede 3 parçalıdır(Şekil I47).

Batı köşesinde +15.00m kotu ile, güney köşesinde +13.47m kotu arasında yükselen güneybatı cephesinin eni 5.78m'dir. Harap durumdaki 0.62m yüksekliğindeki PD23 kodlu atış deliği +21.12m kotuna oturmaktadır. Cephe yüzeyinde +18.75m kotundan itibaren büyük ölçüde taş kayıpları ve aşınmaları bulunmaktadır. 3 dendanından güney köşesindekinin yüksekliğinin azalmış olduğu görülmektedir(Şekil I48)

Eni 5.42m olan güney cephesi güneybatı köşesinde +13.47m kotuna, güneydoğu köşesinde +12.12m kotuna oturmaktadır. Üzerinde herhangi bir kapı ya da pencere yer almamaktadır. Cephe yüzeyinde tahribatın +19.50m kotundan sonra yoğunlaşmış olduğu ve 3'lü dendan düzeninin özgün şekil ve niteliğini yitirdiği görülmektedir(Şekil I49).

Eni 5.80m olan güneydoğu cephesi güney köşesinde +12.12m kotu ile doğu köşesinde +12.14m kotu arasında uzanmaktadır. Yüksekliği 0.68m olan PD22 kodlu atış deliği bu cephede +21.02m kotuna oturmaktadır. Güney köşesindeki dendanı bütünlüğünü yitirmiş olarak ayakta, ortadaki ve doğu köşesindeki dendanları tamamamen yıkık durumdadır(Şekil I50).

Doğu cephesi, güneydoğu köşesinde +12.14m kotuna, kuzeydoğu köşesinde +12.49m kotuna oturmaktadır. Eni 5.44m olan bu cephede +21.08m kotunda 0.62m yüksekliğindeki PD21 kodlu atış deliği yer almaktadır. 3'lü dendan düzeni yukarıda sözü edildiği gibi güneydoğu

cephesi ile birleştigi noktada yıkılmış durumdadır. Diğer dendanlar bütünlüklerini korumaktadır(Şekil I51).

Eni 5.59m olan kuzeydoğu cephesine alt avlu beden duvarı saplanmaktadır. Doğu köşesinde +12.49m kotuna, seğirdim ile birleştigi noktada +12.41m kotuna oturan bu cephede, kulenin seğirdime açılan tuğla kemerli KD11 kodlu kapı yer almaktadır. Kenarları kaba yonu taş söveli bu kapı boşluğunun yüksekliği 1.59m'dir. PD25 kodlu atış deliği 0.73m yüksekliğindedir ve +21.31m kotuna oturmaktadır. Bu cephenin +25.58m kotunda sonlanan 3 parçalı dendanlarından ortadaki ile kuzey köşesindekinin arası örülmüştür(Şekil I52).

Zemin kata giriş veren yapının kulenin kuzey duvarına bitişmesinden dolayı kuzey cephesinin kuzeydoğu köşesi sözü edilen yapının arkasında kalmaktadır. Kuzeybatı köşesi +13.42m kotuna oturan bu cephenin eni 5.55m'dir. Yüksekliği 0.40m olan PD11 kodlu atış deliği ile yüksekliği 0.50m olan PD12 kodlu atış deliği +18.05m kotuna oturmaktadır. 3 parçalı dendan düzeni +25.58m kotunda bitmekte ve bunlardan ortadaki ile kuzeybatı köşesindekinin arasının örülmüş olduğu görülmektedir(Şekil I53).

4.5.3 YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME ANALİZLERİ(Şekil I75- 88 arası)

Özgünlüğünü koruyan bu yapının duvarları kaba yonu taş ve moloztaş yığma konstrüksiyondur. Cephelerin köşelerinde kaba yonu taş malzeme kullanılmış, aralarda karma bir konstrüksiyon uygulanmıştır. Kulenin içindeki kubbe, kemer ve tonozlarda 0.19 x 0.19 x 0.025m' lik tuğla malzeme kullanılmıştır.

4.5.3.1 TEMELLER

Yapının temelleri bu çalışma kapsamında incelenememiştir.

4.5.3.2 DUVARLAR(Şekil I75-80 arası)

Kulenin beden duvarları tümüyle köşelerde kaba yonu taş bunların aralarında moloztaş ve kaba yonu taş karma konstrüksiyonla oluşturulmuştur. Doğu Kulesi DZ01 mekanın ve DZ02 mekanının duvarları moloztaş yığma konstrüksiyonla yapılmıştır. Sekizgen plan şemasına sahip DZ03 cebehane mekanı zeminden 1.11m yüksekliğe kadar yığma moloztaş konstrüksiyon duvarla çevrelenmiş, bunun üzerine tuğla kubbe oturtulmuştur.

Kulenin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu duvarları beden duvarları +19.88m kotunda incelerek yükselmektedir. Kuzeybatı beden duvarının kuzey beden duvarının ve kuzeydoğu beden duvarının kalınlığı azalmaktadır.

Kuzeybatı, kuzey, kuzeydoğu, güneydoğu, güney, güneybatı ve batı beden duvarları +22.00m kotunda incelerek, +23.85m kotundaki seğirdim seviyesine çıkmaktadır. Kuzeybatı, kuzey, kuzeydoğu, güneydoğu, güney, güneybatı ve batı beden duvarlarının kalınlığı azalmaktadır. Doğu duvarı kalınlığında bir değişme olmadan denden seviyesine kadar devam etmektedir. Bu tasarımın arkasında yatan düşünce, zemin katta tüm ağırlığı taşıyan duvarların kalınlıklarının artırılarak dirençlerinin yükseltilmesi ile üst katlara çıkıldıkça duvarların inceltirilerek zemin kata ve temellere binen yükünün azaltılması olmalıdır (Şekil I75-80).

4.5.3.3 DÖŞEMELER (Şekil I75-80)

Zemin katta DZ01 ve DZ02 kodlu mekanların döşemesi şapla sıvanmıştır. DZ03 hacminin zemini sıkıştırılmış toprak olarak görülmektedir. Giriş sahanlığı olan DZ04 mekanın zemini ve önündeki basamak kaba yonu taştır (Şekil I75). Merdivenlerin tümü kaba yonu taş malzeme ile yapılmıştır (Şekil I75-78). 1.katta D101 kodlu sahanlığın ve D102 kodlu seğirdim önü sahanlığının zemini şaptır (Şekil I76). 2.katta kubbenin üstüne denk gelen bölümde özgün döşeme yitirilmiştir. Duvar üzerindeki izlerden ahşap kirişler üzerine oturan ahşap döşeme kullanıldığı anlaşılmaktadır (Şekil I79-80).

4.5.3.4 ÜST ÖRTÜ (Şekil I75-80)

Yapının tüm örtüleri tuğla konstrüksiyondur. Doğu Kulesi'nin DZ01 kodlu giriş holünün örtüsü 1.75m genişliğindeki, 0.75m yüksekliğindeki +15.87m kotuna oturan tuğla beşik tonozdur. DZ02 kodlu geçit üzerinde DZ01 önünde 0.79m genişliğinden, DZ03 önünde 1.82m genişliğine ulaşan, 0.44m yüksekliğinde ve +15.82m kotuna oturan tuğla beşik tonoz bulunmaktadır.

DZ03 kodlu cebehane üzerindeki örtü +14.92m kotunda sekizgen plana oturan +4.58m yüksekliğindeki tuğla kubbedir. Kubbenin çapı 8.83m'dir. kubbe üzerinde kuzeybatı yönünde DZ04 mekanına bağlantı sağlayan geç dönem eki bir pencere bulunmaktadır. Pencerenin kenarları çimento harcı sıva ile kaplıdır.

Kulenin alt avluya açılan KDZ2 kodlu kapısının arkasında yer alan DZ04 kodlu sahanlığın örtüsü 1.26m genişliğindeki, 0.11m yüksekliğinde +16.33m kotuna oturan tuğla çapraz tonozdur. 1.kata erişimi sağlayan merdivenin üzerinde DZ04 önünde +16.33m kotuna, üst sahanlıkta +18.44m kotuna oturan 1.21m genişliğinde, 0.11m yüksekliğinde tuğla beşik tonoz bulunmaktadır.

D101 kodlu mekanın üst örtüsü olan 1.21m genişliğinde ve 0.20m yüksekliğindeki tuğla beşik tonoz +18.44m kotunda kuzey duvarına paralel olacak biçimde yön değiştirmekte ve kuzey-kuzeydoğu köşesine kadar uzanmaktadır.

Tuğla beşik tonoz, bu noktadan itibaren yön değiştirmekte, kuzeydoğu duvarına paralel olarak +19.51m kotuna oturacak biçimde 1.88m, 1.12m, 1.14m, 1.08m ve 2.07m kenar ölçülerine sahip D102 kodlu sahanlığın üzerini örtmektedir. Tonozun yüksekliği 0.20m'dir. Merdiven başlangıcında 1.08m genişliği ve 0.20m yüksekliği ile +19.51m kotuna oturan tuğla beşik tonoz doğu-güneydoğu köşesine kadar devam etmekte ve dış duvarı iç duvara bağlayan bir kirişte sonlanmaktadır.

Bu giriş diğer yüzde 1.05m yükselmektedir. Buradan aynı köşede yön değiştirerek güneydoğu duvarına paralel biçimde ilerleyen merdivenin üstünü örten 0.98m genişliği ile tuğla konstrüksiyon bir beşik tonodur.

Bu köşeden itibaren dandanlara çıkan merdiven 7 basamak daha devam etmekte ancak üzerinde örtü bulunmamaktadır

4.6 ANA GİRİŞ KAPISI MİMARİ ÖZELLİKLERİ

4.6.1 MEKAN ANALİZLERİ (Şekil H96-100)(Şekil I54-56)

Kalenin güneybatı cephesi üzerinde güneydoğu-güneybatı köşesinden 18.33m, güneybatı-kuzeybatı köşesinden 18.90m uzaklıkta bulunan Ana Giriş Kapısı boşluğu güneydoğu köşesinde +18.47m kotuna, kuzeybatı köşesinde +18.42m kotuna oturmaktadır. Plan ölçüleri 3.50m, 3.44m, 3.30m ve 3.33m'tir. Kapının kalınlığı içinde kuzeybatı ve güneydoğu yönlerinde seğirdime çıkan, karşılıklı 2 kaba yonu taş merdiven yer almaktadır. Sözü edilen

merdivenlerden güneydoğu yönünde yükselen dış cepheden 0.98m, iç cepheden 1.32m içerde konumlandırılmıştır. Merdivenin eni 1m'dir, 12 adet rıhtla seğırdime ulaşılır.

Kuzeybatı yönünde yükselen dış cepheden 0.93m, iç cepheden 1.4m içeride yer almaktadır. Merdivenin eni 1m'dir.

Kapı boşluğunun üzerinde çift sıra tuğla kemer vardır. Dış cephede kemerin başlama hizasına karşılıklı 2 adet taş konsol yerleştirilmiştir. K4 ve K5 kodlu bu konsolların eni 0.4m'dir.

Kemerin kilit tuğlası seviyesinde biri ortada diğer ikisi yanlarda olmak üzere 3 adet taş konsol vardır. Bu konsolların zaman içinde ortadan kalkmış bir çıkmayı taşıdıkları düşünülmektedir. 1838 tarihli haritada gösterilmiş olan kırma çatının, bu dendanların üzerinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

4.6.2 CEPHE ANALİZLERİ(Şekil I57)

Ana Giriş Kapısı'nın dış cephesi kalenin güneybatı beden duvarı üzerinde yer almaktadır. Eni 3.50m olan kapı boşluğu dış cephede güneybatı-güneydoğu köşesinde +18.47m kotuna, güneybatı-kuzeybatı köşesinde +18.42m kotuna oturmaktadır. Üzerinde +22.26m kotuna oturan 3.50m eninde ve 1.52m yüksekliğinde tuğla kemer bulunmaktadır (Şekil I57).

Kapı boşluğunun yan duvarlarında taş kaybına bağlı şekil bozuklukları vardır. Kapı boşluğunun kuzeybatı yanında tuğla kemerli harap bir mazgal vardır.

Güneybatı beden duvarı üzerindeki izlerin, bu yitirilen kapı doğramasının oturduğu yuvalar olduğu anlaşılmaktadır.

Enleri 0.40m ve yükseklikleri 0.47m olan K4 ve K5 konsolları +22.26m kotuna oturmaktadır. Bu konsolların altında yitirilen kapı doğramasının yer aldığı düşünülmektedir.

Kemerin üstünde 3 adet kaba yonu taş konsol bulunmaktadır. K1 kodlu konsol kemerin kuzeybatı yanına +22.99m kotuna oturmaktadır. Üst ucu kırıktır ve taş malzemede aşınmaya bağlı şekil bozukluğu vardır. K2 kodlu konsol kemerin aksına +23.85m kotuna oturmaktadır. Malzemede aşınma olmakla beraber konsolların özgün niteliği hakkında fikir vermektedir. K3 kodlu konsol kemerin kuzeybatı yanında yer almaktadır. Alt parçası altındaki taş yüzey dokusu ile beraber yitirilmiştir.

Bu konsolların üzerinde günümüzde mevcut olmayan bir çıkma, onun üstünde dendanlar ve kırma çatılı bir üst yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Konsolların her iki yanında +23.86m kotuna oturan 2 adet harap atış deliği yer almaktadır.

Ana Giriş Kapısı'nın iç cephesi, güneybatı beden duvarı üzerinde yer almakta ve kuzeydoğuya bakmaktadır. Eni 3.44m olan kapı boşluğu güneybatı-güneydoğu köşesinde +18.38m kotuna, güneybatı-kuzeybatı köşesinde +18.37m kotuna oturmaktadır. Kaba yonu taş konstrüksiyon yan duvarların yüzeyinde ve köşelerinde derz boşalması ve taş kayıplarına bağlı şekil bozuklukları vardır.

Güneydoğu doğrultusunda +19.08m kotu ile +18.38m kotu arasında uzanan ve eni 2.87m olan duvarın dış köşesinde, +21.68m kotundan itibaren köşedeki taşlarda kayıplar görülmektedir. +23.15m kotundan itibaren kaba yonu taş dizisi yitirilmiş ve duvarın iç dokusu ortaya çıkmıştır. İç köşede +21.12m kotuna kadar devam eden taş kaybına bağlı şekil bozukluğu vardır.

Güneybatı doğrultusunda +18.99m kotu ile +18.37m kotu arasında uzanan ve eni 2.94m olan duvarın dış köşesinde +21.43m kotundan itibaren köşedeki taşlarda kayıplar görülmektedir. Kaba yonu taş dizisi +23.14m kotundan itibaren yitirilmiş ve duvarın iç dokusu ortaya çıkmıştır.

Yüksekliği 1.52m olan çift sıra tuğla kemer 3.44m, 3.30m, 3.33m ve 3.50m'lik kapı boşluğunun üzerinde yer almakta ve +22.26m kotuna oturmaktadır. İç sıra tuğla kemerin kilit taşı kaba yonu taştır. Kalınlığı 0.48m olan kemerin üzerinde yükselen duvar kalıntısı +24.76m kotunda sonlanmaktadır.

4.6.3 YAPIM TEKNİĞİ VE MALZEME ANALİZLERİ (Şekil 89-91)

Ana Giriş Kapısı'nın duvarları moloztaş ve kaba yonu taş karma konstrüksiyonla, kemer ve tonozları tuğla konstrüksiyonla yapılmıştır. Kullanılan tuğla boyutu 0.19 x 0.19 x 0.025m'dir.

4.6.3.1 TEMELLER

Ana Giriş Kapısı'nın temelleri bu çalışma kapsamında incelenememiştir

4.6.3.2 DUVARLAR

Ana Giriş Kapısı'nın duvarlarında yıkılmalar ve yüzeyde taş kayıpları bulunmaktadır. Yan duvarları yığma taş konstrüksiyondur.

İç cephede kapı boşluğunun yan duvarlarında kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır. +21.12m kotundan itibaren yüzeydeki taşlar yitirilmiştir.

Seğirdime çıkan merdivenlerin yan duvarlarında moloztaş malzeme kullanılmıştır. Sözü edilen basamakların ulaştığı duvarlar üzerinde bulunan ve zaman içinde ortadan kalkmış olan dendanların moloztaş konstrüksiyonla yapıldıkları anlaşılmaktadır.

Kapı konsollarının her iki yanındaki bütünlükleri kaybolmuş atış delikleri tuğla konstrüksiyondur.

4.6.3.3 DÖŞEMELER

Giriş avlusunun döşemesi özgündür. Malzeme seçiminde kaba yonu taş kullanılmıştır. Seğirdime çıkan her iki merdivenin basamakları kaba yonu taştır.

4.6.3.4 ÜST ÖRTÜ

Ana Giriş Kapısı'nın üzerinde +22.26m kotuna oturan, 3.44m genişliğinde ve 1.52m yüksekliğindeki çift sıra tuğla kemer bulunmaktadır. İç mekandaki kemerin kilit taşı olarak kaba yonu taş malzeme kullanılmıştır.

Her iki seğirdim merdiveni üzerinde +20.84m kotuna oturan 1m eninde ve 0.31m yüksekliğinde 2 adet tuğla beşik tonoz bulunmaktadır. Tonozlar üst kotta harap durumdadır.

Dış cephede +23.86m kotundan başlayıp, +24.58m kotuna yükselen 0.40m enindeki özgün taş konsollar Ana Giriş Kapısı üzerinde günümüzde varolmayan çıkmayı taşıyan desteklerdir. Bu çıkmanın üzerinde moloztaş dendanlar, onun üstünde ahşap kırma çatı olduğu düşünülmektedir.

4.7 RUMELİFENERİ KALESİ'NDE BOZULMALAR

4.7.1 DIŞ ETKENLERDEN KAYNAKLANAN BOZULMALAR

Rumelifeneri Kalesi özellikle kış aylarında Karadeniz'den esen sert rüzgara ve şiddetli yağış ile denizden gelen dalgalara açık bir konumda yer almaktadır. Hava koşullarının olumsuz etkilerinin yanı sıra 20.yy'daki kötü onarımlar, nitelsiz ekler ve uygunsuz kullanımlar sonucu bazı bölümleri özgün niteliklerini kaybetmiştir.

Yapı kent merkezine uzak ve geniş bir arazideki konumu ile güvenlik önlemleri alınamadığında vandalizmden de payını almaktadır. Çevrede yaşayan köylülerin, büyükbaş hayvanlarını kalenin içinde bulunduğu boş araziye bırakmaları, bu hayvanların yapının içine kadar gelmelerine, zaman zaman kulelerin içinde barınmalarına ve bu mekanlarda hayvansal atıkların birikmesine neden olmaktadır. Rumelifeneri Kalesi'nin denetlenemeyen ziyaretçi trafiği özellikle haftasonları yoğunlaşmaktadır. Arkalarında çöp yığınları bırakmaları, yüzeylere yazılar yazmaları, kazılar yapmaları ve uygunsuz kullanımları bu insanların turistik ziyareti vandalizm boyutlarına taşıdıklarına işaret etmektedir. Batı Kulesi'nin iç mekanında duvar yüzeyleri graffiti yazılar ile doludur ve zaman zaman çöp yığınları ile karşılaşmaktadır. Atıkların yoğun olarak toplandığı ikinci mekan alt avludaki sarnıçtır.

Günümüzde Rumelifeneri Kalesi'nde terk edilmişliğinden kaynaklanan bakımsızlık, yapıdaki tahribatın büyümesine yol açmaktadır.

4.7.2 YOKOLAN YAPI BİLEŞENLERİ

Rumelifeneri Kalesi, yukarıda sözüedilen dış etkenlere bağlı olarak özgün unsurlarının birçoğunu yitirmiştir. Güneybatı seğirdimi üzerinde yer alan dendanların zaman içinde ortadan kalktığı, seğirdim üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Bununla beraber güneybatı-kuzeybatı köşesindeki atış deliği yıkılmış ve bütünlüğünü yitirmiştir. Aynı seğirdim üzerinde güneybatı-güneydoğu köşesinde günümüzde varolamayan bir atış deliğinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe, Pertusier'in 1817 tarihli gravüründe ve Henri'nin 1855 tarihli gravüründe sözü edilen dendanlar gösterilmiştir(Şekil D16, Şekil G2, Şekil G5).

Giriş avlusunun her iki yanında iki adet bina olduğu 1838 tarihli haritada belgelenmiştir(Şekil D16). Sözü edilen avlunun güneydoğu tarafındaki duvar kalıntıları bu binalardan bir tanesinin

alt yapısı olmalıdır. Bu bina Moreno'nun 1790 tarihli ve Pertusier'in 1817 tarihli gravürlerinde gösterilmiştir.

Üst avludan girilen Batı Kulesi'nin dendanları, özgün cephe düzeni ile iç mekan kurgusu yapılan değişiklikler sonucu ortadan kalkmıştır. Batı Kulesi'nin içindeki KB1 ve KB2 kodlu kapıların doğramaları yitirilmiştir. Batı Kulesi'nin üzerinde dendanların üzerinde örtü bulunduğu ve bu seviyeden ikinci bir kulenin yükseldiği Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe, Pertusier'in 1817 tarihli gravüründe ve Henri'nin 1855 tarihli gravüründe resmedilmiştir(Şekil D16, Şekil G2, Şekil G5). Bu strüktürler zaman içinde kaybolmuştur.

Güneydoğu duvarı üzerinde bulunan huruç kapısının doğraması ve alt avludan girilen KZ01 kodlu sarnıcın önündeki çeşme ve kitabesi yitirilmiştir. Kemerli açıklıklardan K2K ve K3K' da kuzeybatı cephesinde taş lentoların bulunması diğer tüm açıklıklarda benzer lentoların varolduğunu ancak zaman içinde ortadan kalktığını göstermektedir.

Alt avludan seğırdime çıkan merdivenin eriştiği taş platformun gözetleme kulesi ya da nöbethane işlevini yerine getirdiği düşünülürse üzerinde zaman içinde ortadan kalkmış bir örtü bulunması gerektiği anlaşılmaktadır. Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe bu platform üzerindeki çatı gösterilmiştir(Şekil D16). 1838 tarihli haritada bu örtünün kıma çatı tipinde olduğu belgelenmiştir(Şekil C9).

Alt avluyu saran seğırdimlerdeki dendanlarda yıkılmaya bağlı yükseklik kaybı görülmektedir. Sözü edilen dendanların Doğu Kulesi'ne bitiştigi ve Batı Kulesi'ne bitiştigi yerlerde 2 adet atış deliği bulunmaktadır. Bunlardan ikincisi bütünlüğünü yitirmiş durumdadır. Bu dendanlar üzerinde zaman içinde yitirilmiş atış deliklerinin bulunduğunu düşünmek olasıdır.

Bununla birlikte dendanlar güneydoğu-doğu, doğu-kuzeydoğu, kuzeydoğu-kuzey, kuzey-kuzeybatı köşelerinde pahlanmakta, ancak dendanlar özgün yüksekliklerini kaybettiklerinden bu noktalarda ne gibi bir işlev gerçekleştirildiği kesin olarak bilinmemektedir. Bu noktalarda 4 adet atış deliği bulunması olasıdır. Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe güneydoğu beden duvarı üzerindeki dendanlar, huruç kapısı ve atış delikleri gösterilmiştir(Şekil D16).

Yokolan yapı bileşenlerinin Doğu Kulesi'ndeki incelemesi Bölüm 4.8.2'de, Ana Giriş Kapısı'ndaki incelemesi Bölüm 4.9.2'de ele alınacaktır.

4.7.3 STRÜKTÜREL BOZULMALAR

Rumelifeneri Kalesi'nde zaman içinde bakımsızlık ve kötü kullanım sonucu yapısal bozulmalar oluşmuştur. Bunlardan ilki Ana Giriş Kapısı'nın kuzeybatı yanında, güneybatı cephesi beden duvarı üzerindeki boşluktur. Bu boşluk müdahale görmediği takdirde üstünde yer alan seğirdimin çökmesine neden olacaktır.

Diğer strüktürel bozulma, giriş avlusunun güneydoğu tarafında kalan ve 'kışlak' adı verilen yapılara ait duvar kalıntılarının bütünlüklerini ve sürekliliklerini yitirmiş olmalarıdır.

Batı Kulesi önündeki giriş avlusunu sınırlandıran istinat duvarının zaman içinde tahrip olduğu ve Batı Kulesi ile birleştiği noktada önemli bir bölümünün yıkıldığı anlaşılmaktadır.

Üst avlu ile alt avluyu birbirine bağlayan kaba yonu taş merdivenin basamaklarında bozulmalar ve çökmeler, taşlarda kayıplar olduğu görülmektedir.

Kuzeydoğu seğirdimindeki platforma çıkan moloztaş konstrüksiyon merdivenin basamaklarındaki ve oturduğu taşıyıcı duvardaki taşlarda kayıplar meydana gelmiştir.

Kuzeydoğu seğirdimi üzerinde konumlanan platformu, cephede taşıyan konsollardan bir tanesi kırıktır ve bununla beraber üzerinde yer alan taş döşemenin bir bölümü çökmüştür.

Doğu Kulesi'ndeki strüktürel bozulmalar Bölüm 4.8.3'te ve Ana Giriş Kapısı'ndaki strüktürel bozulmalar Bölüm 4.9.3'te ele alınacaktır.

4.7.4 MALZEME BOZULMALARI

Yapıdaki bozulmalara neden olan doğal etkenlerin başında Boğaz'ın kuzeyinden esen rüzgarların, deniz tuzu ile birleşerek binanın taş duvarlarını tahrip etmesi gelmektedir. Kale duvarlarının tüm yüzeylerinde taşlarda aşınma ve kırılmalar görülmektedir. Alt avludaki kemerli açıklıkların tonozlarında, derz boşalmaları ile tuğlalarda aşınma ve bozulma ile sıva dökülmeleri gözlemlenmiş, oluşan boşluklarda tuz birikimi saptanmıştır. Rüzgarın yapıya bir diğer olumsuz etkisi çevreden taşınan tohumların üst avluda, Batı Kulesi'nin güneydoğu, doğu ve güney cephelerinde bitkilerin büyümesine ve alt avlu genelinin çimlenmesine neden olmuştur.

Rumelifeneri Köyü İstanbul'un en çok yağış alan bölgelerinden biridir. Yağmur sularının duvar yüzeylerinden akarak, yapının zemine oturduğu noktalarda topuk aşınması olarak

adlandırılan oyulmaya neden olduğu bilinmektedir. Bu tür noktalarda yitirilen malzeme üzerindeki bölüm konsol çalışmakta ve strüktürel sorunlar doğurmaktadır. Bu bozulma kalenin tüm cephelerinde saptanmış ve en belirgin olarak güneybatı cephesinin her iki köşesinde tespit edilmiştir. Müdahale edilmemesi durumunda duvarlarda yapısal hasarların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Yapı, kış mevsimi boyunca don olayının etkisi altındadır. Yağmur, kar ve dalgalar ile binaya ulaşan su, taş malzeme üzerindeki kılcal çatlaklara girerek, donduğunda genişmekte ve yüzeyden parçaların kopmasına, zamanla taşın bütününe yüzeyden ayrılmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı Kalenin tüm cephelerinin yüzeylerinde ve köşelerinde taşların pek çoğunun niteliğini kaybettiği ve kimi yerlerde tümüyle yok olduğu saptanmıştır.

Konumu nedeniyle Rumelifeneri Kalesi'ne dalgalar kolaylıkla ulaşmaktadır. Deniz seviyesine en yakın konumdaki doğu, kuzeydoğu ve kuzey cephelerinin alt seviyelerinin taş yüzeylerinde dalgaların mekanik ve kimyasal etkisinden kaynaklanan aşınmalar bulunmaktadır.

Doğu Kulesi'ndeki malzeme bozulmaları Bölüm 4.8.4'te ve Ana Giriş Kapısı malzeme bozulmaları Bölüm 4.9.4'te incelenecektir.

4.7.5 EK VE DEĞİŞİKLİKLER

Rumelifeneri Kalesi zaman içinde değişen gereksinimlere yanıt verebilmek için bazı değişikliklere uğramıştır. Bu ekler kalenin özgün tasarımı ile bağdaşmamakta ve yapının bütünlüğünü bozmaktadır. Batı Kulesi'nin tüm cephelerinde pencereler geç bir dönemde açılmış, iç mekanda da B.A. kolon ve kiriş sistemi ile bunun üzerinde de B.A. çatı döşemesi oluşturulmuştur. B.A. sistemin arasına duvarlar örülerek tümel mekan bölümlere ayrılmış ve yapının özgün niteliği yokedilmiştir. Çatıda bulunan betonarme gözetleme kulesi ve tuğla babalar kalenin özgün kitle nitelikleri ile bağdaşmamaktadır.

Batı Kulesi'nin güneybatı, batı ve kuzeybatı cephelerinde yüzey çimento harçlı sıva ile kaplanmış, tüm cephelerde pencerelerin kenarları aynı harçla sıvanmıştır. Zaman içinde bakımsızlık yüzünden sıva yer yer dökülmüş, niteliksiz bir görünüme sahip olmuştur.

Alt avludaki kuzeybatı beden duvarı üzerindeki K6K kodlu kemerli açıklık ortada bir kapı boşluğu bırakılacak biçimde kapatılmış, bunun önüne moloztaş konstrüksiyonla bir duvar inşa edilmiş ve üzeri çimento harçlı sıva ile kaplanmış. Sözü geçen duvarın yapımında diğer

açıklıkların duvarlarından taş alınarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Alt avluyu ederek çevreleyen ve alt avlu özgün düzenini oluşturan kemer dizisi bu 20.yy eki ile niteliğini kaybetmiştir.

Kalenin cepheleri boyanmıştır. Açık hava koşullarının etkisi ile boya yer yer kabarmış ve kalenin özgün görünümünün bozulmasına yol açmıştır. Doğu Kulesi'ndeki ek ve değişiklikler Bölüm 4.8.5'te ve Ana Giriş Kapısı ek ve değişiklikler Bölüm 4.9.5'te incelenecektir.

4.8 DOĞU KULESİ'NDE BOZULMALAR(Şekil I58-71)

4.8.1 DIŞ ETKENLERDEN KAYNAKLANAN BOZULMALAR

Doğu Kulesi, kalenin diğer bölümleri gibi terkedilmiş olduğundan doğa koşullarının olumsuz etkilerine açıktır. Doğu Kulesi'ndeki bozulmaların başlıca nedenleri rüzgar ve yağıştır.

Bunun yanı sıra insanların ve hayvanların da tahribata neden olduğu tespit edilmiştir. DZ01, DZ02 mekanlarında ve kubbenin üstünde atıklar toplanmaktadır.

4.8.2 YOKOLAN YAPI BİLEŞENLERİ

Doğu Kulesi zaman içinde birçok özgün elemanını yitirmiştir. Bunların başında kapı, pencere gibi ahşap unsurlar gelmektedir. DZ01 kodlu hacmi DZ02 kodlu hacme bağlayan KDZ1 kodlu kapının doğraması, DZ03 kodlu merdiven sahanlığının önünde yer alan KDZ2 kodlu giriş kapısının doğraması, D102 kodlu sahanlıktan güneydoğu seğirdimine açılan KD11 kodlu kapının doğraması zaman içinde yokolmuştur.

Kulenin içinde kubbenin üstünde yer aldığı düşünülen ahşap strüktür ve ahşap kat döşemesi ortadan kalkmıştır. Gravürlerde dendanlar üzerinde çatı strüktürü ve kalenin içinden yükselen bir kule gösterilmiştir. Sözü edilen unsurlar günümüzde mevcut değildir.

4.8.3 STRÜKTÜREL BOZULMALAR

Bakımsızlığa ve vandalizme maruz kalan Doğu Kulesi'nin yapısal hasarlarının başında DZ01 mekanı üzerindeki tuğla tonozda görülen çökme gelmektedir. Bu tonozun üzerinde çatı konstrüksiyonunun bulunup bulunmadığına dair herhangi bir veri yoktur. Rüzgarla taşınan tohumlardan büyüyen ağaçların kökleri tuğla örgü arasına girerek tonozun yapısal

özelliklerinin bozulmasına neden olmuştur. Rüzgarla gelerek örtü üzerinde biriken ve fazla yüke neden olan toprak da bu deformasyona katkıda bulunmuş olmalıdır. DZ01 mekanının çift sıra kuzey duvarında yıkılma görülmektedir.

1.kat döşemesinin yitirilmesinin ardından yukarıda oluşan ağaç ve çalılar DZ02 kodlu cebehane hacminin kubbesinin tepe noktasında bir delik açılmasına neden olmuştur.

D201 kodlu merdiven sahanlığında yer alan ve günümüzde mevcut olmayan 1.kat döşemesine açılan kapının kenar taşları ve üst örtüsü tahrip olmuştur.

Kulenin cephelerindeki strüktür bozukluklarının başında güneybatı, güneydoğu ve doğu cephelerindeki atış yarıklarının köşelerindeki taş kayıpları gelmektedir.

Dendanların sekizgen plan şemasına oturan iç ve dış köşelerinde taş kaybına görülmektedir. Tüm cephelerde dendanların strüktürel bütünlüğünde taş kaybı ile bozulmalar meydana gelmiş, güneydoğu cephesinde ve doğu cephesinin güneydoğu cephesi ile birleştiği köşede yıkılma saptanmıştır

4.8.4 MALZEME BOZULMALARI

Doğu Kulesi'nde doğal etkenlerle ve insan eli ile oluşmuş malzeme bozulmalarına rastlanmaktadır. Zemin katta ve kubbenin üstünde atık birikmektedir. Taş merdivenlerin basamaklarında kırılmalar, aşınmalar ve taş kayıpları bulunmaktadır.

Tüm cephelerde yağmur suyunun sebep olduğu topuk aşınması görülmektedir.

Kuzeybatı cephesi ile batı cephesinin birleştiği köşesinin alt kotunda sözü geçen bozulma oluşmuş, bitişiğinde büyüyen ağaçlar nedeni ile tahribatın boyutu büyümüştür. Üzerindeki kotta yer alan köşe taşlarının konsol çalıştığı düşünülürse, müdahale edilmediği takdirde bu hasarın strüktürel sorunlar doğurması hatta bu köşenin yıkılması kaçınılmazdır.

DZ01 mekanı üzerindeki tonoz üstünde, DZ02 mekanı üzerindeki kubbe üstünde ve dendanların iç yüzey köşe ile diplerinde ağaçlar ve bitkiler büyümüş, bunlar taş ve tuğla örgüde bozulmalara neden olmuştur.

Tüm kulenin yüzeylerinde rüzgar, yağmur suyu ve deniz suyunun etkileri sonucu derz boşalmaları, tuğla aşınmaları ve kırılmaları bulunmaktadır.

4.8.5 EK VE DEĞİŞİKLİKLER

Doğu Kulesi, kale içerisinde özgünlüğünü en iyi korumuş ve ilk tasarıma en fazla referans veren bölümdür. Saptanan tek değişim, DZ02 kodlu hacmin kuzeybatı duvarında, DZ03 mekanına açılmış olan PDZ1 kodlu penceredir. Bu pencerenin kenarları çimento harçlı sıva ile sıvanmıştır. Dış mekan ile bağlantısı sadece bir kapı ile kurulması esas alınan cebehane hacminin niteliğini ve bütünlüğünü bozulmuştur.

4.9 ANA GİRİŞ KAPISI'NDA BOZULMALAR(Şekil I72-74 arası)

4.9.1 DIŞ ETKENLERDEN KAYNAKLANAN BOZULMALAR

Ana Giriş Kapısı olumsuz doğa koşullarına ve vandalizme açık durumdadır. Birçok bileşeni zaman içinde yok olmuştur.

Tüm binanın terk edilmiş olması ve Ana Giriş Kapısı'nda yapılan kötü onarımlar bozulmalara yol açan diğer etkenlerdir.

4.9.2 YOKOLAN YAPI BİLEŞENLERİ

Yokolan yapı bileşenlerinin en önemlisi dış cephedeki çıkma ve onun üstünde yer alan çatı konstrüksiyonudur. Bu çıkmanın dendanlı bir sisteme sahip olduğu düşünülmektedir. Dendanların üzerinde 1838 tarihli haritada ve 1784 tarihli Moreno gravüründe gösterilmiş olan gösterilmiş olan kırma çatının yer aldığı anlaşılmaktadır(Şekil C9, Şekil D16).

Çıkmayı taşıyan taş konsollardan K3 kodlu olan konsolun alt parçası ortadan kalkmıştır. Bu konsolun altında kalan yüzeydeki taş dokusu da yitirilmiştir. Sözü edilen elemanların üzerinde yer alan taş dizisinin altının boş olduğu görülmekte ve gerekli müdahale yapılmadığı takdirde daha büyük hasarlara neden olacakları anlaşılmaktadır.

Yukarıda bahsedilen çıkmanın her iki yanında yer alan atış deliklerinin üst bölümleri ortadan kalkmış ve bütünlükleri bozulmuştur.

Ana Giriş Kapısı'nın kapı kanatları zaman içinde ortadan kalkmıştır. Seğirdime çıkan merdivenlerin basamaklarında taş kayıpları bulunmaktadır.

4.9.3 STRÜKTÜREL BOZULMALAR

Ana Giriş Kapısı'ndaki en büyük yapısal bozulma, seğirdime çıkan merdivenlerin dış cepheye bakan yan duvarlarında taş kaybına bağlı olarak görülen boşluklardır. Bu boşlukların üzerinde yer alan taş doku konsol çalışmaktadır. Gerekli müdahale yapılmadığı takdirde strüktürel hasarlara neden olması kaçınılmazdır.

İç cephede kapı boşluğunun güneydoğu köşesinde taş kaybı bulunmakta, bundan dolayı kapı kemerinin üzerine oturduğu üzengi taşı konsol çalışmaktadır. Gerekli müdahale yapılmazsa gelecekte, sözü edilen köşenin ve kemerin yıkılması gibi hasarların ortaya çıkması mümkündür.

4.9.4 MALZEME BOZULMALARI

Ana Giriş Kapısı'nın genelinde olumsuz doğa koşullarının etkisi ile derz boşalmaları saptanmıştır. Seğirdime çıkan karşılıklı iki merdivenin basamaklarda taş kayıpları ve kırıkları bulunmaktadır.

Kapının dış cephesinde taş yüzeylerinde yağmur suyu ve tuzlu su etkisi ile aşınmalar ve kırılmalar meydana gelmiş, bazı bölgelerde taş elemanlar yitirilmiştir. Aynı etki altında kalan taş konsollardan K1'de kırılma ile aşınma, K2'de aşınma, K3'te kırılma ile aşınma, K4'te aşınma ve K5'te aşınma görülmektedir.

İç cephedeki taş yüzeylerde kırılma, aşınma ve yer yer kayıplar saptanmıştır.

Ortadan kalkmış çatı konstrüksiyonun kemer üzerindeki alt yapısı yüzeyinde çimlenme ve bitki büyümesi görülmektedir. Bu bitkilerin gelişmesi ve köklerinin ana kemere kadar ulaşması durumunda kemerde çatlaklar ve yıkılma gibi hasarlara neden olacağı düşünülmektedir.

Seğirdim merdivenleri üzerindeki tonozda derz boşalması ile tuğlalarda aşınma ve kırılma görülmektedir.

4.9.5 EK VE DEĞİŞİKLİKLER

Ana Giriş Kapısı'nda değişikliğe uğramış tek eleman tuğla kemerdir. Bu bölüm, çimento harçlı sıva ile sıvanmıştır. Tuğla niteliği ile uyuşmayan bu sıva yüzeyinde kararma ve tuzlanma meydana gelmiş, kemerin estetik özelliği bozulmuştur.

5. RESTİTÜSYON

Savunma tekniklerinde 19.yy'ın ikinci yarısından sonra yaşanan ilerlemeler ve teknolojik gelişmeler kale ve tabyaların mimarisinde değişiklikler yapılmasına yol açmıştır. Bunlar, yapıları çağın gereksinimlerine uygun hale sokmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Rumelifeneri Kalesi zaman içinde müdahale görmüş, bazı bölümleri tamamen değişikliğe uğrarken, ancak bazı bölümleri özgün halini korumuştur. Yapının özgün durumunu saptayabilmek için başvurulacak kaynak sayısı sınırlıdır. Bunların başında 1838 tarihli 'Mekteb-i Hayriye Mansura'nın Boğaziçi Haritası' gelmektedir(Şekil C8-9). Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bazı belgelerden de kaledeki onarımlar ve yenilemeler ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır. Avrupalı gezginlerin 18.yy sonu ve 19.yy'da çizmiş olduğu gravürler de kalenin ilk yapıldığı dönemdeki özellikleri açısından fikir vermektedir. Bunlardan ilki basım tarihi 1790 olan 'Boğaziçi Rumeli Yakasında Kale' isimli Joseph Moreno'nun 'Viage a Constantinople en el ano de 1784' isimli eserindeki gravürüdür(Şekil D16). Bir başka çizim ise Pertusier'in 1817 yılında yapmış olduğu 'Rumeli Feneri' isimli gravürdür(Şekil G2). Jean-Baptiste Henri, ilki 1854'te, diğeri 1855'te basılan 'Boğaziçi, Karadeniz girişinde Rumeli Feneri' isminde iki betimleme hazırlamıştır(Şekil G4-G5).

5.1 RUMELİFENERİ KALESİ'NİN RESTİTÜSYONU (Şekil I92-I104 arası)

Kalenin ana plan şemasında bir değişiklik yapılmamış ve 1838 tarihli haritada belgelenmiş özgün şeklini korumuştur. Kalenin Batı Kulesi'nin doğu-güneydoğu köşesinden başlayan ve 29.57m boyunca devam eden istinat duvarı, 1838 tarihli haritada gösterilmiş olan ve o tarihte kalenin önünde yer alan avluyu çevreleyen duvarın kalıntısı olmalıdır (Şekil I92). Kalenin güneydoğusunda moloztaş tuğla almaşık konstrüksiyon bir yapının ve üst örtü olarak tuğla konstrüksiyon örtünün parçası vardır (Şekil I92). Aynı haritada, kalenin ön avlusunda başka yapıların plan şemaları da gösterilmiş olduğuna göre, sözü geçen kalıntı Rumelifeneri Kalesi'nin ek binalarından birine ait olmalıdır. (Şekil C8).

Ana Giriş Kapısı Bölüm 5.3'te ele alınacaktır. Üst avludaki dendanların izleri sözü edilen beden duvarı boyunca görülmektedir. 1838 tarihli haritada, bu dendanların varlığı

görülmüştür (Şekil C9). Yine bu seğirdimin üzerinde kuzeybatı köşesindeki harap atış deliği özgün dendan kotunun daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Sözü edilen cephenin güneydoğu köşesinde bu atış deliğinin simetriği yer aldığı düşünülebilir. Güneybatı duvarı üzerindeki dendanlar Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe, Pertusier'in 1817 tarihli gravüründe ve Henri'nin 1855 tarihli gravüründe görülmektedir (Şekil D16, Şekil G2, Şekil G5). Restitüsyon projesinde bu dendanlar ve atış delikleri gösterilmiştir (Şekil I94, Şekil I100).

Üst avludaki Ana Giriş Kapısı'nın önünden başlayan ve Batı Kulesi önüne kadar devam eden taş döşeme, yapım tekniği ve malzeme özelliği ile özgün olduğunu düşündürmektedir. Her iki döşemenin özgün olduğu 1838 tarihli haritada alt avlu çevresini dönen döşemenin gösterilmiş olmasından anlaşılmaktadır (Şekil I94).

Giriş avlusunun güneydoğu tarafında yer alan duvar kalıntıları üstlerinde bulunan bir binanın varlığına işaret etmektedir. 1838 tarihli haritada giriş avlusunun her iki yanında kırma çatılı iki adet bina gösterilmiştir (Şekil C9). Bu belge sözü edilen duvar kalıntılarının, yok olan kırma çatılı binaların temelleri olduğu görüşünü desteklemektedir. Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe ve Pertusier'in 1817 tarihli gravüründe, üst avlunun üzerinde konumlanan binalar beden duvarlarının ardından görülmektedir (Şekil D16, Şekil G2). Restitüsyon projesi kapsamında bu binalar ve orta sofalı dörtgen geleneksel konut plan şemalı 3 katlı ahşap konstrüksiyon yapılar olarak düzenlenmiştir (Şekil I94-99 arası). Her ikisine de +19.00m kotundan girilmekte, 1.kat +22.00m kotunda ve 2.kat +25.00m kotunda konumlanmaktadır (Şekil I94-96 arası).

Güneydoğu beden duvarındaki 6, doğu beden duvarındaki 4, kuzeydoğu beden duvarındaki 6, kuzey duvarındaki 4 ve kuzeybatı duvarlarındaki 6 adet kemerli açıklık özgündür. 1838 tarihli haritada bu kemerli açıklıklar, aynı sayıda ve plan şemasında gösterilmiştir (Şekil C9). Sözü edilen kemerli açıklıklardan K6K kodlu olanı geç dönemde müdahale görmüştür. Önünde yer alan taş döşeme üzerinde kuzeybatı yönünde 1.45m, güneybatı yönünde 1.79m 0.46m kalınlığında bir duvar oluşturulmuş, kemerin içi bir kapı boşluğu bırakılacak şekilde örülmüştür. Aynı açıklığın kuzeybatı cephesi üzerindeki boşluğu doldurulmuştur. Sözü edilen

geç dönem ekleri çimento harçlı sıva ile kaplıdır. İçlerinde topların yerleşmiş olduğu düşünülen bu kemerli açıklıkların özgün hali ile kapalı olmaları olanaksızdır.

Güneydoğu beden duvarı üzerinde yer alan huruç kapısı 1838 tarihli haritada gösterilmemiştir, ancak kullanılan malzeme ve yapım tekniği özgün kemerli açıklıklar ile örtüşmektedir. Bu kapının doğraması yitirilmiştir, ancak dışarı açılan bir kanadı olduğu kalenin güneydoğu cephesinde kapı boşluğunun her iki yanındaki izlerden anlaşılmaktadır (Şekil I93, Şekil I101). Alt avludan yükselen merdivenin seğirdimde ulaştığı platform özgündür. Sözü edilen platformun üzerindeki kırma çatı yitirilmiştir, ancak 1838 tarihli haritada gösterilmiştir. Alt avludan buraya çıkan merdiven aynı haritada belgelenmemiştir (Şekil C9). Buna göre seğirdime çıkan bu basamakların 1838'den sonra yapılmış bir dönem eki olduğu kabul edilmektedir (Şekil I93). Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe bu platform üzerindeki kırma çatı gösterilmiştir (Şekil D16). Restitüsyon kapsamında seğirdim üzerindeki bu platform, bir gözetleme kulesi ya da nöbethane olduğu düşünülerek çatısı ile beraber projelendirilmiştir (Şekil I93-94, Şekil I102).

Tüm güneydoğu, doğu, kuzeydoğu, kuzey seğirdimlerinde denden kotu +17.30m iken güneydoğu seğirdiminin, doğu kulesinin kuzeydoğu cephesine birleştiği noktada +19.44m ve kuzeybatı seğirdiminin kuzey-kuzeybatı köşesinden itibaren yükselerek Batı Kulesinin kuzeydoğu cephesine birleştiği noktada +21.00m kotunda sonlanması özgün hali ile dendanların tüm beden duvarı boyunca daha yüksek bir kota sahip olduğuna işaret etmektedir (Şekil I94). Güneydoğu seğirdiminin Doğu Kulesi'ne, kuzeybatı seğirdiminin Batı Kulesi'ne bitiştiği yerlerde bulunan atış delikleri özgündür. Bunlardan ilki diğerine göre daha sağlamdır. Bununla birlikte dendanlar güneydoğu-doğu, doğu-kuzeydoğu, kuzeydoğu-kuzey, kuzey-kuzeybatı köşelerinde pahlanmaktadır. Bu noktalarda 4 adet atış deliği bulunması olasıdır (Şekil I94). Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe güneydoğu beden duvarı üzerindeki dendanlar, huruç kapısı ve atış delikleri resmedilmiştir (Şekil D16). Restitüsyon projesinde dendanlar üzerlerinde yer alan atış delikleri ile beraber özgün yüksekliklerinde gösterilmiştir (Şekil I101-103 arası).

Batı Kulesi, kalenin zaman içinde en çok değişikliğe uğramış bölümüdür. Güneydoğu cephesinde yer alan KB1 kodlu tuğla kemerli giriş kapısının iç yüzeyi geç dönemde çimento

harçlı sıva ile kaplanmıştır. Kulenin diğer kapısı ise seğirdime kuzeydoğu cephesinden çıkış veren tuğla kemerli KB2 kapısıdır. Her iki kapının özgün doğramaları yitirilmiştir. KB2 kodlu kapı kanadının dışa açıldığı kuzeydoğu cephesi üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır. Pencereler, iç mekandaki bölme duvarlar, çatıdaki kule ve çatı döşemesinin yapımında kullanılan harman tuğlası ve B.A. malzeme geç dönem ekleri olduğuna işaret etmektedir. Çatı kulesinin çatı döşemesinde oturduğu boşluğun kuzeydoğu duvarına paralel olduğu gözönünde bulundurularak, bunun daha önceden varolan dendanlara çıkan bir merdiven boşluğunun hizasını tanımladığı düşünülmektedir (Şekil I94-97 arası). 1838 tarihli haritada Batı Kulesi'nin dendanları ile ilgili herhangi bir çizim görülmemektedir (Şekil C9). Ancak Doğu Kulesi'nin özgün olduğu düşünülen dendanları da aynı haritada işlenmediği için Batı Kulesi'nin özgün tasarımında dendanların varolmadığını söylemek olanaksızdır. Özgün dendanlar zaman içinde müdahale görmüş ve ortadan kalkmış olmalıdır.

Batı Kulesi'nin üzerinde dendan seviyesinden yükselen ikinci bir kule Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe ve Henri'nin 1855 tarihli gravüründe görülmektedir (Şekil D16, Şekil G5). 1838 tarihli haritada Batı Kulesi içiçe iki sekizgen plan şeması ile gösterilmiştir. İçteki sekizgen plan şemasının sözü edilen ahşap kuleye ait olduğu anlaşılmaktadır (Şekil C9). Bu kulenin ahşap olduğu, Batı Kulesi gibi sekizgen plan şemasına sahip olduğu ve cephelerinde pencerelerin bulunduğu düşünülmektedir. Restitüsyon çalışmaları kapsamında kulenin içine ahşap dikmeler ve kirişlerle taşınan bir 1. Kat döşemesi ve bu sistemle taşınan ahşap kule yerleştirilmiştir (Şekil I94-103 arası). Giriş katı +18.50m kotunda, 1.kat döşemesi +22.55m kotunda, 2.kat döşemesi +26.60m kotunda, 3.kat döşemesi +29.60m kotunda yer almaktadır. Ahşap konstrüksiyon merdiven doğu duvarına paralel biçimde uzanan 9 basamaklıdır ve 0.41m ıht yüksekliğindedir (Şekil I94-98 arası).

Doğu Kulesi'nin özgün durumunu saptama çalışması Bölüm 5.2'de ele alınacaktır.

Sarnıcın batısından üst avludan alt avluya erişilmesini sağlayan taş merdiven özellikleri bu merdivenin özgün olduğuna veri oluşturmaktadır. 1838 tarihli haritada işlenmiştir. Sözü geçen haritada alt ve üst avluyu birbirine bağlayan ikinci bir merdiven gösterilmiştir (Şekil C9). Günümüzde bu merdiven yitirilmiştir, ancak üst avludan alt avluya inen 3 patika bulunmaktadır. Bunlardan ilki üst avlunun güneydoğudaki istinat duvarının Batı Kulesine

birleştigi noktada yer almaktadır. Bunun özgün hali ile bir merdiven işlevi görmesi olanağı yoktur, çünkü 1838 tarihli haritadan, sözü geçen istinat duvarının Batı Kulesinin güneydoğu-doğu köşesinde sonlandığı anlaşılmaktadır. Patikalardan ikincisi alt avluda yer alan sarnıcın doğu tarafına inmekte ve basamak izleri taşımaktadır. Sonuncu patika, giriş avlusunun güneydoğu bölümünün altındaki özgün moloztaş konstrüksiyon istinat duvarının önünden Doğu Kulesi'nin girişine doğru inmekte ve 1838 tarihli haritadaki merdivenin yeri ile örtüşmektedir (Şekil C9). Restitüsyon kapsamında ikinci merdiven sözü edilen rampa olarak projelendirilmiştir (Şekil I94, Şekil I99).

T.C. Osmanlı Arşivi Cevdet Tanzimi belgelerinde çok sık bahsedildiği gibi Karadeniz Boğazı Kalelerindeki su ihtiyacına yanıt verebilmek için birçok çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda alt avludaki sarnıç, kale ile beraber tasarlanmış ya da erken bir dönemde eklenmiştir. Sarnıcın önünde yer alan çeşme ve kitabesi ortadan kalkmıştır (Şekil I93, I99).

Osmanlı Arşivi'nde Rumelifeneri Kalesi binalarının keşiflerinin yapılmış olduğu ve belirtilen şekilde onarımları ve yenilenmeleri için gereken paradan bahsedilmektedir. Burada sözkonusu yapıların hangileri olduğuna açıklık getirilmemiştir.

Aynı kaynakta taş konstrüksiyon, kirpi saçaklı kiremit döşeli bir duvar ve bunun üzerinde de çift kanatlı bir kapının yapılmasından sözedilmektedir ([47]). Bahsedilen kapı ve duvarın kalenin neresinde olduğu bilinmemektedir.

Kalenin içindeki kışlakların çatı yatağı ile kiremit aktarması yapılacağı, tavan, döşeme, duvar, sıva ve pencere doğramalarının onarılacağı; nöbethanede kanatların yenilenmesi gerektiği Başbakanlık Arşivi'ndeki başka bir belgede belirtilmektedir ([46]). Sözü geçen nöbethanenin kalenin içindeki konumunu bilmek olanaksızdır.

5.2 DOĞU KULESİ'NİN RESTİTÜSYONU(Şekil I105-I119 arası)

Doğu Kulesi, kalenin özgünlüğünü büyük ölçüde korumuş bir bölümdür. Zemin kattaki DZ01 kodlu mekan özgündür ve 1838 tarihli haritada işlenmiştir (Şekil C9). Özgün DZ02 kodlu cebehane mekanının kuzeybatı duvarında +14.83m kotuna oturan, kenarları çimento harcı sıvalı pencere geç dönemde açılmıştır (Şekil I104-106 arası).

+19.83m kotunda merdiven basamağı geniş tutulmuş ve buradan zaman içinde ortadan kalkmış olan D201 kodlu mekana giriş verilmiştir. Bu döşemenin +19.88m kotunda girinti yapan duvarlara ve karşısındaki duvar içindeki kiriş yuvalarına oturan kirişler üzerine yerleştiği düşünülmektedir (Şekil I106). Sözü geçen basamaktan sonra dendanlara kadar çıkan merdiven orjinaldir (Şekil I106).

Her cephede 3 parçalı bir sisteme sahip olan Doğu Kulesi'nin dendanları özgündür. (Şekil I112-119 arası). 1838 tarihli haritada bu dendanlar belgelenmemiş olsalar da, Anadolu yakasından bir bakışla hazırlanmış olan Pertusier'in 1817 tarihli gravüründe ve Henri'nin 1855 tarihli gravüründe gösterilmiştir (Şekil C9, Şekil G2, Şekil G5).

Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe, Pertusier'in 1817 tarihli gravüründe ve Henri'nin 1855 tarihli gravüründe sözü edilen dendanlar ile bu seviyeden itibaren yükselen bir kule resmedilmiştir (Şekil D16, Şekil G2, Şekil G5). 1838 tarihli haritada Doğu Kulesi, içiçe iki sekizgen plan şeması ile gösterilmiştir. İçteki sekizgen plan şemasının sözü edilen ahşap kuleye ait olduğu anlaşılmaktadır (Şekil C9). Bu ikinci kulenin yukarıda bahsedilen ahşap kirişlere oturan ahşap dikmelerle ve onlara bağlanan ahşap kirişlerle taşınan, Doğu Kulesi gibi sekizgen plan şemasına sahip bir yapı olduğu düşünülmektedir. Restitüsyon projesinde bu kulenin girişi mevcut merdivenin dendanlara eriştiği yüzey olan güneydoğu cephesine yerleştirilmiştir (Şekil I106-111 arası). Sözü edilen kulenin 2 katlı olduğu, ilk katının dendanların seğirdimi ile aynı kotta olduğu, bir üst katın +26.40m kotunda olduğu düşünülmektedir.

Başbakanlık Arşivi'nde, cebehane kulesi üzerinde çepeçevre meşe ağacından kanat yenilenmesinden bahseden bir belge bulunmaktadır ([46]).

5.3 ANA GİRİŞ KAPISI RESTİTÜSYONU (Şekil I120-I124 arası)

Ana Giriş Kapısı kalenin özgün parçalarından biridir (Şekil I120).

Kapının kemeri üzerinde yer alan taş konsollar, zaman içinde yitirilmiş bir çıkmayı taşıyor olmalıdır. Bu çıkmanın üzerinde dendanların yer aldığı düşünülmektedir (Şekil I120-122 arası). 1838 tarihli harita giriş kapısı üzerinde güneybatı cephesi hizasından çıkıntı yapan

kırma çatılı bir örtüyü göstermektedir (Şekil C9). Moreno'nun 1790 tarihli gravüründe, bu kırma çatı resmedilmiştir (Şekil D16).

Kapının konsol seviyesinde, zaman içinde bütünlüğünü yitirmiş atış delikleri olduğu ve bunların saçak hizası altında kaldığı düşünülmektedir.

Kapının dışa açılan iki kanadı olduğu ve bunun zaman içinde ortadan kalktığı güneybatı cephesi üzerindeki izlerden anlaşılmaktadır (Şekil I120).

6. RESTORASYON (Şekil I125-I134 arası)

6.1 MÜDAHALE YÖNTEMLERİ

6.1.1 EK TEMİZLEME-YIKMA-KALDIRMA

Dış hava koşullarına açık olması nedeni ile terk edilışinden sonra içerisinde bir çok bitki büyümüş olan Rumelifeneri Kalesi'nde temizleme işlemlerinin başında ağaç, çalı ve yabani otların yok edilmesi gelmektedir. Üst ve alt avludaki istenmeyen bitkiler ile Doğu Kulesi cebehane kubbesi üzerinde yetişmiş ağaç ve çalıların yapıya zarar vermeyecek şekilde hassas yöntemlerle sökülmesi gerekmektedir.

Kuzeybatı beden duvarı üzerindeki K6K kodlu kemerli açıklığın önündeki duvar ve kemer içindeki geç dönem eki kapı boşluğunun yanlarındaki duvar örgüsü yıkılacaktır. Kuzeybatı cephesinde sözü edilen kemerli açıklığın içindeki geç dönem eki dolgu kaldırılacaktır.

Batı Kulesi'nin içindeki b.a. çatı döşemesi, çatı kulesi, kolon-kiriş sistemi ve bunların arasında ayırıcı olarak örülmüş tuğla duvarlar kaldırılacaktır.

6.1.2 CEPHE TEMİZLEME

Rumelifeneri Kalesi'nde cepheler zaman içinde niteliksiz birçok onarım ve müdahale görmüştür. Ana Giriş Kapısı kemeri içindeki çimento harçlı sıva kaldırılacaktır. Kalenin kuzeybatı cephesinde K6K kemerli açıklığı geç dönem eklerinden arındırılması ve özgün duvar ile kemer yüzeyinde kalan çimento harçlı sıvanın temizlenmesi gerekmektedir.

Batı Kulesi'nin güneybatı, batı ve kuzeybatı cepheleri ile aynı kulenin tüm cephelerindeki geç dönem eki pencerelerin kenarları çimento harçlı sıvadan arındırılacaktır.

Batı Kulesi'nin güneydoğu ve güney cephelerinde oluşan yosunlanma ve bitki büyümesi giderilecektir.

Doğu Kulesi'nin dendan kotunda büyümüş eğrelti otları sökülecektir.

Kalenin tüm yüzeylerinde yer yer mevcut olan beyaz renkli boya temizlenecek ve deniz ile rüzgarın etkisine bağlı olarak oluşan tuz birikintileri giderilecektir.

6.1.3 SAĞLAMLAŞTIRMA

Kale bakımsızlık ve vandalizm nedeniyle birçok yapısal hasara uğramıştır. Kuzeydoğu seğirdimi üzerindeki nöbethane platformunu taşıyan konsolların kırık yerleri onararak taşıyıcı özellikleri iyileştirilecektir.

Üst avluyu taşıyan ve sarnıcın her iki yanında yer alan istinat duvarlarındaki taş kayıpları ve şekil bozuklukları giderilecek, yapısal nitelikleri geri kazandırılacaktır.

6.1.4 BÜTÜNLEME

Kalenin tüm cephelerindeki taş kayıpları giderilecek ve zaman içinde yitirilmiş tüm doğramalar dönem örnekleri incelenerek yeniden yapılacaktır.

Güneybatı beden duvarındaki oyuk doldurulacaktır. Beden duvarı üzerindeki tüm dendanlar özgün yüksekliklerine uygun biçimde inşa edilecektir.

Güneydoğu beden duvarı üzerinde yer alan huruç kapısının kemerindeki eksik tuğlalar bütünlenecek, ahşap kapı doğraması ve kanatları konacaktır. Kuzeydoğu seğirdimindeki nöbethane üstündeki çatı strüktürü yeniden yapılacaktır. Alt avludaki kemerli açıklıkların kemerleri ve tonozlarında kırık kısımlar onarılacak ve düşen tuğlalar yerine konacaktır. Dendanlardaki atış delikleri güneydoğu beden duvarı üzerindeki özgün örneğinden yola çıkılarak bütünlenecektir.

Ana Giriş Kapısı'nın kapı doğraması yerleştirilecektir. Seğirdime çıkan merdivenlerin basamaklarındaki taş kayıpları giderilecek, üst örtülerinde düşen tuğlalar yerine konacaktır.

Batı Kulesi'nin her iki kapısının kemerleri onarılarak eksik tuğlalar yerlerine konacak, ahşap doğramalar takılacaktır. Tüm cephelerde geç dönemlerde açılmış olan pencereler örülerek bütünlenecektir. Batı Kulesi'nin kuzey cephesinde gider borusunun iç mekandan dış ortama ulaştırılması için duvarın geç dönemde oyulması ile oluşan boşluk doldurulacaktır.

Doğu Kulesi'nde zemin kata girişi sağlayan kapıların kemerleri bütünlenecektir. KDZ1 ve KDZ2 kapılarının ahşap doğraması ve kanatları konulacaktır. DZ02 mekanında pencere örülerek kubbe bütünlenecektir. İç mekandaki merdivenlerin eksik taşları yerlerine konacaktır. Alt avludaki sarnıcın çeşme alını, kurnası ve kitabesi konacaktır.

6.1.5 YENİLEME

DZ01 üzerindeki tonozun aslına sadık kalınarak yeniden yapılması düşünülmüştür.

6.1.6 YENİDEN YAPIM

Kalenin içinde rekonstrüksiyon çalışmalarının başında, Ana Giriş Kapısı üzerindeki çıkma, onun üstünde yer alan dendanların ve çatı strüktürünün yeniden oluşturulması gelmektedir(Şekil I125-132).

Doğu Kulesi'nin cebehane kubbesi üzerinde günümüzde varolmayan özgün 1.kat döşemesi, modern malzeme ve tekniklerle yeniden yapılacaktır(Şekil I125-126). Bu şekilde, kubbe açık hava koşullarından korunacak, kulenin içinde 1 kat ve dolayısıyla hacim kazanılması sağlanacaktır.

6.1.7 ÇAĞDAŞ EK

Rumelifeneri Kalesi'ne yeni işlev önerirken binaya olabildiğince az müdahale edilmesi esas alınmıştır. Ancak çağdaş ekler ve düzenlemeler yapılmadan tarihi bir binayı günümüz gereksinimlerine uyarlamak olanaksızdır.

Giriş avlusunun her iki yanında restitüsyon çalışmasında saptanan binaların yerinde yeni yapılar inşa edilecektir. Dikdörtgen plan şemalarında bu çelik konstrüksiyon yapılardan güneydoğuda yer alanın 3 katlı, kuzeybatıda yer alanın 2 katlı olması uygun görülmüştür.

Giriş kapıları kuzeydoğu cephelerinde ve +19.00m kotunda yer alacaktır. Güneybatı duvarlarına dayanan merdivenlerden +22.00m kotundaki 1.kata çıkılacaktır(Şekil I125-127).

Bu binaların cam çatıları tek eğimli olacaktır. Binaların kalenin güneybatı duvarı dendanlarından yukarıya yükselmemesi ile kalenin kitle etkisinin bozulmaması düşünülmüştür. Yapıların malzemesi olarak çelik ve cam önerilmesi ile hafif ve saydam kütlelerinin olması amaçlanmıştır(Şekil I127-128, Şekil I131).

Yeni işlev, kalenin mevcut kapalı mekanları olan kulelerinin iç hacimlerinde gerçekleştirilecek rasyonel düzenlemeler ile etkinlik kazanacaktır. Bu kapsamda, Batı Kulesi'nin içinde çelik konstrüksiyon bir strüktür yapılarak 2 katlı olarak değerlendirilmesi düşünülmektedir. Çelik dikmeler, rölöve kapsamında kule beden duvarında saptanan +22.11m kotundaki kiriş çıkıntılarına oturtulacak, çelik kirişler ile birbirlerine bağlanacaktır. Ek strüktürde oluşabilecek herhangi bir burulma etkisinin önüne geçmek için sözü edilen dikmelerin arasında gergiler kullanılacaktır. 1.kat döşemesine ulaşım doğu duvarına dayanan çelik konstrüksiyon merdivenlerle sağlanacaktır(Şekil I125-126). Bölüm 6.1.4'te belirtildiği

gibi dendanlar yeniden inşa edilecek ve 1.katın üstüne sözü edilen dendanların seviyesinden yükseğe çıkmayacak çelik-cam örtü oturtulacaktır.

Doğu Kulesi'nde Bölüm 6.1.6'da belirtildiği gibi oluşturulacak 1.katın üzerine, tepe noktası dendan seviyesinden aşağıda kalarak, varolan kütle etkisini değiştirmeyecek çelik-cam bir örtü konacaktır.

6.2 YAPI İÇİN YENİ İŞLEV ÖNERİSİ

Rumelifeneri Kalesi'ne yeni işlev önerilirken, binanın özgün niteliklerinin bozulmaması, ilk tasarımına uygun düzenlemeler yapılması, esnek bir kullanım sağlanması ve yapının yaşatılması hedeflenmiştir. Bu bağlamda yapının, gelecekte barışçı ve uygar amaçlara hizmet etmesi düşünülerek müze, toplantı ve seminer merkezi ile restoran ve kafeteryaların yer aldığı bir mekan haline dönüştürülmesi önerilmektedir.

17 Ağustos 1999 Depremi'nden sonra fay hattına uzak olmasından dolayı İstanbul'un kuzey kesiminin nüfusu artmıştır. Bu bölgede toplumun kültürel ihtiyaçlarına yanıt verecek altyapı yetersizdir. Rumelifeneri Kalesi'nin boyutları İstanbul kent merkezindeki ya da yakınındaki çekim merkezlerine bir yenisini eklemek için uygun bulunmuştur.

Üst avluda çağdaş konstrüksiyonla inşa edilecek binalardan güneydoğuda yer alanın restoran binası olarak kullanılması düşünülmüştür. Zemin katında restoran, mutfak, özürlü tuvaleti ve ofisler bulunmaktadır. Galerili 1.kata restoranın üst salonu, tuvalet ve çeşitli ofisler yerleştirilmiştir. Bu yapının altına kazılarak oluşturulacak bodrum kat alt avluda düzenlenecek toplantı ya da davet gibi etkinliklerde hizmet verebilmesi için mutfak, personel odası ve teknik servis mekanlarını barındırması tasarlanmıştır (Şekil I125-127).

Kuzeybatıda yer alan binanın kafeterya ve yönetim binası olarak kullanılması öngörülmüştür. Zemin katında kafeterya, mutfak, tuvalet ve teknik servisin yer alması tasarlanmıştır. Galerili üst katta kafeteryanın ikinci bölümü, mutfak, tuvaletler, depo ve ofisler yer alacaktır. Bu binalar hafif ve saydam nitelikleri aracılığıyla, dış ortamı iç mekan ile birleştiren, kale ile deniz manzarasının birarada sunulacağı hacimler olacaktır (Şekil I124-127).

Tüm alt avlu askeri müzenin açık hava bölümü olarak tasarlanmıştır. Kemerli açıklıkların içinde dış ortamda sergilenmeye uygun nesneler yerleştirilecektir. Hava şartlarının elverdiği ölçüde orta mekanda çeşitli toplantı, organizasyon ve sergiler düzenlenecektir (Şekil I124).

Kuzeydoğu seğirdimi üzerinde yer alan nöbethanenin dendanları ve çatısı ile yeniden düzenlenerek Anadolu ile Rumeli yakaları Karadeniz sahilini gören konumu, bir seyir platformu için uygun görülmüştür. Beden duvarları üzerindeki dendanlar özgün haline uygun biçimde yükseltilerek inşa edilecektir (Şekil I124-127).

Batı Kulesi, içinde yer alan uyumsuz eklerin kaldırılması ardından 2 katlı bir iç düzenlemeye olanak sağlamaktadır. Sözü edilen kulenin plan şeması ile iç beden duvarlarının dokusu, kalenin özgün tasarımına referans vermekte, bu nedenle askeri müze için uygun bir hacim özelliği taşımaktadır. İç mekanda çelik konstrüksiyonla oluşturulacak strüktürle, kulenin 2 katlı olarak kullanımı gerçekleşecektir. Çelik-cam üst örtü, 1.katta aydınlık düzeyinin yüksek olmasını ve bütünlenen dendanların iç mekandan görülmesini sağlayacaktır. Kulenin zemin katında ordular tarihi bölümü, 1.katında silah ve teçizat bölümü yer alacaktır. Batı Kulesi'nden kuzeydoğu cephesindeki kapıdan çıkılarak seğirdim üzerinden sözü edilen açık hava müzesine ve Doğu Kulesi'ndeki diğer mekanlara ulaşılacaktır (Şekil I125-127).

Doğu Kulesi'nde zemin kattaki cebehane özgün kubbesi ile korunacaktır. Bu mekanın dış ortama kapalı olması, burada ses ve ışık yalıtımı sağlamaktadır. Sözü edilen nitelikler, seminer ya da konser salonu işlevi için elverişli bulunmuştur. Kubbenin üzerinde yer alacak çelik konstrüksiyon döşeme ve onun üstüne restorasyon kapsamında konacak çelik-cam konstrüksiyon örtü kule içinde 1.katın kullanımını sağlayacaktır. Bu çatı strüktürünün dendanların başlama hizzasında sona ermesi düşünülmüştür. Böylece dışarıdan bakıldığında kulenin kitlesel etkisinde bir değişim görülmeyecek ve doğal ışık 1.kata girebilecektir. Aydınlık düzeyi yüksek olması gereken bir kütüphane sözü edilen katta yer alacaktır (Şekil I124-127).

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma konusu olan Rumelifeneri Kalesi, İstanbul Boğazı'nın kuzeyinde yer alan, Karadeniz Boğazı Kaleleri'nin en büyüklerinden biridir. Ulaşılan Osmanlı Arşiv belgelerinden. 18.yy yapısı olduğu, zaman içinde birçok onarım geçirdiği saptanmıştır. 20.yy'da, birçok niteliksiz müdahale görmüş olan yapı haraptır. Geniş arazideki konumu nedeni ile denetlenemeyen ziyaretçilerin kötü kullanımına engel olmak için yapı ve çevresinin koruma altına alınması gerekmektedir.

Oldukça bakımsız durumda olan yapının, ivedi bir çalışma ile restore edilmesi ve kent kimliğine kazandırılması gerekmektedir. Restorasyon çalışmaları sırasında nitelikli malzeme, çağdaş teknikler ve vasıflı işgücü kullanılmalıdır. Bu araştırma kapsamında restorasyon önerisinde, yapıda müze, toplantı merkezi, restoran ve kafeteryalar konumlandırılmıştır. Böylece yapının yaşatılması ve kültürel faaliyetlere hizmet etmesi hedeflenmiştir.

Rumelifeneri Kalesi daha önce üzerinde kapsamlı çalışma yapılmamış Karadeniz Boğazı Kaleleri'nden biridir. Kent kimliğinin az tanınan bir parçası olan bu tahkimatlar, kültürel mirasımızın önemli bir parçasıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kullandığı Anadolukavağı, Rumelikavağı ve Anadolufeneri kaleleri hariç tüm yapılar bakımsızdır ve her türlü dış etkiye açıktır. Bu bağlamda gelecekte yapılacak çalışmaların diğer kale ve istihkamları da kapsayacak nitelikte olması gerekmektedir. Böylece, Osmanlı Askeri Mimarlığı'na ışık tutulmuş, sözü edilen yapılar kent hayatına kazandırılmış ve gelecek kuşaklara için önemli bir miras korunmuş olacaktır.

KAYNAKLAR

- [1] Ana Britannica Ansiklopedisi Cilt XII, Ana Yayıncılık, İstanbul 1988
- [2] The Macmillan Encyclopedia of Architectural & Technological Change, 1973
- [3] **Toy Sydney**, A history of fortification , 1966
- [4] **The Macmillan Encyclopedia of Architects**, 1982
- [5] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt II Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994
- [6] Ana Britannica Ansiklopedisi Cilt XVII, Ana Yayıncılık, İstanbul 1988
- [7] **Eyice Semavi**, Bizans Devri'nde Boğaziçi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No:236, Edebiyat Fakültesi İstanbul 1976
- [8] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt VII Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994
- [9] **Katip Çelebi**, Tuhfetü'l-Kibar Fi Esfaril-Bihar(Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973
- [10] Ana Britannica Ansiklopedisi Cilt XIV, Ana Yayıncılık, İstanbul 1988
- [11] **Hatipoğlu Ayşegül**, Boğaziçi kıyılarının görsel niteliklerinin turizm açısından araştırılması, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1997
- [12] **Gabriel Albert**, İstanbul Türk Kaleleri, Tercüman-1001 Temel Eser, İstanbul
- [13] Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Cilt I Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994
- [14] **Özgüven Burcu**, Barut ve Tabya : Rönesans Mimarisi Bağlamında Fatih Sultan Mehmet Kaleleri, İ.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi 1997
- [15] **Toy Sydney**, Castles-their construction and history, Dover Publications Inc., New York, 1985
- [16] **Ayverdi Samiha**, Boğaziçi'nde Tarih, İstanbul 1968
- [17] **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt VI Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994
- [18] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye, 30021 no'lu 1778-1779/1193 H. tarihli belge
- [19] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye, 27338 no'lu 1795-1796/1210 H. tarihli belge

- [20] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 42441 no'lu 1830-1831/1246 H. tarihli belge
- [21] **Kayra Cahit-Üyepazarcı Erol**, II. Mahmut'un İstanbul'u - Bostancıbaşı Sicilleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, No:8, 1992
- [22] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Belediye, 688 no'lu 1796-1797/1211 H. tarihli belge
- [23] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Bahriye 353 no'lu 1769-1770/1183 H.tarihli belge
- [24] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 50183 no'lu 1787-1788/1202 H.tarihli belge
- [25] **Uzunçarşılı Ord Prof Dr İsmail Hakkı**, Osmanlı Tarihi, VI. Cilt Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları
- [26] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 27774 no'lu 1789-1790/1204 H.tarihli belge
- [27] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 24606 no'lu 1825-1826/1241 H.tarihli belge
- [28] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 4676 no'lu 1806-1807/1222 H.tarihli belge
- [29] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 32623 no'lu 1828-1829/1244 H.tarihli belge
- [30] **Dethier P.A.**, Boğaziçi ve İstanbul(19.yy sonu), Eren Yayınları, 1993-İstanbul
- [31] **Koçu Reşat Ekrem**, İstanbul Ansiklopedisi, 11.Cilt Sayı 168, Koçu Yayınları, 1971-74
- [32] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 44044 no'lu 1772-1773/1186 H.tarihli belge
- [33] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 45112 no'lu 1829-1830/1245 H.tarihli belge
- [34] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 47820 no'lu 1773-1774/1187H. tarihli belge

- [35] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 44144 no'lu 1797-1798/1212 H.tarihli belge
- [36] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Bahriye 8181 no'lu 1814/1229 H.tarihli belge
- [37] **Gyllius Petrus**, İstanbul Boğazı, Eren Yayınları İstanbul 2000
- [38] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 39550 no'lu 1769-1770/1183 H.tarihli belge
- [39] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 45112 no'lu 1829-1830/1245 H.tarihli belge
- [40] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 8567 no'lu 1708-1709/1120 H.tarihli belge
- [41] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 24924 no'lu 1789-1790/1204 H.tarihli belge
- [42] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 28797 no'lu 1828-1829/1244 H.tarihli belge
- [43] **Erhat Azra**, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi A.Ş. Yayınları , İstanbul 1984
- [44] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Bahriye 3950 no'lu 1737-1738/1150 H.tarihli belge
- [45] **Müller-Wiener Wolfgang**, Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998
- [46] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 27369 no'lu 1792-1793/1207 H.tarihli belge
- [47] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 45080 no'lu 1807-1808/1223 H.tarihli belge
- [48] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 42534 no'lu 1769-1770/1183 H.tarihli belge
- [49] **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Cevdet Tanzimi Askeriye 39550 no'lu 1781-1782/1196 H.tarihli belge

[50] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Tanzimi Askeriye 37149 no'lu 1791/1205 H.tarihli belge